

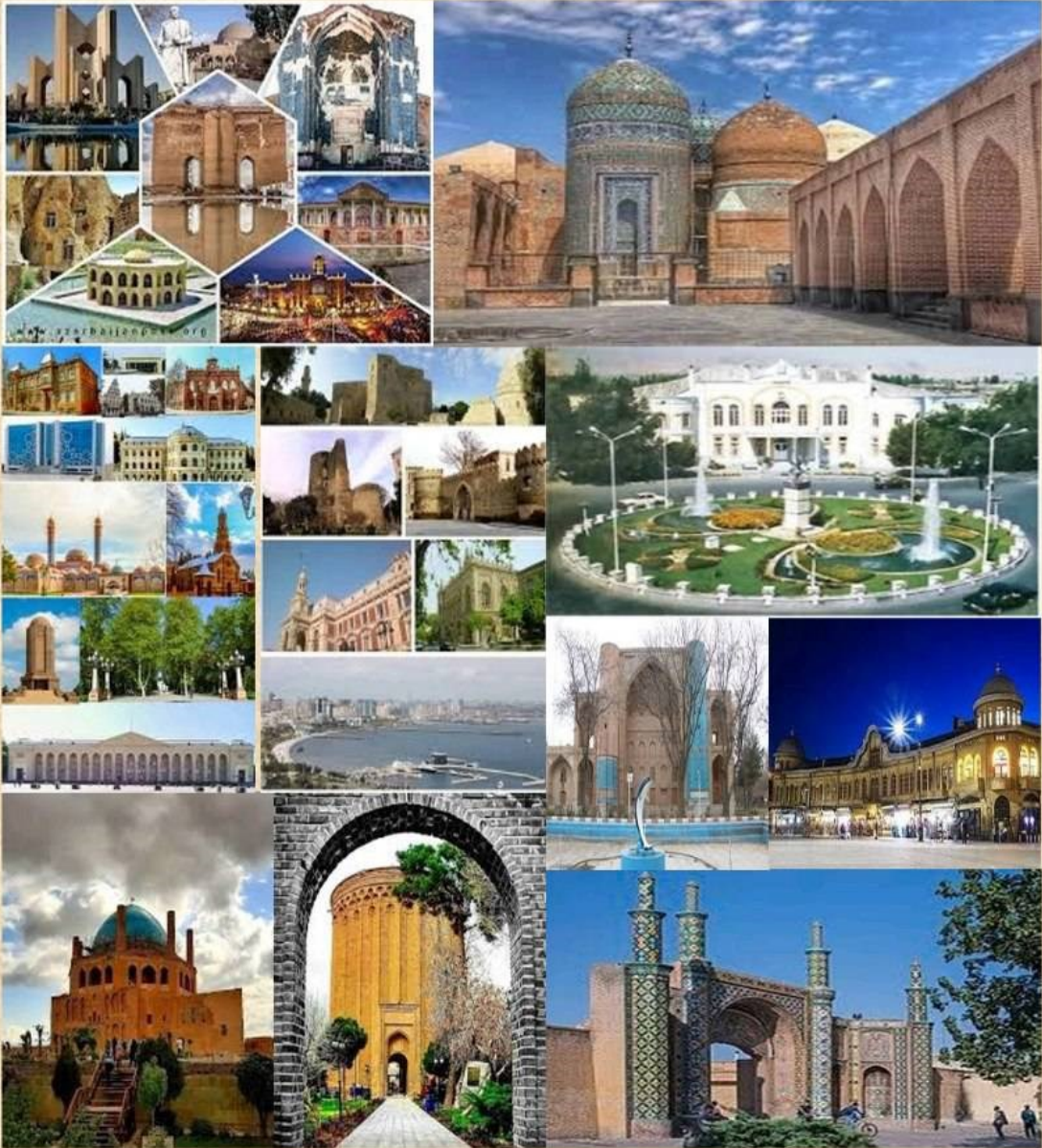

خدا آفرین

توزیجہ - فارسی
فرہنگی ، اجتماعی ، علمی

خرداد ۱۴۰۵ - شمارگان مسلسل ۲۴۹ - سال ۲۳ - قیمت ۴۰۰۰۰۰ تومن

AZƏRBAYCAN آذربایجان

آذربایجان

شماره مسلسل ۲۴۹ سال ۱۴۰۵ - خرداد ماه - ۶۴ صفحه

مدیر مسئول سردبیر و صاحب امتیاز:

دکتر حسین شرقی دره جک (سوی تورک)

خبرنگاران: فرید ستاری فر

علی محمد نیا

تانای شرقی دره جک

زمینه مجله:

فرهنگی؛ مسایل اجتماعی؛ معلومات عمومی و طنز و سرگرمی سالم

روش مجله:

آموزشی؛ تحلیلی؛ خبری؛ اطلاع رسانی؛ پژوهشی

گستره توزیع: آذربایجانهای شرقی غربی؛ اردبیل؛ تهران

آدرس چاپخانه: تهران چهار راه خانقاه پاساژ گوهری نسب چاپ ارسباران/پ ۳

نشانی مجله تهران خیابان وصال شیرازی پلاک ۷ طبقه سوم واحد ۵

تلفن: ۰۹۱۹۲۲۸۱۹۱۶

نحوه ارسال مقاله:

تایپ شده بصورت word به ایمیل یا آدرس ماهنامه به زبانهای ترکی و فارسی

جهت معرفی آثار دو نسخه همراه با توضیح مناسب ارسال نمایید.

اشتراک ماهنامه: شش ماه ۱۰۰۰۰۰۰ تومان به شماره کارت بانک شهر

۷۰۰۷۸۶۴۷۹۳۸۹ به نام حسین شرقی دره جک واریز نمایید.

KHUDAFARIN

Cultural and scial mnthly magazin managing Directr

ncnessiner and chief Editr: Dr. HOSSEIN

SHARGHIDAREHJAK (SOYTÜRK)

XUDAFƏRİN

Aylıq Elmi, İctimai, mədəni Dərgi

Təsisçi və Baş Redaktor: Dr. HÜSEYN

ŞƏRQİDƏRƏCƏK (SOYTÜRK)

Say 249 - il 24 - mayıs - haziran 2026, Tehran

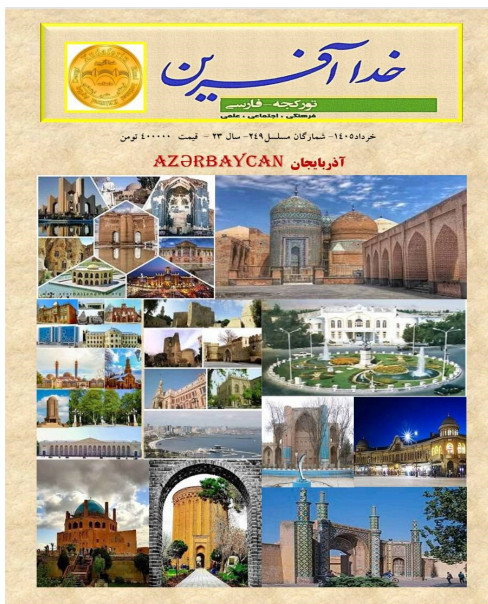
tiraj: 1000

www.khudafarin.ir

Telegram: <https://t.me/xudaferindergisi>

khudafarin@yahoo.com

خداآفرین 249 Xudafərin

ایچینده کیلر:

- ۲- ایران دا تورکلرین دورومو؛ اوجوندا ایشیق گورونمه ین تونل کیمی دیر.
- ۳- ائتنوس آنلاییشی حاققیندا
- ۶- آددیم-آددیم اورمیهنین محلله لری
- ۱۰- زبانی که به اشتباه بنام "زبان فارسی" مشهور شد
- ۱۴- قدمت ترکها بر پایه شواهد تاریخ نگاری، باستان شناسی و زبان شناسی تاریخی
- ۱۶- وضعیت کنونی زبان ترکی در ایران؛ پس از ترکیه، کشوری با بیشترین گویشوران ترکی
- ۱۷- مثله شدن بابک در بارگاه خلیفه
- چند نمونه کوچک از تناقضات و ارائه اطلاعات اشتباه در راستای تاریخ سازی و ملت سازی از کتاب «کرد و کردستان» اثر واسیلی نیکیتین
- ۱۹- ناصرالدین شاه و امیرکبیر
- ۲۱- چرا آذربایجان برای زرتشتیسم و ساسانیان مهم بود؟
- ۲۳- بابک خرمدین: هویت و نام تورکی در برابر روایت ایرانشهری
- ایروان خانلیغینین سوسیال-اقتصادی ایستروکتورو و اهالینین ائتنو-
- ۲۶- دئموقرافیک ترکیبی ۱۸-۱۹ عصرلر
- ۲۸- شاعرلر خاقانی خاقانی
- ۳۷- واسواسلیق و پسیخولوژی توصیه لر
- ۴۱- شعیریمیز - شعیریمیز
- ۵۹- حکایه لر - اویکولر
- ۶۴- چرا بررسی وجه تسمیه مناطق آذربایجان مهم است؟

ایران دا تور کلرین دورومو؛ اوجوندا ایشیق گورونمه یین تونل کیمی دیر.

İRANDA TÜRLƏRİN DURUMU UCUNDA IŞIQ GÖRÜNMEYƏ TUNEL KİMİDİR.

کئچیرم. گلستان و سعدآباد و دیگر تاریخی یئرلر قاجارلار یادیگاری اولسادا آنجاق اونلارین هیچ یئرده بیر ایزی و توزو یاد ائدیلمیر.

سلجوقلولارین باش کند ائله دیکلری ری شهرینده بئله اونلارین آنیسینا هئچ بیر عابیده یوخدور. اولو طغولون مقبره سی بئله قریبسنلمیش بیر دورومدادیر. بو تاریخی اثر باشقا تجاری و حاکم کولتور قورویوجو و اینکشاف ائدیجی بینالارین کولگه سین ده گورونمز حال آلمیشدیر.

تاریخی خدمتلیمیز و بو گونکو رشادتلیمیز نیه گوز آردی ائدیلمیر؟ گورسن بیزی نیه دیشلاماق ایسته ییرلر. بیز اونلاری سئوگی دولو حسلریمیزله باغریمیزا باسیریق. ادبیاتلارینی و مدنیتلرینی هم اویره نیریک هم تبلیغ ائدیریک. چوخ تاسف بیزیم مدنیمیزین تانیمناسینادا اونلار هئچ ایش گورمور هئچ هر گون اونون یوخ اولماسینا امکان یارادیرلار.

دوغروسو من بئله قارداشلیقدان یورولدوم. دده پایبندان اوزومو محروم حیس ائدیرم. هر گون ازیلمک دن و آشاغالانماقدان اوتانچ حیس گئچیریم. ائولادلاریمیز فولکلوروموزدان و دده بابا یادیگارلاریمیزدان یوخوسون ائدیلمک کولتور دونوشوم مکانیزمالاری ایله باشقاسینا دونوشدورولورلر. ائولاد آتا- آناسینین دیلیندن و کیمیلیندن هئچ بیر شئی بیلیمیر. حتی تورک دیلی و کولتورو آشاغالانماق فوبیا قایناغینا چئوریلیمیشدیر.

کیملیک بحرانی ایلیمیمیزه قدر ایشله میشدیر. بوتون قاپیلار و مادی و مدنی قاینقلار آسیمیللاسون خیدمت ائدرک اوزوموزه قاپانمیشدیر. تاریخیمیز و حتی آدیمیز - دیلیمیز ساختالاشدیریلیمیش. اینسانلاریمیز دیلیمیزی چوخ برباد وضعیت ده دانیشیرلار. بو تونلین اوجوندا ایشیق گورونمور...

SORUMLU MÜDÜR :

Dr.HÜSEYN ŞƏRQİDƏRƏCƏK (SOYTÜRK)

مدیر مسئول و سردبیر :

دکتر حسین شرقی دره جک (سوی تورک)

اولکه نین بوتون دردلرین ده اورتاق اولماغیمیزا باخما یارق پای بولوشومونده ندنسه غریبه کیمی اولوروق. ان آزیندان ۱۰۰ ایلدیر بو مدنی - اکونومی و سوسیال دوروم دییشمه دن اولدوغو کیمی داوام ائتمک ده دیر. باخما یارق بوتون سورونلارین حللین ده اون جبهه ده اولوساقدان نهایت سورونلار چوزولندن سونلار غالب یاپای مدنیتهضرر کلمه سین دئییه گئنه اوصول اوزاق توتولوروق. یادا ایندی اولکه نین وضعیتینی بئله ایجاب ائدیر کی بیز گرک مدنی و اقتصادی و تمل حاقلاریمیزدان واز گئچمیه زورلانیریق.

چتین گونده قارداش خوش گونده ایسه تانیش اولوروق. گوزومو آچاندان بیرجه آنا دیلی مکتبیین حسرتین چکرک یاشاییرام. ارمنیه و فارسا باخاراق چوخ کوتو حیسلر یاشاییرام. اونلارین آناسی و آنادیلی گورسن ندن بیزیم آنامیزدان و آنا دیلیمیزدن گرامی توتولور؟

اولکه نین داشی دا دیواری دا بیز اول- اول- اول حتی یاشادیقلاری باش کنده آثار تاریخی دئدیکلری بوتون اثرلر بیزیم دده لریمیزه عایید اول- اول- اول هیچ بیر خیابان و کوچه ده اونلارین آدی گئچمیر. تهرانیین باش کند قوروجوسو قاجار خانی آغا محمد خان اولسادا من هر گون کریم خان کورپوسوندن

قروپ»، «ائتنيك خصوصييتلر»، «ائتنيك علامتلا» و س. آنلايشلارينا وئرلين ايلك تعريفلرين ان مھملريني تقديم ائتميشدير :

«...ائتنيك علامتلا دئديكده ايجتيماعي احتياج، شخصي ايراده نين گوددويو منفعت، حربه مثيللييك كيمي هر هانسي تحريكين تاثيري آلتيندا اينسانلارين اؤز آرالاريندا بيرلشمه سيندن عيبارت بوتون حاللار باشا دوشولور «پ.توپينار»؛

«ائتنيك خصوصييتلر خالقين سيماسينين مدني اؤزونه مخصوصلوغوندا تظهور ائدير «آ.باستيان»؛

«ائتنيك قروپ آنلايشي خالقلاري، ميللتلري، طايفالاري و س. احتياوا ائدير كي، اونلار بير-بيريندن، هر شئيدن اول، ديلي، حيات طرزي و ورديشلريله فرقله نيرلر «ژ.دئنيكتر» «ائتنوس عيني ديلده دانيشان، عيني منشان گلديكلريني اعتراف ائدن، عنعنه لرده قورونا و عكس اولوناراق اونو باشقالاريندان آيران عادتله، حيات طرزينه ماليك اينسان قروپودور» (س.م.شيروكوقوروو...)

۲-جي دونيا محاربه سيندن سونرا دونيادا اينسان عاميلينه ماراغين سورتله آرتماسي ايستر-ايستمز «ائتنوس» آنلايشينا «سوبيئكتيو مؤوقع» دن ياناشماق اوچون گئنيش ايدراك ايمكانلاري آچدى. هر شئيدن اول بئله بير ساده منطيقه گؤره كي، اينسانلار بو و يا ديگر ائتنوسا عاييد اولدوقلاريني گويا اؤزلري سربست معيين ائده بيلرلر... لاكين ت.شيبوتاني ايله ك.كاونين منطيقى داها گوجلوي ايدى: «ائتنيك كاتئقورييالار او حدده قدر سوبيئكتيودير كي، اينسانلارين تفككورونده تظهور ائدير. اصلينده ايسه، اونلار سوبيئكتيو دئييل او معنادا كي، اينسان اؤزو باره سينده نه ايسته سه دئيه بيلر. همين كاتئقورييالار اونا گؤره اوبيئكتيودير كي، چوخلو سايدا اينسانلارين بؤلوشدوردوكلري سيخ بيرلشميش ايناملاردان عيبارتدير. و اونا گؤره اوبيئكتيودير كي، آيري-آيري فردلرين ايسته بيندن آسيلى اولماياراق مؤوجوددور.»

ائتنوس آنلايشي حاققندا

ETNOS ANLAYIŞI HAQQINDA

Akademik NİZAMİ CƏFƏROV

آكادميك نظامي جعفراف

برگردان : دكتور حسين شرقى دره جك

«ائتنوس» قديم يونان سؤزو اولوب، اساسا، «خالق» معناسيندا ايشلنميش، ائتنولوگيا و يا ائتنوسشوناسليق علمينين تشككول تايب اينكيشاف ائتمه سيله اونون اساس آنلايشينا چئوريلميشدير .

موختليف خالقلار حاققندا موعين تصوورلرين مئيدانا چيخماسي قديم دؤورلردن باشلاسا دا، ائتنوسشوناسليغين آز-چوخ موستقيل بير علم كيمي فورمالاشماسي ۱۹-جو عصرين اورتالارينا عاييددير. همين دؤورده پاریس، لوندون، بئرلين، نيويورك و س. علم-مدنييت مركزلرينده ياراديلان ائتنولوژی جمعيتلر هم بو علمين پرنئمئتى، ديگر علملرله علاقه سي، تدقيقات مئتودلاري باره ده ايلكين ملاحظه لر سؤيله ديلر، هم ده اونون گلجك پئرسپئكتيولريني معينلشديرمكله داها گئنيش يايلماسيني تامين ائتميش اولدولار .

شوبهه سيز، ايلك ائتنوسشوناسلارين اساس وظيفه لریندن بيرى مومكون قدر زنگين ائتنولوژی ماتئريال توپلاماق، ديگري «ائتنوس نه دير؟» سوالينا آيدين جاواب وئرمك ايدى. گؤركملى ائتنوقراف-ائتنولوگ يوليآن ولاديميروويچ برومئلى «ائتنوس نظرييه سينين اوچئركلرى» كيتابيندا «ائتنوس»، «ائتنيك

«اثنوس نه دیر؟» سوالینا لئو قومیلیوو مشهور اثنوس (و اثنوگئنز) نظریه سینین اساس مددالارینین عکس اولوندوغو «اثنوگئنز و یثرین بیوسفتری» کیتابیندا بئله جاواب وریر :

«اثنوس - بیوسفترا فنومئنی و یا جانلی وارلیقلارین ترمودینامیکاسینین ایکینجی باشلانغیچینین پرینسیپینه اویغون اولاراق، گئوبیوکیمیوی انرژئی ایله ایشله یین دیسکرت تپیلی ائله بیر سیستئملی بوتؤولویودور کی، تاریخی حادیشه لرین دیآخرون خرونولوگییاسی ایله تصدیق اولونور.» و معین ایرونیا ایله علاو ائدیر: «اگر بو، آنلاماق اوچون کیفایت ائدیرسه، کیتابی داها اوخوماماق دا اولار.»

«لئو قومیلیوو. اثنوگئنز نظریه سی. بؤیوک کشف، یوخسا میستیکلشدیرمه؟» مقاله لر توپلوسونون ترتیبچیسى ماکس زیلبئرت همین توپلویا داخیل ائدلمیش «بؤیوک عالیم، یوخسا فانتازیور؟» آدلی مقاله سینده مسله یه موناسیبتینی عینی درجه ده ایرونیا ایله آشاغیداکی شهکیله ایفاده ائدیر :

«یقین کی، چوخلاری اثنوسون بو جور «سراسرست تعریف»ینی اوخودوقدان سونرا مطالع نی، دوغرودان دا، داوام ائدیرمک ایسته مه یه جکله، چونکی همین تعریف، ماهییت اعتباریله، مناسیز سؤز ییغیمیندان عیبارتدیر.»

البته، خیلی درجه ده سرت موناسیبتدیر، لاکین لئو قومیلیووون اوسلوبونداکی ائموسیونال پولتمیک روحلا سسله شیر .

«اثنوس» آنلایشینی داها آیدین درک ائتمک اوچون اثنوسون منشا یی باره ده دوزگون تصوور طلب اولونور. و بئله بیر تصوور اثنوسشوناسلیقدا، قطعی حؤکم شکلینده ایره لی سورولمه سه ده، هر حالدا مؤوجوددور .

گؤرونور، داها دوغرو (مکمل) اثنوگئنز نظریه سی اوزه رینده دوشونرکن لئو قومیلیوو (و اونون طرفدارلاری) کیمی دئدوکسییا یوخ، ایندوکسییا

روس-سووت اثنوسشوناسلیغینین «اثنوس» آنلایشی باره دکی مؤوقعیینین اساس اینترپرتاتورو (و عمومیلشدیریجیسی (ی.و.بروملی «اثنوس نظریه سینین اوچئرکلی»نده همین آنلایشی «دیگر اینسان بیرلیکلی محیطی»نده (و اونلارلا موقایسه ده) ایضاح ائتمه یه چالیشاراق بئله بیر قرارا گلمیشدیر کی، اثنوس، سؤزون دار معناسیندا، «اینسانلارین یالنیز عمومی جهتلری دئییل، هم ده مدنییتین (دیل ده داخیل اولماقلا) و پسیخانین نیسبی ثابت خصوصیتلرینی احتیوا ائدن، ائله جه ده اؤزونوآدلاندیرمادا (اثنونیم) تثبیت اولونموش وحدتینی و بوتون دیگر اویغون تشکیلاتلانمالاردان فرقلیلیینی آنلایان (اؤزونودرک)، معین اراضیده مؤوجود نیسلراراسی ثابت بیرلییی کیمی تعین اولونا بیلر.»

«اثنوس» آنلایشینا، ائله جه ده اثنوسشوناسلیغا موناسیبتده سون دؤورلرده لئو نیکولایئویچ قومیلیووون مؤوقعیی خصوصی مارق دوغورماقلا گئنیش مذاکیره لرین (و موباحیته لرین) مؤوضوسو اولموشدور. اونون فیکرینجه، اثنوس حاققینداکی ائلمه «طلبات یالنیز ۲۰-جی عصرین ایکینجی یاریسیندا، ائنتوقرافیک توپلامالارین و موشاهیده لرین بسیط ییغیمین علمی، قارشیسینا پروبلئم قویماییب، معناسیز کوللئکسیونئرلییه چئوریلجه یی تهلوکه سینین حده لدییی آیدینلاشاندا مئیدانا چیخدی.» لاکین اعتراف ائتمک لازیمدیر کی، موختلیف علم ساحه لرینه منسوب متخصصلرین اثنوس باره دکی ان مختلف خاراكتئرلی ملاحظه لری هئچ ده تامامیله هدر گئتمه میس، بونولا بئله، او زامان داها بؤیوک علمی آکتواللیق کسب ائتمیشدیر کی، حادیشه نی (اثنوسو)، بیر نؤوع، بیلاواسیطه اؤیرنمک مسولیتینی اؤز اوزرینه گؤتورن اثنوسشوناسلیغین مئیدانی گئنیشلنمیش، متودولوژی آختاریشلاری اینتنسیولشمیشدیر .

تاریخشوناسلیغین بیزییم گونلره قدر داوام ائدن اوغورسوز تجروبه سی دؤنه-دؤنه گؤسترمیشدیر . معاصیر دنیا خالقارینین تشککول-فورمالاشما پروستسیرینین عمومی قانوناویغونلوغو ایله یاناشی، قارشیلیقلى علاقه (و تاثیر) حالیندا اولدوغو دا معلومدور. آراشدیرمالار (و موقاییسه لر) گؤستیر کی، بوگونکو خالقار (ائتنوسلار) اورتا عصرلرین سونو یئنی دؤورون اووللرینده فورمالاشمیش، اوندان سونرا هئچ بیر مستقیل ائتنوس (خالق) یارانمامیش، ائتنوگنئز پروستسی ایسه «داخلی ایمکانلار» این ایقتیصادی، سیاسی و مدنی باخیملاردان سفربر اولونماسی ایستیقامتینده گئتمیش (و گئتمکده دیر) . نتیجه اعتباریله، «ائتنوس نه دیر؟» سوالینا وئریلن جاوابلار (۱) تصویری-ئمپریک، (۲) سیاسی-ایدئولوژی و (۳) فلسه فی-مئتودولوژی اولماقلا اوچ یئر بؤلونور. فیکریمیزجه، هر اوچ میلین، یاخود ایستیقامتین مؤوقعینده حقیقتین بو و یا دیگر درجه ده ایفاده اولوندوغونو اعتراف ائتمک لازیم گلیر. و ائتنوس آنلایشینا بئله بیر تهریف وئریلمه سینی داها مقبول حساب ائدیریک: ائتنوس عینی طبیعی منشایه مالیک ائله بیر اینسان توپولوغودور کی، اونون عضولری عضولرینی همین توپولوغون بیلاواسطه ترکیب حیصه سی سایماقلا مؤوجود وردیش تئخنولوگییالارینا ان آزی تحت الشعور اولاراق عمل ائدیرلر .

2015

مئتودونا اساسلانماق لازیم گلیر کی، بونون دا یولو بیر نئچه کلاسیک ائتنوسون «ترجمه حال»ینی موقاییسه لی شکیلده آراشدیریب عمومی قانوناویغونلوغو فورموله ائتمکدن عبارتدیر .

ساده لیک خاطرینه، ائتنیک تاریخی داها گئنیش آراشدیریلیمیش (۱) اینگیلیس، (۲) روس و (۳) فارس خالقارینین «ترجمه حال»ینی نظردن کئچیرسک گؤرریک کی، اونلارین هر اوچو (آ) طبیعی دیفئرنسیاسییا نتیجه سینده عینی بیر کؤکدن، (ب) فرقلی جوغرافیالاردا (ج) فرقلی وردیشلر سیستمی ایله تۆره میشدیر. و بو پروستسده هر هانسی ایمپولسیولییه و یا پاسسیونارلیغا یئر یوخدور، عکسینه، یالنیز کیفیات قدر اوزون سورن تکامل-دیفئرنسیاسییدان دانیشماق اولار. ائتنوگنئز پروستسینینی «هرککبلشدیرن» مقاملار گلدیکده ایسه، همین مقاملار (مثلا، بیر سیرا «آرالیق ائتنوسلار»ین مئیدانا چیخماسی، یاخود تاریخی منبع لرده عینی ائتنوسون مختلف جور آدلاندیریلیماسینین دوغوردوغو موبایته لر، یاخود دا عینی کؤکدن گلن ائتنوسلارین دیفئرنسیاسیاسینین مختلف سوییه لرده اولماسی و س) مسله نین ماهیتینه جیددی تاثیر ائتمه دییندن، پرنسیپ اعتباریله، نظره آینمایا بیلر .

ائتنوس ائتنوگنئتیک پروستسین یئکونو اولدوغونا گۆره، هر هانسی خالقین ائتنیک منشایینین دوزگون مئتودولوگییا ایله آراشدیریلماسی اوچون «ائتنوگنئز» دن «ائتنوس» آ یوخ، «ائتنوس» دان «ائتنوگنئز»ا دوغرو پرنسیپی، باشقا سؤزله، رئتروستیکتیو پرنسیپ اساس گؤتورولمه لیدیر. هر شئیدن اوول اونا گۆره کی، قدیم دؤورلردن اعتبارا مختلف منبع لره سپه لنمیش، چوخ زامان دئفینسییاسی معلوم اولمایان ائتنوملره - خالق آدلارینا ایستینادا هئچ بیر نورمال ائتنیک تاریخ تصوور ائتمک مومکون دئییل کی، بونو

آدديم- آدديم اورميه نين محله لري

بو محله لردن كئچميشين قوخوسو گلير

حسين واحدي

بيريلىكده بو محله لرين آدينى گؤزدن كئچيرك:

تنديرچيلر محله سى

تندير چۆرك بيشيرمك اوچون چاميردان قايريليان بئر آراجدير. بو محله منتظرى خيياوانيندا يئرلشن قديم محله نين آديدير و آدينى بو محله ده اوزون مدت دير عنعنوى تنديرلرى دوزلدنن تنديرچيلره گؤره آلميشدير. چاغداش چۆرك قورغولارينين (دستگاه لارينين) آرتماسى ايله عنعنوى تندير بازارينين ضعيفلنمه سينه باخما باراق، بو محله ده كى بعضى تنديرچى توكانلارى اؤز بابالارينين ايشينى داوام ائتديرهرك تندير و تنديرچيلرين آدينى بو شهرده ياشاتميشلار.

جارچى باشى محله سى

جارچى، تورك منشألى، توركجه ده ائليميزه (جماعته) بئر جمله و يا جمله نى يوكسك سسله چاتديران بيري سينه دئيرلر. جارچى باشى هم ده بو گون باكرى خيياوانيندا يئرلشن اورميه ده قديم بئر محله نين آديدير و بو آدين وئريلمه سينه سبب جارچى باشى نين ائوى و يا جارچينين شهرين بو بؤلومونده دؤولت خبرلرينى جار چكمه سيدير. كئچميشده توپخانا مئيدانى، ساخلوو و اورميه نين ارك آديندا دؤولت سارايى كيمي تاريخى آبيده لر و بئر اسكى قبرستانلىق بو محله ده ايدى. بونلارين هاميسى اينديكى اوخوللار ايله عارفيان خسته خاناسينين يئرى و يان-دؤوره سينده يئرلشميشدى.

بازار باشى محله سى

بو محله اورميه نين تاريخى اوستو اؤرتولو بازارينا ياخين اولدوغو اوچون «بازار باش» آدى ايله تانييب. بو دا اورميه ائلى نين آراسيندا دا «اوستو اؤرتولو بازار» آدلانير. پهلويلر دؤنمينده شهر آلاقيپيلارى

اورميه شهري، غربى آذربايجان اوستانى و اورميه بؤلگه سينين مركزى دير. بو شهر بؤلگه ده (منطقه ده) اسكى (قديمى) بئر شهر و مدنيت مركزلريندن بيري سايبيلير و نفوس باخيميندان آذربايجان نين تبريزدن سونرا ايكنجى بؤيوك شهري دير. بو شهر نادر شاهين اؤلوموندن سونرا هابئله آزادخان افغان و فتحعلى خان افشار دؤورلرينده آذربايجان بؤلگه سينده حكومت مركزى اولموشدور. بو شهرين اؤزونه مخصوص اونودولماز و فخر ائديجى تاريخى و كئچميشى واردير و بو يازيبا سيغماز. آنجاق بو قيسا يازيدا چاليشميشام قديم محله و مئيدان آدلاريميزى يادلارا سالام. اورميه محله لرينين آدلارى بو شهرين اصالتى و كيمليگينين سيمگه لريدير (نمادى دير) و بو شهرده يئنى (تازا) آدلار قويولسا دا ائل آراسيندا هم قديم و اصيل آدلار ايشله ديدير. اورميه بلديه سى نئچه ايلدير بو آدلارى ده ير وئرپ اونلارى تازا نسييلره تانيتديرماق اوچون اونلارين تابلولارينى دا محله يه يا دا مئيدانا قوشوبدور.

دونیادان كۆچوب و رضوان باغیندا و غایلهوی توره سینده توپراغا تاپشیریلیدیر.

شورشورا محلهسى

شورشورا محلهسى شورشورا تورکجهده دره نین و یا چاپین سویونون شلاله کیمی داها آشاغی سویه یه آخدیغی یئر ده دئییلر. بو محلهده بئله بیر یئر اولدوغوندان شهرین بو اراضی سی «شورشورا» آدلانیردی. ایندی ده بو محله عینی آدلا تانیلیر. شورشورا محلهسى نین ایندیکی منتظری خییاوانیندا یئرلشدیر. بو محله نین اؤزلیکلریندن دار و اوزون و ائسسیر کوچهلرینین اولماسیدیر.

آغداش محلهسى

اورمیه نین طالقانی خییاوانیندا یئرلشن بو قدیم محله ده آدینی افشارلارین تورک قبیله لریندن اولان «افشار آغداشلی افشار» (اوشار) آدیندان آلمیشدیر. کوچه سویه سیندن آشاغی اولان «مهدی چوخورو» کیمی اؤزل کوچهلر محله یه خصوصی تأثیر باغیشلامیشدیر. ایندیکی طالقانی خییاوانی تیکلمزدن اؤنجه بو محله «درویشلر» محله سیله بیرلشمیش ایدی. بو محله نین قدیم قبریستانلیغی دا پهلویلر دؤورونده داغیدیلیب. و اوخول کیمی عام المنفعه یئرلر باسدیریلارا اورمو جماعتی نین اعتراضینین چیخماماسینا انگل اولموشلار.

(داروازالاری) داغیدیلیب مییدانا چئوریلمه میشدن اؤنجه بازارباش آلاقیسی (بازارباش داروازاسی) شهرین آلاقیلاریندان بیرینین آدی ایدی. بو محلهده و مییدانین اؤزونده عینی آدا بیر مسجد ده وار. کئچمیشده ایندیکی اعظم مسجدینین آدی «بازارباش مچیدی» ایدی.

وکیل باشی محلهسى

وکیل باشی محلهسى، قاجارلار دؤنمینده «وکیل باشی» چاووشا برابر (گروهان یکم) اولان حربی روتبه لرین بیرى ایدی. بو محلهده عینی آدی مسجد ده وار. اونون اساسینی وکیل باشی آدی شخص قویموشدور. وکیل باشی کوچه سی (محله سی) ایندیکی باکری خییاوانیندا یئرلشیدیر. اورمیهده حربی روتبه لرین و بو آدلا اینسانلاردان گؤتورولن «امیرتومان» (میناره مسجدی یاخینلیغیندا) آدی باشقا بیر کوچه ده واردیر.

تمدن کوچهسى

اورمیه نین قدیم کوچه و محله لریندن اولان «تمدن کوچه سی»، کئچمیشده، اورمیه لی یازیچی و ناشر، محمد تمدن بورادا یاشادیغینا گؤره بو آدلا تانیلیر. بو محله، ایندیکی مالیه ایداره سی نین قارشیسیندا، کاشانی (قدیم شهرچایی) خییاوانیندا یئرلشیدیر. اورمودا محمد تمدن نشر اولونموش اثرلریندن بعضی لری بونلاردیر:

دیوان طرزی افشار (مشهور اورمولو شاعر)

محرم نامه و نوروزنامه (فارسجا)

ایران بیرینجی دنیا محاربه سینده و یا رضائیه تاریخی (فارسجا)

اون بئش حکایت (تورکجه)

محمد تمدن (ه. ۱۲۶۷-۱۳۵۶) حیاتین دالغالاریندان کئچهرک، چئشیدلی مدنی، اجتماعی و سیاسی ساحه لرده لایقلى قوللوقلار گؤستردیکدن سونرا ۱۳۵۶-جی گونش ایلینین، خزل (مهر) آیینین ۲۹-دا

گۈل اوستوندن نوو كئچره و اورادان بللى كاناللار
آراجيلىغى ايله ياخين محللهلرى بۇلنوردو. ايندى ده
بعضى قديم ائولر وار و بو محللەننن حاضركى يئرى
گۈل اوستو بويونجا پنجره و حافظ آدلانان يئرلردير.

يئددى دييرمان محللهسى

يئددى تور كچه ۷ ساييسى، دييرمان (دگيرمان) ايسه
بوغدا ايله آرپا كيمي دانالارى دارتماق و اونا
چئويرمك يئريدير. يئددى دييرمان محللهسى،
ايندىكى مدنى خيياوانيندا يئرلەشن اسكى محللەننن
آديدير و كئچميشده بو اراضيدە ۷ دييرمان اولدوغونا
گۈره بو آدى ايله تانينير. اورمو محللەلرىنن قديم
آدلارى محللەلرين گيريشينده مخصوص تابلولار
قوراشديريليب و تانينماغينا يارديم ائدير. بو
محللەدهكى بوتون دييرمانلار داغيديليب و هئچ
بيريندن بير ايز قالماييب. يئددى دييرمان
محللەسينده، اينديليكه بير نئچه قديم تيكينتى و
بير تاريخى ساباط هله ده قاليرى.

دوھچيلر محللهسى

بو محلله، تنديرچيلر محللهسى له قونشودور وايندىكى
پزشكيان خيياوانيندا يئرلەشيبدير. بلديه قوراشديران

درويشلر محللهسى

شهرين بۇيوك يانغين سۇندورمه منطقهسى نين
ياخينليغيندا و مجاهد خيياوانيندا يئرلشن بو محلله
شهرين بو اراضى سينده مشهور درويشلرين
مسكونلاشديغينا گۈره «درويشلر كوچهسى» كيمي
تانينيب. اورادا درويش محسن، درويش فرج و درويش
حسن كيمي درويشلر ياشايبيردى. شهرين ديگر قديم
محللەلرى كيمي، پلانلاشديريلمادان و شهرلرين
كۈهنه قديم تيكيننتيلرينه دقت يئتيريلمەدن و بئله
محللەلرده شهرسالما اصوللاريني نظره آلمادان،
محللەننن قديم تيكيننتيلرى گئتديكجه آرادان
قالخاجاق و اونلارين يئريني ايرىلى-خيردالى ائولر
توتاجاق.

نوو كئچر محللهسى

«نوو كئچر» محللهسى اورميه نين آدينى و قديمليك
علامت لرينى بللى قدر قورويوب ساخلايان قديم
محللەلريندن بيريدير. نوو كئچر، ايكي تور كچه «نوو»
و «كئچر» سۇزلريندن عبارتدير. «نوو» (نودان
كيمي) سويو بۇلمك و اؤتورمك اوچون يئر دئمكدير
(نودان دا عيني كۆكندير) هم ده كئچيد بۇلگهسى
دئمكدير. كئچميشده شهرين بير بۇلومونون سويو

بابائو کوچه‌سی

اورمیةده دوزگون تانینمایان بیر نچه محله و یئرلر آراسیندا تاریخی بابائو کوچه‌سیدیر. سردار مسجدی یئرله‌شن کوچه‌نین سونوندا، ساغ طرفده یئرله‌شن بو کوچه، آدینی کئچمیشده اورمیةلی تاجرلردن اولان «کامکار» قارداشلاریندان آلبیدیر. قاجارلار دؤورونون سونو و پهلوی دؤورونون اولینده «محمد باقر کامکار» و حاجی «قاسم کامکار» قونشو اؤلکه‌لره، خصوصاً ده شوروی‌یه تجارت اوچون گئتمیش یکی مشهور قارداش ایدی. حاجی قاسیم کامکار گنج یاشیندا اؤلومله دونیادان کؤچور، محمد باقر هله ده تاجرلیک ایله مشغول اولور. محمد باقرین شوروی آذربایجانینا چوخ‌سایلی سفرلری اوچون، اونا اورادا «بابائو» لقبینی قویورلار. سونرالار، اؤز شهرینده ده بو آدلا تانینیر و زامان کئچدی‌کجه کوچه‌لرینین ده آدی «بابائو کوچه‌سی» اولور. بو خیابان بو گون ده مؤوجوددور و اورمیةنین یاشلیلاری بو آدی خاطرلاییرلار.

عسگرخان محله‌سی

عسگرخان محله‌سی، شهرین مهم دروازالاریندان بیری اولان قدیم عسگرخان قاپیسی ایله عینی آدلا مشهوردور. بو محله (گؤل اوستو و تاریخی قاراصان‌دیق قبریستانلیغینین یاخینلیغیندا) آدینی تورک افشارلاریندان اولان ایگید و وطن‌پرور ژرال‌لاردان بیری و ایرانین فرانسه‌ده‌کی ایلك سفیری «عسگر خان»‌دان آلمیشدیر. ۱۲۱۸-جی ایله عسگر خان اورمو قوشونون باشچیسی اولموش و روسلارلا دؤیوشده چوخلو شجاعتلر قورخمامازلیقلار گؤستمیشدیر. سونرا همین محله‌ده و اوراداکی آلا‌قاپینین یانیندا اورمونو و خالقینی دوشمندن قوروماق اوچون چوخلو فداکارلیقلار اتندی و آدینی اورمیة اوچون ابدیشدیردی. بو محله‌ده «جنرال مسجدی» ده آدینی ژنرال عسگرخانین آدیندان آلمیشدیر.

منبع پایگاه خبری آنا یول

تابلو اولماسایدی چوخلاری خصوصاً یئنی نسلین بئله بیر محله‌نین اورمودا اولماسیندان خبرسیز ایدیلر. کئچمیشده بو محله‌ده دوه ساخلانیلدیغی اوچون بو آدلا تانینیبیدیر. دوه‌چیلر دوه‌لرینی محله‌دن چیخاراندا اوشاقلار کئچیده سیرایا دوزولور و دوه کاروانینین کئچمه‌سینه تاماشا ائدریلر و بوندن داد چیخاراردیلار. بیر دفعه گون چیخاندان سونرا، محله‌دن چیخاندا، بیر ده اوتلاق‌دان قاییداندا ائدیلمیدی.

باغمئشه محله‌سی

ایندی «بنی‌هاشم» و داها اؤنجه «شاهرخ‌آباد» آدلاری ایله تانینان «باغمئشه محله‌سی»، «شیخ شلتوت» خیاوانین یانیندا یئرله‌شیدیر. تورکجه‌ده ایکی یانینی دا باغلارلا آغاجلار بوروین یولا دئیرلر. بو گون ده باغمئشه‌نین، بیر حصه‌سینده بیر نچه باغ هله ده قالیری. شاهرخ‌آباد دا آدینی تاریخی سردار مسجدینین قارشیسیندا داواخاناسی اولان و باغمئشه محله‌سینده چوخلو کاسیبلاری ائو ییه‌سی ائله‌ین، دوکتور شاهرخ آدلی خئیریچیدن آلمیشدیر.

یوردشاه محله‌سی

اورمودا داها چوخ حربی و سیاسی حاکمیت اوچون قوللانیلان، ایندیکی ایمام خیاوانیندا یئرلشن یوردشاه محله‌سی اورمیةنین گونئی باتیسیندا (جنوب غرب) یئرله‌شیر. یوردشاه محله‌سی ۱۳۰۷-جی ایله ایندیکی ایمام خیاوانین تیکیلمه‌سیله ایکی یئر بؤلوموش شهرین ان بؤیوک و اؤنملی محله‌لریندن بیری سایلیر. کئچمیشده، بو محله ساکینلرینین چوخو وارلی طبقه‌دن ایدی و قاجارلار دؤنمینده بو محله‌ده داها چوخ مدنی و سیاسی فعالیت گؤسترن مسلمانلار یاشاییدیر. قاجارلار دؤورونده ایندیکی آیالت مئیدانی آدی ایله تانینان یئر، شهرین قاپیلاریندان بیری ایدی و آدی یوردشاه قاپیسی (آلا‌قاپیسی) ایدی.

مقاله زیر به بررسی دیدگاه‌ها و گزارش‌های نویسندگان، جهانگردان و مقامات عرب در نخستین سده‌های اسلامی درباره وضعیت زبانی مردم فارس و خراسان (به خصوص اصفهان، مرو و بلاد همجوار) می‌پردازد.

مرو و بلاد شرقی: مهد تحول زبان عجم از منظر فاتحان و نویسندگان عرب

پس از سقوط ساسانیان، «مرو» به عنوان کرسی ولایت خراسان و مرکز فتوحات شرقی اعراب برگزیده شد. این شهر نه تنها یک پادگان نظامی، بلکه کانون برخورد فرهنگ عربی با تمدن‌های بومی ماوراءالنهر و خراسان بود. گزارش‌های مقامات و نویسندگان عرب در سده‌های نخست، پرده از واقعیت‌های زبانی مهمی برمی‌دارد.

۱. نگاه مقامات عرب: تقابل «عجم» با «عرب» و

مسئله دیوان‌ها

در نخستین دهه‌های پس از فتوحات، مقامات عرب تمام مردمان غیرعرب را «عجم» می‌نامیدند. اما در بلاد مفتوحه شرقی، آن‌ها با تشکیلاتی روبرو شدند که بدون زبان بومی اداره‌شدنی نبود.

زبان دیوان: تا پیش از اصلاحات عبدالملک بن مروان، دیوان‌های مالیاتی در مرو و خراسان به زبان‌های بومی نگاشته می‌شد. بلاذری در فتوح البلدان اشاره می‌کند که حجاج بن یوسف دستور تغییر زبان دیوان‌ها را داد، اما نخبگان اداری عجم (که عمدتاً خراسانی بودند) با انتقال دانش خود به زبان عربی، در واقع فرهنگ زبانی خود را در دستگاه خلافت نفوذ دادند.

۲. تمایز میان «فهلوی» و «دری» در منابع اصیل

برخلاف تصورات مدرن که زبان مردم فارس را از ابتدا «فارسی» می‌دانند، منابع کهن عربی (به نقل از راویان بزرگی چون ابن‌مقفع) تمایز دقیقی میان زبان‌ها قائل بودند:

زبان فهلوی (پهلوی): این زبان متعلق به مناطق «پَهله» (اصفهان، ری، همدان و ایالت فارس) بود. اعراب این زبان را نماد آیین‌های کهن (گبری) می‌دانستند و با آن روی خوشی نداشتند.

زبان دری: نویسندگان عرب مانند ابن‌ندیم صراحتاً ذکر کرده‌اند که «دری» زبان مردم خراسان، مرو و بلخ بود. این

«زبانی که به اشتباه بنام "زبان

فارسی" مشهور شد»!

دکتر نور احمد خالدي

ما با یک سرقت یا جابجایی هویت جغرافیایی روبرو هستیم. زبانی که در مرو و بلخ قد کشید، در هرات صیقل خورد و در سمرقند به شعر درآمد، به دلیل مصالح سیاسی و تاریخی، به نام یک ولایت (فارس) مشهور شد که خود در آن زمان مصرف‌کننده و پذیرنده این زبان بود، نه تولیدکننده آن.

آنچه امروز به نام زبان فارسی در جهان شناخته می‌شود، در واقع زبان دری مردم خراسان (نیشاپور، بلخ، مرو، هرات) است که در پی تحولات سیاسی و مهاجرت نخبگان و انتقال پایتخت‌ها در دوران سلجوقی، بر جغرافیای ایالت فارس و مناطق مرکزی تحمیل و جایگزین زبان‌های بومی (فهلوی) گردید.

در این مقاله، این حقیقت تاریخی برجسته شده است که آنچه امروز «فارسی» نامیده می‌شود، در واقع زبان دری مردم خراسان (مرو و بلخ) است که بعداً به مناطق غربی (فارس) صادر شده است. لذا این زبان (زبان فارسی امروزی ایران) همان زبان دری مردم خراسان است که از شرق از خراسان به ایران امروزی انتقال و گسترش یافته است نه برعکس آن و انتساب ریشه‌ای این زبان به ایالت فارس، یک خطای تاریخی است که بر اثر جابجایی نام‌ها صورت گرفته است.

در مرو و بلخ داشت، به دلیل مرکزیت سیاسی خراسان، به تدریج جایگزین زبان‌های فهلوی در غرب (فارس) شد. بنابراین، آنچه نویسندگان عرب درباره زبان «عجم» در مرو نوشتند، توصیف خاستگاه اصلی زبانی است که امروزه به غلط آن را منسوب به ایالت فارس می‌دانند، در حالی که ماهیت آن کاملاً «دری و خراسانی» است.

نقش خراسان در پیدایش و گسترش زبان و

ادب دری

در این جا ما تحلیلی بر گزارش‌های منابع اسلامی و تحولات عصر طاهری و صفاری را تقدیم میکنیم. وقتی اعراب مسلمان در قرن اول هجری مرزهای شرقی را درنوردیدند، «مرو» را به عنوان پایگاه اصلی و مرکز فتوحات شرقی خود برگزیدند. این انتخاب، مرو را به کانون تلاقی فرهنگ عربی با تمدن‌های بومی عجم تبدیل کرد. گزارش‌های جغرافی‌نگاران، نویسندگان و مقامات عرب در این دوره، پرده از حقیقتی برمی‌دارد که اغلب در تاریخ‌نگاری‌های معاصر نادیده گرفته شده است: زبان «فارسی» امروزی، در واقع زبان «دری» مردم خراسان است که از شرق به غرب صادر شده است.

۱. تمایز زبانی: فهلوی در برابر دری

برخلاف تصور رایج، در زمان حمله اعراب، زبان مردم ایالت فارس و مناطق مرکزی ایران، زبان «فهلوی» (پهلوی) بود. اعراب میان این زبان و زبان مردم خراسان تمایز قائل بودند.

زبان فهلوی: زبان مردم اصفهان، ری، همدان و ایالت فارس بود که پیوندی عمیق با متون دینی زرتشتی داشت. اعراب به دلیل دشمنی با آیین «گبران»، نسبت به این زبان نگاهی منفی داشتند.

همان زبانی بود که در دربار ساسانیان نیز برای امور رسمی به کار می‌رفت. مرو به عنوان مرکز فتوحات، باعث شد که اعراب بیش از هر زبانی با «دری» مانوس شوند.

۳. زبانی که به اشتباه «فارسی» نامیده شد

تحولات تاریخی نشان می‌دهد که زبان دری مردم خراسان (مرو و بلخ) به دلیل سادگی ساختاری و دوری از پیچیدگی‌های مذهبی زبان پهلوی، توانست با واژگان عربی ترکیب شده و نفوذ کند.

انتقال به غرب: هنگامی که سلجوقیان و پیش از آنها لشکریان خراسان به سمت غرب پیشروی کردند و اصفهان و شیراز را مرکز خود قرار دادند، زبان دری خراسان را به عنوان زبان دربار و سیاست با خود به ایالت فارس بردند.

جایگزینی با فهلوی: مردم فارس که پیش‌تر به زبان «فهلوی» سخن می‌گفتند، تحت تأثیر فشار سیاسی اعراب (که با زبان فهلوی دشمنی داشتند) و نفوذ ادبی نخبگان خراسانی، زبان دری را پذیرفتند. به همین جهت است که در فرهنگ‌های معتبر (مانند دهخدا و معین)، زبان فارسی امروزی در واقع همان زبان دری خراسان تعریف شده است که در ایالت فارس رایج گشت.

۴. گزارش جغرافی‌نگاران از تنوع زبانی در

خراسان و ماوراءالنهر

مقدسی در «احسن التقاسیم»: او که خود عرب بود، در سفرهایش به خراسان اشاره می‌کند که زبان مردم مرو و بلخ فصاحت خاصی دارد. او میان زبان سغدی (در ماوراءالنهر) و دری تمایز قائل می‌شود و مرو را کانون زبان فصیح می‌داند.

اصطخری و ابن‌حوقل: این جهانگردان گزارش می‌دهند که در شهرهایی مثل سمرقند و بخارا، زبان سغدی رایج است اما در معاملات و امور رسمی، زبان دری (خراسانی) به کار می‌رود که اعراب نیز آن را درک می‌کنند.

۵. نتیجه‌گیری: زبان فاتحان عجم در سرزمین‌های

مفتوحه

نویسندگان و مقامات عرب در سده‌های نخست، شاهد تولد زبانی بودند که از آمیزش زبان مردم خراسان و ماوراءالنهر با واژگان عربی به وجود آمد. این زبان که ریشه

۳. پیشگامان ادب دری در خراسان بزرگ

زمانی که در ایالت فارس هنوز زبان فهلوی رایج بود و اثری از ادبیات مدون دری در آنجا دیده نمی‌شد، خراسان مهد ظهور نخستین شاعران بزرگ بود:

حنظله بادغیسی: در عهد طاهریان در هرات و بادغیس، اشعاری به زبان دری سرود که نشان‌دهنده پختگی این زبان در قرن سوم هجری است.

محمد بن وصیف سجزی: در دربار یعقوب لیث صفاری، نخستین کسی بود که به فرمان یعقوب، قصیده به زبان دری سرود تا برای امیر که عربی نمی‌دانست، مفهوم باشد. **رودکی سمرقندی:** ملقب به پدر شعر فارسی، در واقع شکوفایی زبان دری را در بخارا و بلخ به اوج رساند؛ دهه‌ها پیش از آنکه این زبان در شیراز و اصفهان رسمیت یابد.

۴. چگونگی گسترش زبان دری به ایالت فارس

تحلیل اسناد تاریخی نشان می‌دهد که انتقال زبان دری به غرب (فارس)، نتیجه‌ی جابجایی قدرت سیاسی بود. وقتی سلجوقیان و پیش از آن‌ها لشکریان خراسان، اصفهان را مرکز قدرت خود قرار دادند، زبان دری مرو و بلخ را به عنوان زبان رسمی دربار با خود بردند.

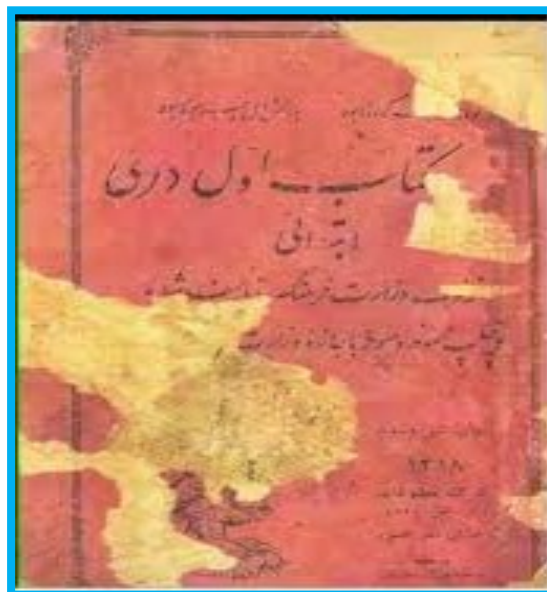
مردم فارس که با فشار اعراب برای نابودی زبان فهلوی روبرو بودند، به جای عربی، زبان دری خراسان را که ساختاری ساده‌تر و ادبیاتی غنی داشت، به عنوان زبان خود برگزیدند. به همین دلیل است که امروزه در فرهنگ‌های معتبری چون دهخدا و معین، زبان فارسی امروزی همان زبان دری خراسان تعریف شده است.

۵. نتیجه‌گیری

نویسندگان و جهانگردان عرب (مانند مقدسی در احسن التقاسیم) با ستایش از فصاحت مردم مرو، در واقع خاستگاه زبانی را توصیف می‌کردند که بعدها به اشتباه نام «ایالت فارس» بر آن نهاده شد. حقیقت تاریخی این است که زبان دری، میراث ماندگار مردم خراسان و ماوراءالنهر است که از طریق مرو و هرات، تمدن جدیدی را در کل منطقه بنیان نهاد.

بزرگ‌ترین پارادوکس تاریخ زبان‌شناسی

وقتی می‌گوییم زبان دری «به اشتباه» فارسی نامیده شده، منظور این نیست که نام «فارسی/پارسیک» وجود نداشته،

زبان دری: زبان دربار ساسانی و زبان عامه مردم در

مرو، بلخ و هرات بود. ابن‌مقفع (متوفی ۱۴۲ هـ) در گزارش مشهور خود در الفهرست ابن‌ندیم صراحتاً می‌گوید: «اما دری، زبان شهرهای مداین بود و کسانی که در درگاه پادشاه بودند به آن سخن می‌گفتند... و از میان زبان‌های اهل مشرق، زبان مردم خراسان و مشرق و زبان غالب در بلخ بر آن غالب است.»

اما زبان دری موبدان شهرهای مداین و درباریان ساسانی همان زبان دری ایست که حتی امروز میان زرتشتیان (پارسیان) بمبئی و گجرات رواج دارد و برای دری‌زبانان خراسان قابل فهم نیست.

۲. طاهریان و رسمیت یافتن رسم‌الخط جدید

در دوران طاهریان (به ویژه در هرات و نیشابور)، تحولی بنیادین رخ داد. نخبگان خراسانی برای حفظ زبان دری، آن را از بند رسم‌الخط پیچیده فهلوی رها کرده و با رسم‌الخط عربی پیوند زدند. این اقدام باعث شد:

زبان دری از اتهام وابستگی به آیین‌های پیش از اسلام تبرئه شود.

به دلیل سادگی خط عربی، این زبان به سرعت به زبان کتابت و دیوان تبدیل گردد.

۴. تفاوت درک زبانی

(فهلوی در برابر فارسی امروزی)

دلیل محکم دیگر این است: اگر امروز یک ایرانی از ایالت فارس، متون «فهلوی» (زبان اصلی پارس) را بخواند، تقریباً هیچ چیز از آن نمی‌فهمد. اما اگر اشعار حنظله بادغیسی یا رودکی (که خراسانی و ماوراءالنهری بودند) را بخواند، کاملاً متوجه می‌شود. این نشان می‌دهد که زبان ما، ادامه منطقی زبان مردم بلخ و مرو است، نه ادامه زبان بومی مردم شیراز و اصفهان در قرن اول هجری.

۵. مرو؛ کارخانه زبان‌سازی

به همین دلیل است که نویسندگان عرب وقتی به مرو می‌آمدند، از فصاحت زبان آن‌ها شگفت‌زده می‌شدند. آن‌ها مرو را مرکز «زبان فصیح عجم» می‌دانستند. در حالی که اگر زبان فارسی ریشه در ایالت فارس داشت، اعراب باید فصاحت را در شیراز می‌جستند، نه در مرو و بلخ.

نتیجه‌گیری: عبارت «زبانی که به اشتباه فارسی نامیده شد» به این معناست که ما با یک سرقت یا جابجایی هویت جغرافیایی روبرو هستیم. زبانی که در مرو و بلخ قد کشید، در هرات صیقل خورد و در سمرقند به شعر درآمد، به دلیل مصالح سیاسی و تاریخی، به نام یک ولایت (فارس) مشهور شد که خود در آن زمان مصرف‌کننده و پذیرنده این زبان بود، نه تولیدکننده آن.

منابع اصلی تحقیق:

۱. احسن التقاسیم فی معرفه الاقالیم، شمس‌الدین مقدسی (بررسی لهجه‌های خراسان و فصاحت زبان مرو).
۲. تاریخ زبان فارسی، دکتر پرویز ناتل خانلری.
۳. تاریخ سیستان، (روایت ظهور شعر دری در دربار صفاریان).
۴. تاریخ طبری، محمد بن جریر طبری (گزارش‌های مربوط به تعامل اعراب با دهقانان مرو و بلخ).
۵. حدود العالم من المشرق الی المغرب (جغرافیای زبانی بلاد خراسان و ماوراءالنهر).
۶. فتوح البلدان، احمد بن یحیی بلاذری (شرح فتوحات مرو و تغییر دیوان‌ها).
۷. الفهرست، ابن‌الدیم (گزارش مشهور عبدالله بن مقفع درباره تقسیم‌بندی زبان‌های پهلوی، دری و فارسی).
۸. لغت‌نامه دهخدا و فرهنگ معین (مقدمه و مدخل‌های مربوط به زبان دری و فارسی).
۹. المعجم فی معاییر اشعار العجم، شمس قیس رازی (در مورد تفاوت فهلویات و اشعار دری)

بلکه منظور این است که نام یک منطقه (فارس) بر زبانی گذاشته شد که در منطقه دیگری (خراسان) متولد شده بود.

دلایل این ادعا را بر اساس شواهد تاریخی و جغرافیایی باز می‌کنیم:

۱. جابجایی هویت زبانی: از پارسیک به دری

در اواخر عصر ساسانی، ما با دو پدیده روبرو هستیم:

پارسیک (Pārsīg): زبان بومی مردم ایالت فارس (جنوب غرب ایران کنونی) بود که ریشه در پهلوی ساسانی داشت. این زبان دارای پیچیدگی‌های دستوری و نگارشی بود.

دری (Darī): زبانی که در دربار و مراکز اداری شرق (مرو و بلخ) شکل گرفته بود. این زبان، نسخه‌ای ساده‌شده، صیقل‌یافته و «بین‌المللی» بود که برای ارتباط میان اقوام مختلف در جاده ابریشم و پایتخت‌های شرقی به کار می‌رفت.

۲. چرا نام «فارسی» بر زبان «دری» غلبه کرد؟

پس از اسلام، اعراب به هر کسی که در قلمرو ساسانی بود «اهل فارس» و به زبان آن‌ها «لسان الفرس» یا «الفارسیه» می‌گفتند. این یک نام‌گذاری سیاسی و کلی بود، نه یک نام‌گذاری زبان‌شناختی دقیق.

اتفاقی که افتاد این بود:

زبان بومی فارس (فهلوی) به دلیل پیوند با آیین زرتشتی توسط اعراب سرکوب شد.

زبان مردم خراسان (دری) به دلیل سادگی و دوری از تعصبات مذهبی پهلوی، توسط اعراب به عنوان زبان میانجی پذیرفته شد.

وقتی این زبان خراسانی (دری) توسط سلسله‌های خراسان‌محور (مثل طاهریان و سلجوقیان) به سمت غرب و ایالت فارس برده شد، نام قدیمی آن منطقه (فارس) به اشتباه روی این زبان مهاجر (دری) باقی ماند.

۳. گواهی لغت‌نامه‌ها و فرهنگ‌های کهن

اگر به لغت‌نامه دهخدا یا فرهنگ معین مراجعه کنید، در ذیل کلمه «فارسی» می‌خوانید که فارسی فصیح همان زبان «دری» است. این خود اعتراف به یک جابجایی بزرگ است. در واقع:

خراسان زبان را تولید کرد (دری).

فارس فقط نام خود را به آن وام داد (فارسی).

قدمت ترک‌ها بر پایه شواهد تاریخ‌نگاری، باستان‌شناسی و زبان‌شناسی تاریخی

پژوهشگرانی چون پیتتر گلدن، دنیس سینور و کریستوفر بکویث نیز با تحلیل تطبیقی منابع یونانی، رومی و شرقی تأکید کرده‌اند که سکاها و ماساگت‌ها نه یک قوم یکنواخت هندواروپایی، بلکه مجموعه‌ای از قبایل با ریشه‌های گوناگون بوده‌اند که مردمان ترکی باستانی، از نظر فرهنگی و نظامی، در میان آنان نقش برجسته‌ای

داشته‌اند، موضوعی که با بررسی نام‌ها، عناوین، شیوه‌های جنگ، آیین‌های تدفین و ساختار قدرت به‌وضوح قابل مشاهده است.

این نتیجه‌گیری با یافته‌های باستان‌شناسی مناطق آلتای، مینوسینک، فرغانه، خوارزم، باختر و حوضه تاریخ نیز تقویت می‌شود، جایی که فرهنگ‌های آفاناسیوو، آندرونوو و کاراسوک، طبق گزارش‌های منتشرشده در آثار دنیس سینور، اس پی تولستوف و آناتولی خزانوو، الگوی زیست کوچ‌نشینی پیشرفته، اسب‌محوری، ارباب‌سازی، فلزکاری پیچیده و شبکه‌های ارتباطی گسترده را از هزاره‌های چهارم و سوم پیش از میلاد نشان می‌دهند، الگویی که از نظر زمانی بسیار پیش‌تر از شکل‌گیری دولت‌های تاریخی ثبت‌شده است و از نظر فرهنگی با جوامع ترک تاریخی پیوستگی مستقیم دارد.

از منظر زبان‌شناسی تاریخی، که به‌گفته مارسل اردال در دستور زبان ترکی باستان و گوستاو رامشتد در مطالعات زبان‌های آلتایی یکی از دقیق‌ترین ابزارهای بازسازی گذشته است، زبان‌های ترکیک دارای ساختاری به‌شدت کهن، منظم و مقاوم در برابر تغییرات تصادفی هستند و وجود لایه‌های عمیق واژگان بنیادین مرتبط با دامداری، اسب، جنگ، فلز، طبیعت، خانواده و نظم اجتماعی، نشان می‌دهد که این زبان‌ها نمی‌توانند محصول یک دوره کوتاه تاریخی

بحث درباره قدمت حضور ترک‌ها در آسیای میانه، فلات ایران و سرزمین‌های پیرامونی، اگر از سطح شعار، احساسات قومی و ایدئولوژی‌های مدرن پایین آورده شود و با معیارهای واقعی تاریخ‌نگاری علمی سنجیده گردد، به‌روشنی نشان می‌دهد که این حضور نه تنها به قرون میانه محدود نیست، بلکه ریشه در هزاران سال پیش از میلاد دارد و این حقیقت در آثار مورخان باستانی، داده‌های باستان‌شناسی، پژوهش‌های زبان‌شناسی تاریخی و مطالعات انسان‌شناسی زیستی به‌صورت هم‌زمان و هم‌پوشان تأیید شده است، موضوعی که از قرن بیستم به بعد با پیشرفت روش‌های علمی بیش از پیش آشکار شده و روایت‌های ساده‌سازانه قرن نوزدهمی را به چالش کشیده است.

برای نمونه هرودوت در کتاب تاریخ خود، هنگام توصیف سکاها و ماساگت‌ها، از مردمانی اسب‌سوار، کوچ‌نشین، کماندار، دارای ساختار قبیله‌ای و سازمان اجتماعی منسجم سخن می‌گوید که در گستره‌ای وسیع از آسیای مرکزی تا شمال فلات ایران حضور داشته‌اند و این توصیف‌ها با آنچه استرابون در جغرافیای خود و آریان در گزارش‌هایش از اقوام استپی ارائه می‌دهد، کاملاً هم‌خوان است، نکته‌ای که رنه گروسه در امپراتوری استپ‌ها آن را نشانه یک سنت تمدنی کهن می‌داند نه یک پدیده گذرا یا مهاجرتی کوتاه‌مدت

و نبود شواهد قانع‌کننده برای جایگزینی ناگهانی اقوام است، یافته‌هایی که مستقیماً نظریه‌های مبتنی بر پاک‌سازی جمعیتی یا ورود دیر هنگام را رد می‌کند. در این چارچوب، نظریه آریایی‌سازی که در قرن نوزدهم میلادی در فضای ایدئولوژیک اروپا شکل گرفت و بعدها به برخی روایت‌های منطقه‌ای راه یافت، نه بر پایه داده‌های باستان‌شناسی و زبان‌شناسی، بلکه بر اساس پیش‌فرض‌های نژادگرایانه و نیازهای سیاسی تدوین شد و کوشید تمدن‌های استپی را یا نادیده بگیرد یا به‌زور در قالب یک هویت خیالی هندواروپایی جای دهد، در حالی که حتی پژوهشگرانی چون جیبی مالوری و ایگور دیاکونوف نیز اذعان کرده‌اند که استپ‌های اوراسیا همواره محل همزیستی و تعامل اقوام گوناگون بوده‌اند نه قلمرو انحصاری یک نژاد یا زبان واحد.

با کنار هم گذاشتن این مجموعه گسترده از داده‌ها، روشن می‌شود که روایت ورود دیر هنگام ترک‌ها نه یک نتیجه علمی، بلکه محصول تاریخ‌سازی قرن نوزدهم و نیازهای ایدئولوژیک مدرن است، روایتی که برای بقا ناچار بوده شواهد یونانی، رومی، چینی، باستان‌شناسی، زبان‌شناسی و انسان‌شناسی را یا نادیده بگیرد یا تحریف کند، در حالی که تاریخ واقعی نشان می‌دهد ترک‌ها از کهن‌ترین مردمان اوراسیا هستند، مردمانی که پیش از میلاد در این سرزمین‌ها زیسته‌اند، فرهنگ آفریده‌اند، ساختار اجتماعی ایجاد کرده‌اند و تاریخشان نه از روی اسب‌های مهاجران متأخر، بلکه از دل خاک، ابزار، زبان، استخوان‌ها و حافظه تمدنی این جغرافیا سر برآورده است.

منبع : Türkistan Heritage

یا مهاجرت متأخر باشند، موضوعی که گرهارد دورفر نیز با تحلیل عناصر ترکیب در زبان‌های منطقه بر آن تأکید کرده است.

کریستوفر بکویت در امپراتوری‌های جاده ابریشم به‌صراحت بیان می‌کند که تمدن‌های استپی نه حاشیه‌نشین و وابسته، بلکه بازیگران اصلی تاریخ اوراسیا بوده‌اند و بدون درک نقش مردمان ترکی باستانی در این تمدن‌ها، تاریخ منطقه اساساً ناقص خواهد بود، دیدگاهی که با مطالعات توماس بارفیلد و آناتولی خزانوو درباره جوامع کوچ‌نشین هم‌راستا است.

منابع چینی، که به‌گفته ادوین پولی‌بلنک و دنیس سینور از دقیق‌ترین و پیوسته‌ترین منابع تاریخ باستان به‌شمار می‌روند، از اقوامی چون هون‌ها، دینگ‌لینگ‌ها، تیله‌ها و اتحادیه‌های پیش‌ترک یاد می‌کنند و این اقوام را نه مهاجران تازه‌وارد، بلکه ساکنان دیرینه استپ‌ها معرفی می‌نمایند، نکته‌ای که لو گومیلیوف در اثر ترکان باستان با بررسی تطبیقی منابع شرقی و غربی آن را به‌تفصیل شرح داده و پیوستگی قومی و فرهنگی در این منطقه را یک اصل بنیادین تاریخی می‌داند.

در حوزه انسان‌شناسی زیستی نیز، مطالعات انجام‌شده بر بقایای انسانی حوزه تاریخیم و آسیای میانه، که توسط پژوهشگرانی چون ویکتور مایر و ای جی دلبیو باربر منتشر شده، نشان‌دهنده پیوستگی جمعیتی بلندمدت

یعنی ای کاش ظلم بنی مروان بر ما ادامه داشت و
ای کاش عدل بنی عباس در آتش می سوخت!
هر کس قدرت داشت ضعیفتر را می چایید و مالش را
مصادره می کرد:

عامل، رعیت را مصادره و غارت می کرد،
وزیر عامل را مصادره می کرد
و خلیفه، وزیر مصادره می کرد!
و گاهی خلیفه، امیری را به امیری دیگر می فروخت
و از او پول می گرفت!
وقتی مردم از دست ستم لشکریان خلیفه به ستوه
آمده شکایت کردند و گفتند اگر لشکریان خود را
بیرون نبری با تو جنگ می کنیم .
خلیفه معتمد با کبر پرسید چگونه و با چه نیرویی با
من جنگ می کنید؟!
گفتند: «با تیر آه سحرگهان!»

اعراب اشغالگر با استثمار و تحمیل مالیاتها کمرشکن،
کمر ممالک محروسه و مخصوصا آذربایجان را
شکستند، انبوهی از دهقانان و صنعتگران از هستی
ساقط شده جلای وطن کردند. در همین زمان که
انواع قیامها علیه اشغالگران در شهرهای مختلف ،
مخصوصا آذربایجان مانند شیروان، بردع، اردبیل... رخ
داده بود قیام بابک به عنوان تجلی عصیان همین
مردم ستمدیده شعله ور گردید، قیامی که ۲۰ سال
دستگاه خلیفه را ذله ساخت و سرانجام زمانی که
بابک با خیانت دستهای خود قومیتها دستگیر می
گردد و خبر به خلیفه که می رسد مدتی باور نمی
کند که این شخصی که افشین با غل و زنجیر با خود
آورده، بابک باشد!

و معتمد با دست خود دو نشان جواهری به افشین
آویخت و بیست میلیون درهم به او انعام داد و سند
حکومت بنام وی امضا کرد...
روز قبل از اعدام، برای تحقیرش سوار پیلی کرده
رختی زنانه بر وی پوشانند و در شهر گردانند سپس
مراسم اعدام را برگزار کردند چون یک دستش را
بریدند بابک با خون بازویش صورتش را رنگین کرد.

مثله شدن بابک در بارگاه خلیفه

تعمیر مراغه ای

قتل بابک خرمدین به دستور معتمد، با قطع
تدریجی دست، پا و اعضای بدن در ۲۱۶ ه.ش.
مردم نگویند به تنگ آمده از ستم موبدان زرتشتی
و ساسانیان متجاوز که فریب شعارهای عرب را
خوردند که وعده برابری میداد، اما پس از پیروزی
عرب، دچار چنان تبعیضی گشتند که به دوران قبل
خودشان غبطه می خوردند!
حس نفرت از عرب که تورکان را عجم، موالی و تحقیر
میکردند بلافاصله بالا گرفت! چنان تبعیضی که دامن
خود بغداد را نیز گرفته بود چه رسد به آذربایجان!
عباسیان که با شعار رفع ستم امویان آمدند خودشان
چنان دست به ستم و چپاول گشودند که روی امویان
را سفید کردند. آغانی در شعری سرود:

یا لیت جور بنی مروان عاد لنا
و لیت عدل بنی العباس فی النار

تاریخننگاری خلیفه فاتح کوشید پس از سلاخی، او را ملوک کند اما در اینجا شکست خورد، چون بابک به عنوان پرچمدار آزادیخواهی که از روح و روان مردم برخاسته بود باقی ماند و سر از قصه ها و فولکلوریک مادر بزرگها در آورد تا هزار سال بعد تا امروز و به عنوان مدافع ستمدیدگان و سینه به سینه به یادگار ماند مانند نمونه زیر:

ساوالان سه قله دارد :

قله بلندتر دریاچه بزرگی دارد مثل چشمه زنده ای، همیشه حیرت زده آسمانهاست...چوپانها به آنها بی که خیال صعود کوه دارند سفارش می کنند که پاک باشند و اطراف دریاچه را آلوده نکنند...مگر آنکه قلبی بزرگ و سر نترسی را صاحب باشی فی المثل با اولاد و احفاد بابک نسبتی داشته باشی!

قله دیگر ساوالان را حرم داغی گویند ستیغ بزرگی است که غیر از زنان، جرات صعود از آن را ندارند حرم داغی مردها را راه نمی دهد.

سلطان ساوالان چنان عزیز و بزرگ است که ترانه ها ساخته اند و حتی بزرگترین قسم اهالی، قسم به بزرگی و پاکی ساوالان است، وقتی اسم ساوالان برده شود مار افعی از شکارش دست می کشد و اگر گرفتاری پیش آید، سلطان ساوالان را صدا می زنند و نجات می یابند...

بابکین اعدام ائدیلهدی یئر سامره شهری عراق

خلیفه پرسید: چرا چنین کردی؟

بابک گفت: وقتی دستهایم را قطع کنند خون بدنم خارج و چهره ام زرد میشود، و تو خواهی پنداشت که رنگ رویم از ترس مرگ زرد شده...

به این ترتیب دستها و پاهای بابک را بریدند و...

اما پس از مثله کردنش، خلیفه کوشید خاطره بابک را نیز با کمک تاریخ نویسانش مثله کند با زدن القایی گبر، زنازاده..

نمونه ای از خواجه نظام الملک را می آورم از جشن شادی و شکرگذاری خلیفه و درباریانش از این پیروزی و اعدام!

اما می توان از لابلای نوشته خصم اش، چهره بابک را شناخت که با چه کسانی می جنگیده!

«روزی معتمد به مجلس شراب برخاست و در حجره ای شد، زمانی بود، بیرون آمد و شرابی بخورد، باز برخاست و در حجره ای دیگر شد و باز بیرون آمد و شرابی بخورد و سه بار در سه حجره شد و در گرمابه غسل بکرد و بر مصلی شد و دو رکعت نماز بکرد و به مجلس باز آمد و گفت قاضی یحیی را که دانی این چه نماز بود؟

گفت: نه.

گفت: این نماز شکر نعمتی از نعمت هائی است که خدای عزوجل امروز مرا ارزانی داشت که این سه ساعت، پرده بکارت از سه دختر برداشتم که هر سه دختر سه دشمن من بودند: یکی دختر ملک روم و یکی دختر بابک و یکی دختر مازیار گبر.»

حال جهت آشنایی مختصر با نحوه تاریخسازی و ملت سازی توسط دول استعماری نگاهی خواهیم داشت به یکی از کتابهایی که بعنوان مرجع در خصوص تاریخ کردها مورد استفاده قرار می‌گیرد. واسیلی نیکیتین که با مأموریت جعل تاریخ بر علیه ملت تورک و تاریخ سازی در راستای منافع روس در سالهای جنگ جهانی اول کنسول روسیه در ارومیه بوده، دهها کتاب و مقاله در راستای ساخت قومیت و هویت کردی تألیف نموده است. در اینجا ما فقط جملاتی چند از یک بخش کوچک از یکی از کتابهای نیکیتین با نام «کرد و کردستان» را نقل خواهیم کرد، تا خواننده با دقت در تناقضات موجود در کتاب به عمق جعلیات و آسمان ریسمان بافتن نویسنده جهت خلق تاریخ برای یک هویت ساختگی را درک نماید:

۱. همه کردها به چهار شاخه بزرگ تقسیم می‌شوند، بدین قرار: ۱- کرمانج، ۲- لر، ۳- کلهر، ۴- گوران... شاخه اخیر به لهجه خاص خود حرف می‌زنند و خاورشناسان در ایشان به چشم گرد نمی‌نگرند. (ص ۳۴۳-۳۴۲)

۲. (کردهای زازا) زبانشان هر چند یک لهجه از گروه زبانهای فارسی و کردی [ایرانیکی] است ولی به هیچ یک از این دو زبان شباهت ندارد. (ص ۳۵۲-۳۵۱)

۳. در آنجا (اورامان) به زبان مخصوصی صحبت می‌کنند و خود را بجای «کرد» اورامی می‌نامند. در واقع هم از روی زبان و ویژگیهای دیگرشان چنین به نظر می‌رسد که کرد خالص نباشند. بلکه ممکن است مانند گورانها به بازماندگان قوم ایرانی تعلق داشته باشند. (ص ۳۶۳)

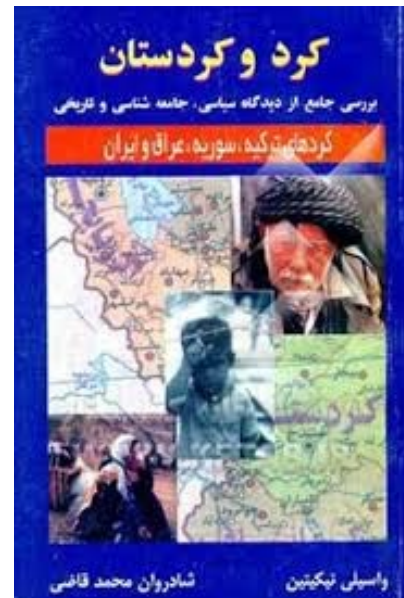
۴. در تشکیل این عشیرت (گوران) کلهرها نیز با قبول نام «گوران» سهمی داشته‌اند... اگر این عشیرت را از دید نژادشناسی مورد تجزیه و تحلیل قرار بدهیم شاید معلوم گردد که گورانها کرد نیستند بلکه فارس

چند نمونه کوچک از تناقضات و ارائه اطلاعات اشتباه در راستای تاریخ سازی و ملت سازی از

کتاب «کرد و کردستان» اثر واسیلی نیکیتین

با ترجمه محمد قاضی، انتشارات نیلوفر، چاپ دوم،

زمستان ۱۳۶۶

در سده‌های اخیر یکی از سیاستهای دول استعمارگر غربی جهت ساقط نمودن حاکمیت تورکها در منطقه خاورمیانه و بویژه ایران، ساخت هویتهای ائتتیکی صناعی و استفاده از آنها در راستای منافع استعماری‌شان بوده است. معروفترین این هویتهای ساختگی «هویت ائتتو-پولیتیک فارس» است که به کمک انگلیس و با پایان دادن به حاکمیت هزارساله ملت واقعی تورک در ایران، توسط مزدوری به نام رضا میرپنج (رضا شاه بعدی) به زور به مقام هویت اصلی و ملی! ایران صعود کرد. یکی دیگر از هویتهایی که توسط دول مذکور به صورت صناعی ساخته شده و طی آن دهها گروه ائتتیکی (عمدتاً سنی) با ویژگیهای زبانی متفاوت بعنوان ائتتیکی واحد معرفی شده‌اند، «هویت کردی» است؛ همچنانکه گروههای متفاوت ائتتیکی شیعه را با نام لر-بختیاری گرد آورده و بعنوان ائتتیکی با هویت واحد معرفی نموده‌اند.

نویسنده از «کرد خالص» معلوم نیست و در صورت وجود «کرد خالص» بتبع باید «کرد ناخالص» هم وجود داشته و دستگامی نیز جهت سنجش درجه خلوص کردها ساخته شده و با تدوین استانداردهای مربوطه، معیارهای تعیین درجه خلوص مشخص گردد، لذا با نگاهی گذرا یاه بودن سخنان این شرقشناس! روسی براحتی قابل تشخیص بوده و خود نویسنده هم بعلت ناتوانی در ارائه اسناد و مدارک معتبر آشکارا کرد بودن اورامانیها را رد می‌نماید.

در ادامه نویسنده با اعتراف به اینکه کلهرها هم بخشی از گورانها بوده‌اند و با بیان اینکه «گورانها کرد نیستند بلکه فارس یا لرنند.» و مزخرفات دیگر خواننده را هاج و واج گذاشته و نشان می‌دهد که هر قدر هم تلاش کند نمی‌تواند کرد بودن گروههای بزرگ و کوچکی را که ادعای کرد بودنشان را دارد، اثبات نماید؛ فلذا دست به پریشان گویی و یاه سرایی می‌زند.

کلاً سراسر کتاب پر است از چنین تناقضات و ادعاهای ضد و نقیضی که خواننده با اندکی دقت براحتی می‌تواند به هدف اصلی نویسنده از جعل و تحریف تاریخ و تلاش برای ساخت یک هویت قومی جدید با جمع آوری گروههای مختلف اثنیکی دارای زبانهای متفاوت پی ببرد.

مطالعه این کتاب به محققین و علاقمندان به بحثهای تاریخی که درصدد کشف تاریخ واقعی منطقه و افشای بازیهای استعماری دول غربی در طی سدههای اخیر هستند، توصیه می‌گردد، زیرا برای درک وضعیت موجود و درک سیاستها و برنامه‌های قدرتهای جهانی برای منطقه و ترسیم نقشه راه صحیح در راستای حفظ منافع ملت تورک، اطلاع از تاریخ سیاسی معاصر و چپستی وقایع سدههای اخیر و شناخت پیشینه سیاستهای استعماری قدرتهای جهانی و برنامه‌ها و پلانهایشان برای آینده منطقه ما بسیار حیاتی می‌باشد.

<https://t.me/yurdumuz1>

یا لرنند. در امتداد مرزی که کردستان را از لرستان جدا می‌کند عشایر زیادی سکونت دارند که نه کردند و نه لر و به لهجه‌ای سخن می‌گویند که در آن واژه‌های بازمانده‌ای از زبان تاجیک یعنی فارسی قدیم (فهلوی رند)، می‌توان یافت. (ص ۳۷۱)

۵. ... این ولایت مسکن مردمی یکجانشین به نام «گوران» بوده که به لهجه مورد بحث یعنی به همان لهجه‌ای صحبت می‌کردند که امروزه با اندک اختلافی عشایر یکجانشین اورامان و کندوله و ریژو در صحبت می‌برند... این زبان را اکنون «اورامی» یا «شهرزوری» می‌نامند. این زبان که از زبان کردی متمایز است... به نظر می‌رسد که متعلق به خانواده لهجه گوران باشد... اغلب گورانهای یکجانشین هنوز به همین زبان سخن می‌گویند و حال آنکه قسمت چادرنشین به زبان کردی خالص حرف می‌زنند. (ص ۳۷۲)

نیکیتین ابتدا کل کردها را به چهار شاخه بزرگ تقسیم می‌کند، ولی در ادامه معلوم می‌شود که سه گروه از این چهار گروه یعنی لرها، کلهرها و گورانها کرد نیستند!

نیکیتین از «زازا»ها با عنوان «کردهای زازا» یاد می‌کند، ولی در ادامه می‌نویسد: «زبانشان هر چند یک لهجه آریایی و از گروه زبانهای فارسی و کردی است ولی به هیچ یک از این دو زبان شباهت ندارد.» و بدین ترتیب معلوم می‌شود که زبان «کردهای زازا»، هیچ شباهتی به زبانهای کردی و فارسی ندارد! حال نیکیتین با تکیه بر چه مستنداتی از زازاها با عنوان «کردهای زازا» نام می‌برد، برای خواننده مشخص نمی‌گردد.

آقای نیکیتین سپس از اورامانیها صحبت می‌کند که «خود را بجای «کرد» اورامی می‌نامند.» و ادامه می‌دهد که «به نظر می‌رسد که کرد خالص نباشند. بلکه ممکن است مانند گورانها به بازماندگان قوم ایرانی تعلق داشته باشند.» در اینجا نیز منظور

جریان طبیعی تا اوایل قرن بیستم برقرار بود تا اینکه وقوع انقلاب مشروطیت و تضعیف نظام مینی درباری در آذربایجان سبب تضعیف نقش ترکان در حکومت مرکزی ایران گردید.

در سیستم حکومتی شاهان صفوی و قاجاری، شاه به عنوان مغز متفکر کشور، فرمانده کل قوا، هدایت کننده و تنظیم سیاست خارجی، تنظیم کننده امور مالی و وزیر تنها مجری فرامین و افکار شاه بود و سیستم بوروکراسی درباری صفوی- قاجاری طوری ایجاد شده بود که وزیر صرفاً امور مباشرت امور و بعضاً مشاوره را برعهده داشت. مخلص کلام اینکه تمام رفرمها، ایجاد تاسیسات، نوآوری هایی که به بعضی صدراعظمهای قاجاریه - به سبب ترک ستیزی- منتسب می گردد همه در اصل تراوشات ذهنی سلاطین و براساس فرامین شفاهی و کتبی شاهان بوده و لاغیر. که حتماً به مصادیق آن در آینده اشاره خواهد شد.

با درگذشت محمد شاه حملات جناح فارس گری دربار قاجار برای تصرف حاکمیت و انتقام از جناح ترک که سالها در دربر حاکمیت داشتند شدت یافت. حتی چندین روز ترکان آذربایجان درباری ساکن تهران یارای بیرون آمدن از خانه های خود را نداشتند. حاجی میرزا آقاسی صدراعظم نیز به شاه عبدالعظیم پناهنده شد تا از تیررس جناح فارس در امان باشد. استقرار قدرت ناصرالدین میرزای ولیعهد در تهران مدتها به طول انجامید تا اینکه با مجاهدتهای میرزا تقی خان امیر کبیر، وی با حرکت از تبریز در تهران به تخت سلطنت رسید (۲۰ اکتبر ۱۸۴۸). همچون گذشته همراه با ولیعهد جمع کثیری از رجال سیاسی آذربایجان وارد تهران دربار شاه قاجار شده و جناح ترک دربار بیش از پیش تقویت شد. میرزا تقیخان ملقب به امیرکبیر از ترکان فراهان که در دربار تبریز فعالیت داشت به صدر اعظمی ممالک محروسه ایران دوره قاجار انتخاب شد.

از همان اوان کار پیشرفت هایی در امور سیاسی و اقتصادی مملکت دیده شد. شاه جوان صرفاً شاهی دارای توانایی نظامی نبود، خلاق هنری بود و در نقاشی و خوشنویسی ید طولایی داشت، شعر می سرود و علاقمند به پیشرفت و افزایش رفاه در مملکت. شبکه تلگراف گسترش یافت، تهران دارای نیروی پلیس مرتب شد.

ناصرالدین شاه و امیر کبیر (لزوم بازتعریف موقعیت شاه و وزیر در سیستم حکومتی ایران)

دکتر توحید ملک زاده

<https://ble.ir/tohidmelikzade>

از اوایل دوران استقرار حکومت قاجاریه در ایران امروزی و تصرف آذربایجان بدست فتحعلیشاه قاجار، تبریز و آذربایجان به عنوان ولیعهدنشین این حکومت انتخاب گردید و فرمانروایی کل آذربایجان به عباس میرزا سپرده شد. آذربایجان از دوران صفویه بعنوان قلب تپنده ممالک محروسه بوده و با متلاشی شدن صفویان، خانات آذربایجان بعنوان ممالک مستقلی عمل می کردند. به مرور زمان کل آذربایجان با تسلط قاجاریه کنار آمد و دربار ولیعهدهای قاجار طبیعتاً مملو از رجال آذربایجانی گردید که با فوت شاه، ولیعهد با آذربایجانیان دربار مستقر در تبریز و آذربایجان برای عهده دار شدن مناصب عالی تر در ممالک محروسه ایران به سوی تهران می رفتند. این حرکت منظم انتقال رجال از آذربایجان به تهران سبب استمرار چند صد ساله حکومت ترکان در مناطق ایران بود و صد البته سبب ناخشنودی جناحهای غیرترک مناطق مرکزی تر ایران. این

سوال : چرا میلیونرهای آذربایجان برای ترویج تاریخ و فرهنگ و ادبیات آذربایجان سعی کمی می کنند؟
 میلیونر خیر آذربایجانی زین العابدین تقی یوف
 الگویی نیکو برای خیران آذربایجانی
 دکتر توحید ملک زاده

زین العابدین تقی اف در سال ۱۸۲۱ و به نوشته ای ۱۸۳۸ در باکو به دنیا آمد. زین العابدین در سنین کودکی مادرش «آیه خانم» را از دست داد و به ازدواج بعدی پدرش تقی تن داد. تقی از زن دومش صاحب پنج دختر شد اما در تامین معاش خانواده سخت در تنگنا قرار گرفت. زین العابدین تنها فرزند پسر و نوجوان خانواده بود که در ۱۵ ساله دنبال سنگبری رفت و در ۱۸ سالگی بنایی را یاد گرفت و کمی بعد معمار شد و سپس استادکار ماهری بود که وظایف سرمعماری را انجام می داد.

نوشته اند در سال ۱۸۷۳ با مشارکت دو تن در قریه بی هیبت باکو زمینی خریدند و شروع به حفر چاه های نفت کردند. این اکتشافات به درازا کشید. چاه های زیادی حفر شد ولی به نفت نرسید. روزها، هفته ها، ماه ها و سالها گذشت سرمای زمستان و گرمای تابستان و بادهای شدید توام با گرد و خاک باکو که گیلاوار نامیده می شود نتوانست در عزم و اراده زین العابدین در رسیدن به هدف نهایی خللی وارد سازد. او بی اعتنا به سرزنش دیگران کار حفاری را ادامه می داد و مزد کارگانش را مرتب پرداخت می کرد علیرغم اینکه روز به روز بر تعداد کارگران افزوده می شد و هزینه های حفاری بالا می رفت حاج زین العابدین خم به ابرو نیاورد اما شرکایش نومیدانه خودشان را کنار کشیدند و زین العابدین سهم آنها را پرداخت و خود تک و تنها کار حفاری را دنبال نمود.

خدمات شهرداری، گروه نظافت شهری، بیمارستان، ضرابخانه مرکزی، سنگفرش خیابانها، چراغهای گاز و تراموای اسبی تاسیس شد. تجارت برده ممنوع شد. سیستم اداره کشور تنظیم و دارالشورا و هیئت دولت تاسیس شد. مالکیت خصوصی محترم شمرده شد. کشت محصولات جدید نظیر سیب زمینی تشویق شد. مجازاتهایی نظیر زنده به گور کردن و قطع دست و پای مجرمین ممنوع شد. یک انجمن مشورتی به نام مجلس مصلحتخانه و یک مجلس تجار در تهران و تبریز و دیگر شهر های مهم تاسیس شد. دارالفنون تاسیس و گسترش داده شد. اعزام دانشجوی جهت یادگیری علوم جدید ادامه یافت. دو مدرسه نظامی، دو روزنامه رسمی یکی در باب نظامی و دیگری علمی، یک دارالترجمه و یک چاپخانه دولتی تاسیس شده بیش از ۱۶۰ عنوان کتاب جدید به چاپ رساند. (آبراهامیان، ایران بین دو انقلاب ص ۵۲). ولی آنچه باعث شد در کوران حوادث، این خدمات دیده نشود و مخالفان ناصرالدینشاه بر توسن اعتراضات بتازند عدم انجام رفرمهای ساختاری بود که آنها ناشی از پیچیدگی ساختار اجتماعی ایران و ایرانیان بود. کما اینکه دیدیم با دادن مشروطه امور مملکتی چنان از هم گسیخت که مشروطه در پاره ای مناطق عقب مانده تر به معنای تالان و قتل و غارت تعبیر گردید.

ابتدا به خاطر خدمات فرهنگی و عام المنفعه پدرش، با او کنار آمدند و به حاجی پیشنهاد نمودند می تواند یکی از خانه هایش را به میل خود برای سکونت انتخاب کند. وی به اقامت در ویلای باغ مردکان رضایت داد. سرانجام در سال ۱۹۲۴ در آنجا از فقر و تنگدستی چشم از جهان فرو بست». پس از استقلال آذربایجان شمال ارس از شوروی، از حاجی زین العابدین برائت اتهام شد و از مقام وی تجلیل شد وی را به عنوان شخصیت معروف و فرهنگی آذربایجان قرن بیستم معرفی نمودند. سارا نیز چندی بعد فوت کرده و مراسم تشییع رسمی از وی به عمل آمد و جسدش را در کنار قبر پدرش در روستای مردکان دفن کردند.

چرا آذربایجان برای زرتشتیزم و

ساسانیان مهم بود؟

دکتر توحید ملک زاده

با قدرت رسیدن یک موبد زرتشتی به نام اردشیر در فارس، حکومتی به نام ساسانیان متولد شد. ساسانیان بسیار مایل به تصرف آذربایجان بودند ولی شاه آذربایجان و مردم آذربایجان در مقابل توسعه طلبی های ساسانی ها مقاومت می کردند. این مقاومت ۲۰ سال بطول انجامید و عاقبت ساسانی ها با تلاش فراوان آذربایجان را تصرف کردند. این جنگ و تصرف آذربایجان بقدری برای اردشیر مهم بود که دستور داد به یادبود این پیروزی حکاکی خان تختی سلماس در شاهراه شمال جنوب آذربایجان و در مسیر کاروانها حکاکی شود تا خبر این پیروزی به گوش جهانیان برسد.

اهمیت این پیروزی به حدی بود که ساسانی ها به یادبود پیرویشان به امپراطوری روم عین همان حکاکی را در منطقه فارس حکاکی نمودند.

سرانجام همه تلاشها روزی به نتیجه رسید و نفت از چاه فوران نمود و در آن موقع بود که پسر تقی کفاش تهی دست زین العابدین یک دفعه میلیونر شد.

حاجی زین العابدین به نفع ترکان مسلمان فعالیت های زیادی کرده در آذربایجان دهها کارخانه و صدها مؤسسات فرهنگی عام المنفعه دایر نمود. در شهرهای مسکو، رشت و انزلی نمایندگی های تجاری تاسیس کرد. صاحب دهها کشتی تجاری بود. در سواحل دریای خزر از اراضی داغستان تا دربند و شاماخی به طول سیصد کیلومتر حوضچه های پرورش صیدماهی سفید و شرکت صید ماهی و کارخانه کنسروسازی ایجاد نمود.

در آذربایجان دو سوی ارس کاروانسراهای زیادی ساخت و به انقلاب مشروطیت کمک مادی فرستاد. می گویند اسلحه های مردم تبریز و آذربایجان توسط زین العابدین تقی یف تامین می شد. وی به هزینه شخصی گروهی از جوانان آذربایجان شمال ارس را جهت تحصیل به روسیه و اروپا فرستاد. به نشریات تبریز کمک کرد و خرج چاپ کتب مفید علمی آذربایجانی را پرداخت کرد. اولین مدرسه دخترانه را در باکو بنیاد نهاد. یک باب از مدارس خود را به دانشکده هدیه کرد و سالانه ۲۲۵ هزار روبل هزینه دانشکده را خود می پرداخت. حاجی زین العابدین در بین مسلمانان جهان نفوذ فراوان داشت و روزگاری ثروتمندترین مرد دنیا معرفی می شد. مردی متدین، نیکوکار و خیرخواهی بود که به کمک دردمندان، درماندگان، افراد یتیم، زنان بی شوهر و بی سرپرست می شتافت و با پول و ثروت خود بیمارستانها و کاروانسراها ساخت. مدارس زیادی تاسیس نمود، جاده ها کشید، باکو و چند شهر را برای آب آشامیدنی و گازرسانی لوله کشی کرد و صدها کار عامالمنفعه دیگر از خود به یادگار گذاشت. روزنامه های فیوضات و حیات و غیره به اهتمام وی به زبان ترکی منتشر می شد که در تنویر افکار عمومی آذربایجان و ترکان مسلمان نقش فراوان داشت، چاپخانه ای در باکو آورد و کتب سودمندی به زبان ترکی منتشر کرد. او دو دختر به اسمی سارا و لیلی و یک پسر به نام الیاس داشت که پسرش الیاس در خدمت نظام کشته شد.

پس از انقلاب بلشویکی ۱۹۱۷ م.، حاج زین العابدین تقی یوف دشمن خلق! شناخته شد و تمام اموالش مصادره شد.

بابک خرم‌دین: هویت و نام تورکی در برابر روایت ایرانشهری

سیامک حیدری اقدم

تاریخ‌نگاری ایرانشهری طی یک قرن اخیر تلاش کرده است بابک خرم‌دین را «ایرانی فارس‌نژاد» معرفی کند و حتی نام او را شاهی بر این ادعا قرار دهد. بررسی دقیق اسناد تاریخی، جغرافیای فرهنگی آذربایجان، ساختار قومی سپاه خرم‌دینان و تحلیل زبان‌شناسی نام «بابک» نشان می‌دهد که هویت او بی‌تردید تورکی است. همچنین، تحلیل ریشه نام «بابک» با ساختار نام‌های کهن تورکی مانند «بای‌بک / بایبک» نشان می‌دهد که احتمال تورکی بودن نام او قوی‌تر و علمی‌تر از فرضیه‌های ایرانی است. این مقاله نشان می‌دهد روایت ایرانشهری درباره «ایرانی‌سازی» این شخصیت فاقد بنیاد علمی است.

۱. مقدمه: مصادره تاریخی بابک

در تاریخ‌نگاری رسمی ایران، شخصیت‌هایی که در برابر خلافت‌ها ایستاده‌اند، معمولاً یا «ایرانی-آریایی» معرفی شده یا هویتی غیرواقعی برای آن‌ها ساخته شده است. یکی از مهم‌ترین نمونه‌ها، بابک خرم‌دین است؛ قهرمانی که ۲۲ سال در آذربایجان با خلافت عباسی جنگید و نماد مقاومت مردم منطقه شد.

جریان ایرانشهری تلاش کرده است:

هویت ترکی بابک را انکار کند

ریشه نام او را «کاملاً ایرانی» جلوه دهد

و آذربایجان قرون اولیه هجری را غیرترکی معرفی کند در مقابل، شواهد تاریخی، فرهنگی و زبان‌شناسی خلاف این روایت را نشان می‌دهد.

۲. جغرافیای فرهنگی آذربایجان در قرن دوم و سوم هجری

منابع معتبر مانند طبری، ابن حوقل، یعقوبی، المسعودی و ابن‌اثیر آذربایجان را در این دوره منطقه‌ای ترک‌نشین معرفی می‌کنند [۱] (۲).

ویژگی‌های جغرافیایی قیام بابک:

قلعه بد در کلیبر، در قلب منطقه ترک‌نشین

ساسانیان که دین زرتشتی داشتند برای تحکیم پایه‌های قدرتشان سمبولهای زرتشتی را در آذربایجان پیاده کردند. آنان آتشکده شیز را در جنوب آذربایجان بنا نهادند و یکی از معتبرترین آتشکده‌های رسمی و دولتی خود در آوردند. رسم نمودند که هر پادشاهی به محض به قدرت رسیدن باید به زیارت این مکان در آذربایجان می‌رفت. آن هنگام و تا یکصد سال قبل هر دولتی دین خود را داشت و دین زرتشتی را ساسانیان تمثیل می‌کردند و دین مسیحی را رومی‌ها. تا این اواخر عشایر سنی مذهب آذربایجان برای تظلم خواهی به استانبول می‌رفتند و مسیحیان اورمیه به کنسولگری‌های اروپایی‌های هم‌مذهب.

ساسانی‌ها برای محکم کردن پای خود در آذربایجان تبلیغاتی چون «اورمیه، مهد زرتشت»، «قبر مادر زرتشت در روستای انبی اورمیه یا محال انزل اورمی» «بیزوو داغی اورمیه محل عبادت زرتشت می‌باشد» را انجام می‌دادند که موفق هم بودند.

به تدریج دین زرتشت که یک دین شرقی بود با مهندسی موبدان ساسانی به شکل دین غربی درآمد و مقابل مسیحیت روم قرار گرفت. اورمیه و کلا غرب آذربایجان جبهه مابین دو دین مسیحیت و زرتشتی‌زم بود. ساسانی‌ها مایل بودند که مسیحیت از اتباع آذربایجانی رخ برکنند تا آذربایجانی‌ها جزو اتباع ساسانی قرار گیرند نه رومی‌ها... حملات رومی‌ها به غرب آذربایجان و معبد شیز کارساز نبود و نتوانست به تصرف درازمدت آذربایجان بیانجامد. موبدان با رسمی کردن قرائت خود از زرتشتی‌زم بقدری در آن انحراف ایجاد کردند که مردم به هر دین نوظهوری از جمله مزدک و مانویت علاقمند می‌شدند. مسیحیت نیز با پشتوانه دولتی رومی نیز مورد علاقه مردم آذربایجان بود. تمام محققین تاریخ معتقدند به سبب فساد زرتشتی‌زم اگر اسلام نمی‌آمد بی شک مردم قلمرو ساسانی مسیحی می‌شد.

با ظهور اسلام دسته‌ای از اعراب از راه موصل به غرب آذربایجان و سه شهر آن زمان منطقه یعنی اورمیه، خوی و سلماس در سال ۲۲ ق، به تصرف اعراب مسلمان درآمد. در همان قرون اولیه هجری اکثر اهالی منطقه آذربایجان مسلمان شدند.

چگونگی قبول اسلام توسط مردم و بحث روند قبولی اسلام بماند برای بعد.

بای بوقا

بای برس

بای چوق

بایدوغان

در دوره گوک ترک‌ها، اوغوزها، سلجوقیان و قبیچاق‌ها ثبت شده‌اند^۵

دگرگونی آوایی طبیعی:

بای بک → بابک

بیک → بک

بای بک → بابک

این تغییرات مطابق قوانین فونتیک طبیعی در انتقال زبان است^(۶)

۴،۳. تحلیل علمی و مقایسه فرضیه‌ها

با توجه به:

موقعیت جغرافیایی و فرهنگی ترک‌نشین

سپاه و فرماندهی تورکی

تطابق نام با الگوی نام‌های کهن تورکی

نتیجه واضح است: احتمال ریشه تورکی نام بابک بسیار بالاتر از فرضیه ایرانی است، هرچند سند مستقیم نام کامل و اولیه او در دسترس نیست.

۵. نتیجه‌گیری: بازخوانی هویت واقعی بابک

۱. هویت بابک خرم‌دین بدون تردید تورکی است.

۲. نام او احتمالاً تحول یافته نام کهن تورکی «بای بک» است.

۳. روایت ایرانی‌شهری درباره ایرانی بودن هویت و نام بابک فاقد شواهد علمی معتبر است.

۴. بازخوانی هویت واقعی بابک، بازگرداندن حقیقت به تاریخ آذربایجان و مقابله با پروژه حذف هویت تورکان است.

۶. منابع و مراجع علمی

طبری، تاریخ طبری، جلد ۵، ترجمه محمدتقی دانش‌پژوه، تهران، ۱۳۸۵

ابن اثیر، الکامل فی التاریخ، چاپ بیروت، ۱۹۸۷

المسعودی، مروج الذهب، جلد ۲، بیروت، ۱۹۶۵

فرهنگ معین، مدخل «پاپک»

محمد کاشغری، دیوان لغات التترک، قرن ۱۱ میلادی

Celilov, Feridun A., Morfonologiya ve Azerbaycan Türkçesi, 2007

<https://t.me/yurdumuz1>

شکل‌گیری سپاه در کوهستان‌های قره‌داغ و ارسباران ارتباط با ترکان آران، شروان، گنجه و دشت‌های مغان این مناطق از دوره ساسانی و پیش‌تر نیز محل رفت‌وآمد و استقرار قبایل ترک بوده‌اند. بنابراین، هویت فرهنگی و زبان مردم منطقه در زمان بابک آشکارا تورکی بوده است.

۳. ساختار قومی قیام خرم‌دینان

سپاه بابک ترکیبی از:

ترکان آذربایجان

ترکان خزر

ترکان آران و شروان

و جنگجویان محلی ترک‌تبار

بود. فرمانده معمولاً از میان همان قوم و زبان نیروهای خود برمی‌خیزد، بنابراین هویت بابک با سپاهش هماهنگ بود و هیچ نشانه‌ای از غیرتورکی بودن وجود ندارد^(۳)

۴. ریشه‌شناسی نام بابک: تحلیل علمی

۴،۱. فرضیه ایرانی (پاپک / بابک)

تکریشه و کم کاربرد

معنا و ساختار زبانی مشخص ندارد

پراکنده در مناطق محدود فارس و جنوب ایران بنابراین این فرضیه نمی‌تواند اثبات کند که نام فرمانده

ترک‌تبار آذربایجان، حتماً ایرانی بوده است^۴

۴،۲. فرضیه تورکی (بای بک / بایبک)

در زبان‌های تورکی، الگوی «بای + بک / بگ / بک» یکی از قدیمی‌ترین و رایج‌ترین الگوهای نام‌گذاری است:

بای: ثروتمند، بزرگ، سرور

بک/بگ: فرمانده، سردار، مرد بزرگ

نام‌هایی مانند:

بای بک

بای بک

ایروان خانلیغینین سوسیال-اقتصادی ایستروکتورو و اھالینین ائتو-دئموقرافیک ترکیبی ۱۹-۱۸ عصرلر
İRƏVAN XANLIĞININ SOSIAL- İQTİSADI İSTRUKTRU VƏ ƏHALİNİN ETNO- DEMOGRAFİK TƏRKİBİ(XVIII-XIX) ƏSRLƏR

NİGAR XANLIYEVA

نیگار خانلییوا،

برگردان : حسین شرقی دره جک

تاخیل چیلیق، باغ چیلیق، اوزومچولوک و مالدارلیق اساس گلیر منبع لری کیمی چیخیش ائدیردی. آراز و زنگی چایلارینین سووارما سیستمی اقتصادی اینکیشافدا حلل ائدیجی رول اویناییر و موختلیف ناحیهلرده کانالار، آرخلار واسطه سیله محصولدارلیغین آرتماسینی تامین ائدیردی.

ایروان شهری و خانلیق اراضی سینده صنعتکارلیق عنعنه لری ده اینکیشاف ائتمیشدی. میسگرلیک، توخوجولوق، دری چی لیک، سلاح دوزلتمه، چووال و کیلیم حاضرلما کیمی ساحه لر هم داخیلی بازار اوچون، هم ده خاریجی تیجارت اوچون مهم ایدی. خانلیغین تیجارت علاقهلری آراز بویونجا جنوبی آذربایجان، قاراباغ، ناخچیوان و آنادولونون شرق ویلایتلری ایله بیرلیکده، ایران و عثمانلی بازارلاری ایله ده محکم ایدی. ایپیک، تاخیل محصوللاری، دریلر، دوز، قارا مئتال معمولاتلاری تیجارتده مهم یئر توتوردو. شهرده کاروانسارلار، بازارلار و اعمالاتخانالار اقتصادی ایستروکتورو تاماملایا بیلیردی. تیجارتین آرتماسی معین سوسیال قروپلارین -تاجیرلر، صنعتکار اوستالار، بیلر و روحانیلرین اقتصادی نفوذونو گوجلن دیریردی.

ایروان خانلیغینین اھالی سی ائتنیک و دینی باخیمدان موختلیف اولسا دا، ۱۸-جی عصرین سونو و ۱۹-جو عصرین اولینه قدر اساس ائتنیک کوتله آذربایجان تورکلریندن عبارت ایدی. آرشو منبع لری، او جمله دن روس سیاح و حربی ایداره لرینین حساباتلاری، همچنین ایران و عثمانلی منبع لری گؤستریر کی، خانلیق اھالی سینین بؤیوک چوخلوغونو مسلمان آذربایجانلیلار، هم کؤچری، هم یاریمکؤچری، هم ده اوتوراق کندلی ایجمالاری تشکیل ائدیردی. بونونلا یاناشی، بؤلگه نین بیر سیرا کند و شهر محله لرینده معین سایدا ارمنی اھالی ده یاشاییردی.

لاکین اونلارین سایبی خانلیغین بوتونلویو اوزره مسلمان اھالییه نیسبتا آز ایدی. ارمنیلر داها چوخ تیجارت و صنعتکارلیق ساحه لرینده فعالیت گؤستریردیله و بعضی محله لرده کومپاكت شکلده مسکونلاشمیش دیلار.

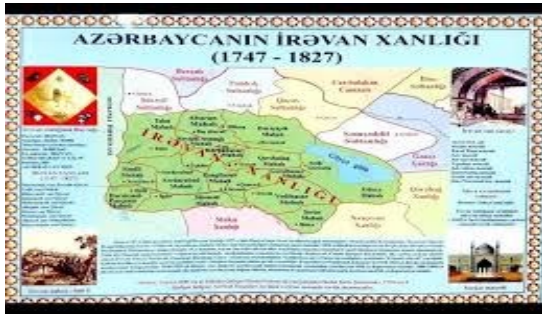

ایروان خانلیغینین ۱۸-۱۹ عصرلرده کی سوسیال-اقتصادی ایستروکتورو و اھالینین ائتو-دئموقرافیک ترکیبی قافقاز رنگیونونون سیاسی دییشیک لیکلری، اقتصادی علاقهلری و یئرلی توپولوملارین قارشیلیق لی مونسیتلری فونوندا فورمالاشمیش مرکب بیر تاریخی پروسئسین نتیجه سی دیر.

خانلیغین دؤولت ایدارتمه سیستمی اساساً آذربایجان تورک فئودال تشکیلاتلانماسی مدئینه اساسلانیردی و حاکمیت خان نسلینه منسوب اولان حکمدار طرفیندن ایداره اولونوردو. خانلیغین مرکزی ایداره ائتمه سی ایروان قالاسیندا یئرلشیر، خان دیوانی، کلانتر، دارغا، میرزه، نایب و دیگر اینضباطی و مالییه وظیفه لری ایجرا ائدن شخصلر واسطه سیله فعالیت گؤستریردی.

فئودال ایستروکتورلار داخیلینده بوتون تورپاقلار ملک، تیول، وقف و دؤولت تورپاقلاری کیمی بؤلگولره آیریلیر، اھالینین وئرگی اؤدنیشلری بو بؤلگولره او یغون تنظیملنیردی.

وئرگیلر اساساً اکین چی لیک محصوللاریندان، حیواندارلیق دان، تیجارت دن و صنعتکارلیق دان توپلانیردی. خانلیغین سوسیال-اقتصادی حیاتی بؤیوک اؤلچوده کند تصروفاتینا اساسلانیر، خصوصیه

تورپاقلار و ملک صاحبیلینه گۆره اساس سیاسی نفوذا مالیک ایدیلر. کۆچری طایفالار، خصوصیله ترکمه و دیگر تورک طایفالاری مالدارلیغین اینکیشافیندا اساس رول اویناییردی. اوتوراق کندلیلر اکینچیلیک و باغچیلیقلا مشغول اولور، وئرگی سیستمینین اساس یوکونو داشییردیلار. اقتصادی فعالیت نوؤعلرینین موختلیفلیگی خانلیغین سوسیال سیستمینی ثابت ساخلاییردی.

۱۹-جو عصرین اورتالاریندان باشلایاراق روسیا ایمپیریاسی طرفیندن آپاریلان اینضیباطی دییشیکلیکلر، تورپاق بؤلگوسو سیاستی و ائتتیک موحیطی یئنی دن قورماغا یؤنلمیش آددیملار ایروان خانلیغینین اولکی سوسیال-اقتصادی مودئلینی سارسیتدی.

مسلمان اهلینین تصروفات ایستروکتورو ضعیفلمهیه باشلادی، بیلرین تورپاق ملکیتی سیستمینه مداخیلهلر اندیلدی، کۆچورمه لرین نتیجه سینده یئنی قروپلارین یئرلشدیرلمه سی کند تصروفاتی بالانسینی دییشدیردی. روسیا ایداره چی لیگی دؤورون دن اعتباراً اولر طارازلی اولان ائتتو-دئموقرافیک قورولوش تدریجا دییشمهیه باشلادی و ۱۹-جو عصرین سونلارینا دوغرو خانلیغین تاریخی ائتتیک ترکیبی جدی شکلده ترانسفورماسیا اولونموش دو.

بئله لیکله، ایروان خانلیغینین ۱۹-۱۸ عصرلر سوسیال-اقتصادی و ائتتو-دئموقرافیک ایستروکتورو بیر طرفدن یئرلی اقتصادی عنعنهلر، فئودال ایداره چی لیک فورمالاری و کند تصروفاتینا اساسلانان تصروفات مدلی ایله فورمالاشمیش، دیگر طرفدن ایسه ۱۹-جو عصرین اوللرین دن اعتباراً خارجی سیاسی مداخیله لر و کوتلوی کۆچورمه لر نتیجه سینده دییشمهیه معروض قالمیش دیر. بو پروسئسلر سونراکی دؤورلرده بؤلگه نین ائتتیک-سوسیال تاریخینین فورمالاشماسینا بیرباشا تأثیر گؤستریمیش و رنژیونون بوگونکو تاریخی یادداشیندا مهم ایز بوراخیمیش دیر. قاینق: «ادبیات و اینجه صنعت» ۲۰۲۵/۱۱/۲۷

۱۹-جو عصرین اوللرینده آپاریلان روسیا حربی-ایستاتیسیتیک معلوماتلاری خانلیغین اهالی سینین دقیق بؤلونمه سینین اوبیئکتیو شکلده عکس ائتدیره ن ان مهم منبع لردن ساییلیر. بو معلوماتلاردا قئید ائتدیلیر کی، خانلیق اهالی سینین بؤیوک اکثریتی مسلمانلاردان عبارت دیر و یالیز بعضی محل و کندلرده ارمنی اهالی یاشاییردی. ۱۸۲۶-۱۸۲۸-جی ایل محاربه سیندن سونرا روسیا ایمپیریاسینین بؤلگه نی ایشغال ائتمه سی و تورکمچای مقابله سینه اساساً ایروان خانلیغینین روسیا ترکیبینه قاتیلماسی ائتتو-دئموقرافیک طارازلیغین دییشمه سینده حلل ائدیجی مرحله اولدو.

چار روسیاسینین آپاردیغی مقصدیؤنلو کۆچورمه سیاستی نتیجه سینده ۱۸۲۸-۱۸۳۰-جو ایللرده ایران و عثمانلی تورپاقلاریندان اون مینلره ارمنی عائله سی ایروان خانلیغینین اراضی سینه گتیریلیب مسکونلاشدیریلدی. بو کۆچورمه لر خانلیق داخیلینده ائتتیک نیسبتلری دییشدیرمهیه باشلادی و اولکی عصرلر بویونجا فورمالاشمیش دئموقرافیک ثابت لیک پوزولدو. رسمی روس آرخیو سندلرینه گۆره، کۆچورولمه نتیجه سینده بیر سیرا مسلمان کندلرینین اهالی سی یا باشقا یئرلره سیخیشدیریلدی، یا دا دئموقرافیک باخیمدان آزلیغا چئوریلدی.

خانلیق اهالی سینین ایستروکتوروندا دینی حیات دا مهم یئر توتوردو. مسلمان اهالی آراسیندا شیعه لیک و سنی لیک بیرلیکده مۇوجود ایدی، خصوصاً کندلرده روحانی طبقه سی ایجماع حیاتی نین تشکیلینده و سوسیال نیظامین قورونماسیندا حلل ائدیجی رول اویناییردی. مسجیدلر، مدرسه لر و دینی ایجماع لار هم معاریف چی لیک، هم سوسیال دستک، هم ده حقوقی موناسیبتلرین تنظیملنمه سی باخیمیندا ان اهمیتلی ایدی. ارمنیلر ایسه اساساً قریقوریان کیلسه سینه باغلی دینی ایجماعلار شکلینده فعالیت گؤستیردیلر. بو چوخ کونفئسسسیالی موحیط سوسیال موناسیبتلری موختلیف ایستیقاملرده فورمالاشدیرسا دا، موناقیشه لردن داها چوخ اقتصادی و محللوی امکداشلیق دومینانت ایدی.

سوسیال طبقه لشمه باخیمیندا خانلیق جمعیتی اساساً بی و زادگان صینفی، روحانی طبقه سی، صنعتکار و تاجیرلر، کندلی اهالی و کۆچریلردن عبارت ایدی. بیلر

شاعر لر خاقانی خاقانی

ŞAİRLƏR XAQANI XAQANI

کومپلئکسی معین ائدیر. آذربایجان ادبیاتیندا لیریکا بؤیوک یئر توتور .

مؤوضو سئچیمی و سوژئتین اینکیشافی، پوئیک سؤزون اوبرازلی-مجازی زنگین لیگی و چوخمعالی لیگی بو و بیر چوخ باشقا بدیعی اصوللار اؤز چوخ عصرلیک تاریخینده اینسان سؤزو واسطه سیله اونویئرسال سحرلی تأثیر سیستمی وئرمیش دیر. بو سیستمه میلی پوئیکا دئییلیر. بو حال بیر چوخ ایسپئسیفیک خصوصیتلری ایله سعجیه لنن معاصر آذربایجان لیریکاسینین علمی اینکیشاف ایمکانلارینا دا جدی تأثیر گؤستمیش دیر کی، بو ایلك نؤوبه ده ۱۲-جی عصر دوهارلاری افضل الدین خاقانی شیروانی دن و شیخ نظامی گنجوی دن قاینق لانییر .

آچار سؤزلر: شعر، لیریکا، قصیده، آغی، معنویات، ظلم، عدالت

KHAGANI: THE POET OF POETS

Sabina Ahmadova
Doctor of Philological Sciences, Associate Professor
Chief Conservator
at the Institute of Manuscripts named after Muhammad Fuzuli of ANAS

Abstract

Modern Azerbaijani lyricism represents the flourishing of centuries-old national poetry. It embodies a historically determined pattern rather than a coincidental whim of the genre. The analysis of lyric poetry, primarily, necessitates an investigation into the national poetic language and aesthetic values of the Azerbaijani people. In other words, we must perceive this literary phenomenon as a unified spiritual event, without fragmenting it into constituent parts.

Modern lyrics should also be interpreted from the perspective of historical poetics

صیینه احمد او

Səbinə Əhmədova

filologiya elmləri doktoru, dosent

برگردان: دکتر حسین شرقی دره جک (سوی تورک)

خلاصه

معاصر آذربایجان لیریکاسی چوخ عصرلیک میلی پوئیکسین چیکله نمه سینی تمثیل ائدیر. او، ژانرین تصادفی شیلتاقلیغینی دئییل، تاریخاً معین ائدیلمیش نومونه نی تمثیل ائدیر. لیریکانین تحلیلی، ایلك نؤوبه ده، آذربایجان خالقینین میلی پوئیک دیلینین، ائستتیک دیرلرینین آراشدیریلماسینی طلب ائدیر. باشقا سؤزله، بیز بو ادبی حادثه نی ترکیب حیصه لرینه بؤلمه دن، واحید معنوی حادثه کیمی قبول ائتملییک. معاصر لیریکا دا تاریخی پوئیکا نقطه-نظریندن ایضاح ائدیلمه لی دیر و او قدر ده خرونولوژی آسپئکتده دئییل، آذربایجان پوئیکسین میلی خصوصیتلرینی آیدینلاشدیرماق، اونون درین قاینقلارینی معین ائتمک باخیمیندن ایضاح ائدیلمه لی دیر. بوردا ایکی معین ائدیجی مقامی خاتیرلاماق واجیب دیر: بیرینجی سی، «پوئیکا» آنالیشینین اؤزو کونکرئت دؤوره او یغون اولاراق معین مئتامورفوزالارا معروض قالیر؛ ایکنجی سی، لیریکانین بدیعی-پوئیک خصوصیتلرینی کونکرئت خالقین اخلاقی، ائتیک، ائستتیک و فلسفی ایدئیالارینین کونکرئت میلی

Анализ лирики требует, прежде всего, исследования национального поэтического языка и эстетических ценностей азербайджанского народа.

Иными словами, мы должны воспринимать это литературное явление как целостный духовный феномен, не разделяя его на отдельные составляющие. Современную лирику следует интерпретировать с точки зрения исторической поэтики – не столько в хронологическом аспекте, сколько с позиции выявления национальных особенностей азербайджанской поэзии и определения её глубоких истоков.

Здесь важно учитывать два определяющих момента: во-первых, само понятие «поэтика» претерпевает определенные метаморфозы в соответствии с конкретной эпохой; во-вторых, художественно-поэтические особенности лирики определяются специфическим национальным комплексом нравственных, этических, эстетических и философских идей народа.

Лирика занимает фундаментальное место в азербайджанской литературе. Выбор тем и развитие сюжета, образно-метафорическое богатство и многозначность поэтического слова – эти и многие другие художественные приемы на протяжении многовековой истории сформировали универсальную систему «магического» воздействия посредством человеческого слова. Данная система именуется национальной поэтикой. Это обстоятельство оказало серьезное влияние на возможности научного развития современной азербайджанской лирики, характеризующейся множеством специфических особенностей, истоки которых восходят к гениям XII века – Афзаладдину Хагани Ширвани и Шейху Низами Гянджеви.

Ключевые слова: стихотворение, лирика, касыда, элегия (мерсийе), духовность, гнет, справедливость

گیریش. خاقانی شعیرین ده اور بیژیناللیق، یئنی نفس،
زمانه یه او یغون پوئتیک لؤوحه لر، منزه لر، میلی

– not merely in a chronological sense, but in terms of clarifying the national characteristics of Azerbaijani poetry and identifying its profound roots. It is essential to remember two defining points: first, the concept of “poetics” itself undergoes certain metamorphoses in accordance with specific eras; second, the artistic-poetic features of lyrics are determined by a specific national complex of a people's moral, ethical, aesthetic, and philosophical ideas.

Lyric poetry occupies a significant place in Azerbaijani literature. The choice of theme and plot development, the figurative-metaphorical richness, and the polysemy of the poetic word – these and many other artistic methods have provided a universal system of “magical influence” through the human word throughout its centuries-old history. This system is defined as national poetics. This circumstance has significantly influenced the scholarly development of modern Azerbaijani lyrics, characterized by many specific features that originate primarily from the 12th-century geniuses, Afzaladdin Khagani Shirvani and Sheikh Nizami Ganjavi.

Keywords: poetry, lyrics, qasida (ode), elegy, spirituality, oppression, justice

ШАХ ПОЭТОВ – ХАГАНИ

Сабина Ахмедова

доктор филологических наук, доцент
Институт рукописей имени
Мухаммеда Физули НАНА,
главный хранитель

Аннотация

Современная азербайджанская лирика олицетворяет собой расцвет многовековой национальной поэзии.

Она представляет собой не случайную прихоть жанра, а исторически детерминированную закономерность.

دئییلدی کی، ایستر نظامی، ایستر خاقانی فارس دیلینی دوغما دیلیری تورک دیلیندن اوستون توتوشلار. بو، یوخاری دا قئید اولوندوغو کیمی دؤورون، اساساً ده حاکم دایره‌لرین طلبی ایدی. نیظامیشوناسلارین اکثریتی قئید ائدیر کی، نظامی فارسجا یازسا دا اونون اثرلرینده تورک روحو، تورک معنویاتی، تورک قلبی وار ایدی. اگر بیز خاقانینین یارادجی لیغینی گؤزدن کئچیرسک، اونون دا پوئتیک ایفاده‌لرین تورک حیسیاتی ایله جیلانندیغینی گؤرریک. بوندان علاوه خاقانی اؤزونو «تحفه العراقین» اثرینده اوغوز تورکو آدلاندرمیش، تورکلرین قدیم وطنی کیمی توران و خزران آدلارینی چکمیشدی .

بیر عجم تور کویم، دریجه دئین،

یالواج تانیانام، تانری ایسته‌ین ۸، ص. ۱۱ .

خاقانی شاعر-فیلسوف ایدی، بئله کی، اونون بیر چوخ اثرلرینده بو اؤزونو باریز شکیلده بوروزه وئریر. اونون یارادیجیلیغیندا نصیحتامیز ایفاده‌لر، حکمتامیز توصیه‌لر کیفیت قدر وار. مثلاً، شاعرین اینسانلارا آچیندان میسگین وضعیتده دوشسن بئله، مئششانلاردان یاردیم ایسته‌مه، - حکمتامیز نصیحتی اینسانی درین دوشونمه‌یه، حرام یئینلردن اوزاق دورماغا سسلیر: «اگر ایستیرسن کی، قلبین یارالانماسین، ورم و آجلیق توره‌دن دؤولتلی آداملارین قاپیسینا یاردیم اوچون گنتمه...» ۸، ص. ۶۱۱

شاعر اینسان و دنیا حاقیندا بیر سیرا فلسفی فیکیرلر سؤیلمیش دیر. او، «لیریک من» ایله چیخیش ائدرکن اؤزونون نه قدر گؤزو توخ اولدوغونو، داها دوغروسو دنیا مالیندا گؤزو اولمادیغینی و محض بو مزیتینه گوره اوجا الله یانیندا آلنی آچیق، اوزو آغ اولدوغونو بیان ائدیر :

خزینه وئرسه‌لر من خاقانییه،

منیم وئردیم‌دن چوخ اولماز، اینان .

فلک حیران قالمیش بو اسرار کی،

نه لره قادیردیر بیر مودریک اینسان ۸، ص. ۴۳۹ .

تفککورون زمانه ایله ایقلاشماسی، دؤوره اوغون مدثرن پوئزییا ائلئمئنترلی آچیق شکیلده دویولور .

خاقانینی شعیر ملکونون خاقانی آدلاندریرلار. خاقان ایسه معلوم‌دور کی، «بؤیوک»، «آتا»، «حاکم»، «حکمدار» آنلامینا گلیر. بئله کی، خاقانی تک آذربایجان اراضی‌سینده دئییل، بوتون مسلمان شرقینده ان قدرت‌لی شاعرلردن بیری، عینی زاماندا دؤورونون بوتون شاعرلرینین اوستادی ساییلیردی. چونکی اونون شعیریتینده اینسانی کئیفیتلر، اخلاق، تربییه، ظلمه-عدالت‌سیزلییه باش ایمه‌مک، علم اؤیره‌نمک، بیلینی آرتیرماق، بؤیویه، آغساقلا، آغبیرچه‌یه قیمت وئرمک و ایلاخیر معنوی خصوصیتلر اؤن پلانا چکلییر، بو دا اؤز نوؤبه‌سینده خالقین دینی، میلی-معنوی دیرلرینی زنگینلش‌دیرمک اوچون چوخ اونملی رول اویناییردی . اساس متن. افضل الدین خاقانی ۱۱۲۶-جی ایلهده شاماخی‌دا دوغولموش‌دور. بو ائله بیر دؤور ایدی کی، شاماخی شیروانشاهلار دؤولتینین پایتاختی ایدی، لاکین همین دؤورده، یعنی ۱۱۹۲-جی ایلهده شاماخی‌دا باش وئرن دهشت‌لی زلزله‌دن سونرا پایتاخت باکی شهرینه کؤچورولموشدو. لاکین شاماخی اوزون ایللر پایتاخت اولدوغوندان شیروانشاهلار دؤولتینین اینکیشافیندا، خالقین معاریفله‌نمه‌سینده مهم رول اوینامیش‌دیر. ائله بو سببدن ده شاماخی‌دا خاقانی، عماد الدین نسیمی، حاجی زینال العابدین شیروانی، فلکی شیروانی، کافی الدین عمر ابن عثمان کیمی فیلسوف شاعرلر، متفکرلر یئتیشمیش‌دیر .

افضل الدین خاقانی آذربایجان ادبیات خزینه‌سینه لعللر، جواهرلر بخش ائتمیش بیر دوهادیر کی، اونون اثرلری هله ده صنعت قدری بیله‌نلرین قلبینده یاشاییر و یقین کی، قیامته قدر یاشایاجاق‌دیر. معلوم‌دور کی، خاقانی ده معاصری نظامی گنجوی کیمی دؤورون طلبلرینه اوغون اولراق شعرلرینی فارس دیلینده یازمیش‌دیر. لاکین بو او دئمک

«حسن تعلیلر»، «عکسلر»، «تبدیلر»، «تدویرلر»، عینی زاماندا ایستر کلاسیک، ایسترسه ده معاصر پوئزییادا ان چوخ ایشله نن «ایستعاره لر»، «تکریرلر» دایم اونون شعرلرینین بزه یی اولموش دور :

خاقانی، همتله یاشاسان اگر،

اولمازسان منصبه، قیزیلا نؤکر .

یولو ایری گئدن وزیردن باش دیر

یولونو دوز گئدن مرد پیاده لر ۴ .

شاعر بوردا «حسن تعلیل» ایفاده واسطه سیندن ایستیفاده ائتمیش دیر. معلوم دور کی، «حسن تعلیل» ده بیر صیفت ادبی سبب کیمی حقیقی سببینه یئرینه ایشلدیلیر .

بیر سؤزله خاقانی پوئزییادا بیر یئنی لیک چی کیمی چیخیش ائدرک بدیعی ایفاده واسطه لر ایله شعره تکجه اوبرازلیق و ئرمکله کیفایتلنمیش، دئمک اولار کی، بیر چوخ میصراعلاریندا حکمتامیز نصیحتلر خزینه سی یاراتمیش دیر. بو میصراعلاردا هم ده اوجا الله ین نظام-اینظامی ایله طبیعتین هارمونییاسی اؤزونو شاهمات فیقورلاریندا تصدیق لییر. بئله کی، تاریخ بو یو مرد پیادالار، یولونو آرمیش وزیرلردن مردلیکلرینه، وطنپرورلیکلرینه، جسارتلرینه گؤره قات-قات اوستون اولموشلار. گؤرون دویو کیمی بورادا شاعرین «تشبئه» بدیعی ایفاده واسطه سی شعره سؤزله اؤلچوله بیلمه ین زنگین لیک گتیریر .

تدقیقات چی-عالیم نوشابه آراسلی ایسه خاقانین آذربایجان ادبیاتیندا ایلك اورینال فلسفی پوئزییا نومونه لرینین و ایلك پوئمانین یارادیجی سی اولدوغونو بیلدیریر ۱ .

خاقانی آذربایجان ادبیاتیندا حبس خانانا مؤوضوسونو (حبسییه) فلسفی موسطوییه قالدیران ایلك شاعر دیر. شاماخی دا حبس ده اولدوغو واخت یازدیغی شعرلر ساده جه شیکایت دئییل، آزادلیق و اینسان لیاقتی حاقیندا مانیفئست دیر .

معلوم دور کی، خاقانی ده نظامی کیمی ساده جه مدحیه چی ساری شاعری اولماییب. «تحفه العراقین

خاقانی یارادیجی لیغی دؤوروندن بو گونه قدر نومونه اولموش، مسلمان شرقینین بیر چوخ شاعرلری اونون اثرلریندن بهره لنمیش و بونولا دا مسلمان شرقینین ان گورکملی شاعرلری سیراسینا داخیل اولموشلار . مشهور ایران تدقیقات چی سی قافار کندلی هریس چی قئید اندیر کی، خاقانی پوئزییاسی اؤز دؤوروندن بو گونه قدر بیر چوخ صنعتکارلار اوچون اؤرنک اولموش دور ۶، ص. ۱۵ .

خاقانییه قدر ایستر آذربایجان، ایسترسه ایران اراضی سینده شاعرلر اساساً شعریت ده رمزله اثرلر یارادیر، بیر چوخ حاللاردا بیر سیرا اوخوجولارین آنلایا بیلمدی رمزلردن ایستیفاده ائدیردیلر. لاکین خاقانی اثرلرینی بیلاواسیطه هر بیر اوخوجونون آنلایا بیلجی، ساده، روان شکیلده یارادیر، عینی زاماندا اونلارا گئیش معنا وئریدر. شاعرین یارادیجیلیغیندا اینسان کاراکتیری، تلاطوملو، ضدیت لی حادثه لر، مثبت و منفی صورتلر قاباریق شکیلده عکس ائدیلیر .

تدقیقات چی-عالیم ممدآغا سلطانوو خاقانینی آذربایجاندا اینتیباہ دؤورو ادبیاتینین ایلك قدرت لی نماینده سی آدلاندیریر و اونون ادبیاتا گوجلو اجتماعی هومانیست مضمون گتیردیینی وورغولاییر ۸، ص. ۵ .

ممدآغا سلطانووون سؤزلرینه رغما دئیہ بیلریک کی، خاقانی شعرده بیر نؤو اینقیلاب یاراتمیش دیر. مثلاً، شاعر میصراعلاریندا درین فلسفی ایفاده لرله برابر، تامامیله یئنی لیک چی کیمی چیخیش ائدرک مقدس قرآن کریم دن قایناق لانا بلاغت، بدیعات علملری ایله یارادیجی لیغینی حدیندن آرتیق زینتلندیرمیش و زنگینلشدیرمیش دیر. شاعرین علمی فهمی، پوئتیک تخیوللو بیلاواسیطه مقدس قرآن کریمین موبارک آیه لرینین تأثیری ایله اینانیلماز درجه ده ایشیقلا نمیش و ادبی ارئینده بدیعی تصویر سیستئمینین قورولماسینا اؤزونون اولدوقجا مثبت تأثیرینی گؤستر میش دیر. محض بو سبب دن ده پوئتیک تخیولون گئرچکلشمه سی اوچون ایشله نن بدیعی تصویر سیستمی هم ده بو ایفاده واسطه لریندن عبارت دیر.

احتیراملا یاد ائدیر. پوئما قصیده، روباعی و مثنوی فورمالارینین اونیکال «مونتاز تکنیکاسی» ایله بیرلشمه سی خاقانینین اوریزینالیغینین بیر گؤستریجی سی دیر .

شاعر اثرین باشلانغیچیندا دونیانین فانیلینی بئله تصویر ائدیر :

بو قارا تورپاقلا ماوی آسیمان،

قویموش دور دونیادا بیزلری حیران ...

سارسیلیر وارلیغین ایندی تملی،

آچیر قاپیلاری بیر هئچ لیک الی ۵ .

«تحفه العراقین» پوئماسینداکی درین لیکلری آنلاماق اوچون شاعرین روحونداکی ایکی بؤیوک سارسینتیا باخماق لازیم دیر: سارای دان جانینی قورتارماق ایستی و مداین خارابالیقلارینین وئردیی عیبرت درسی .

خاقانی اوچون سارای ساده جه ایش یئری دئییل، معنوی بیر زیندان ایدی. او، بو اثرده سارای موحیطینین ریاکارلیغینی و نادانلیغینی کسکین شکیده اینکار ائدیر. شاعر دؤولتلی آدمالارین قاپی سینا یاردیم اوچون گئتمیی معنویاتین اولومو ساییر و «بو یئنی عرصه یه گلمیشلرین کاروانساراییندا» (سارای دا) قالمماغی توصیه ائدیر. اونون سارای علیه ینه چیخیشی هم ده خالقین کدرینه شریک اولماسیندان قاینالانیردی .

سفری زامانی ساسانیلرین پایتاختی مداینین قالیقلارینی گۆره ن شاعر، دنیا ادبیاتینین ان گوجلو فلسفی قصیده لریندن بیرینی، «مداین خرابه لری» نی یازیر. اثرین اساس ایدئئاسی بودور کی، شاعر طاق کسری سارایینین ویرانلیغینی گؤستره رک ثبوت ائدیر کی، ظلم اوزرینده قورولان بوتون شؤهرت لر بیر گون تورپاغا قاریشاجاق. اثرین فلسفی درین لیگی ایسه اودور کی، شاعر مداینی بیر «عبرت آیناسی» آدلاندریر و معاصرلرینی تاریخ دن درس آلماغا سسلیر .

شاعرین زیندان شعرلری (حبسییه لری) آذربایجان ادبیاتیندا فلسفی-اجتماعی کدرین ان یوکسک زیروه سی دیر. شاعر شیروانشاه ۱-جی آخسیتانین امری ایله شابران قلا سیندا حبس اولونارکن یازدیغی بو اثرلرده ساده جه اؤز طالعینی دئییل، بشری عدالت سیزلیگی سورغولاییر .

«ایکی عراقین تحفه سی» پوئماسیندا او دؤورون فئودال ظلمونو، سارای اینتریقلا رینی و عدالت سیزلیگی تنقید ائدیب. بو اثر هم ده ادبیاتیمیزدا ایلك منظوم سفرنامه ساییلیر .

اونون مشهور قصیده لریندن اولان «مداین خارابالیقلاری» کئچمیشین عظمتی ایله بوگونکو فانیلیگی اوز-اوزه قویور. شاعر کسری سارایینین قالیقلارینا باخاراق ظالم حکمدارلارین سونونون نه اولاجاغینی داهیه نه شکیده تصویر ائدیر .

خاقانی یارادیجی لیغی «مرکب اوسلوب» (سبک-ی خوراسانی و عراقی آراسیندا کئچید) ایله سئچیلیر. او، آسترونومییا، طیب، فلسفه و منطیقله باغلی تئرمینلری شعیره ائله گتیریب کی، اونون اثرلرینی تام آنلاماق اوچون جدی ساواد لازیم دیر .

شاعر هر نه قدر قصیده اوستادی اولسا دا، هم ده ظریف عاشیقانه قزلرین مؤلفی دیر. اونون لیریک قهرمانی هم قورورلودور، هم ده سون سوز کدر ایچینده دیر .

اونو دا قئید ائدک کی، شاعر «خاقانی» تخلصونو گؤتورمزدن اول «حقایقی» (حقیقتلر جارچی سی) تخلصو ایله یازیردی. شاعرین اصیل آدی ایسه ایبراهیم ایدی .

«تحفه العراقین» (ایکی عراقین تحفه سی) پوئماسی خاقانی یارادیجیلیغینین زیروه سی اولماقلا یاناشی، یاخین شرق ادبیاتیندا تامامیله یئنی بیر جیغیر آچمیش اثر دیر .

بو پوئما ۱۱۵۷-جی ایله تاماملانیب و آذربایجان ادبیاتیندا ایلك منظوم سیاحتنامه (سفرنامه) و مئموار نومونه سی حساب اولونور. اثر شاعرین شاماخی دان چیخیب مکه و مدینه یه، همچنین عراق عجم و عراق عرب بؤلگه لرینه ائتدی سفر دن بحث ائدیر. ماراتق لیدیر کی، شاعر اثرینی اولجه «تحفه العراقین-خواطر و زبده الماضي» آدلاندرمیشدی .

اصلینده بو اثر ساده جه یول خاطره لری دئییل، فلسفی بیر ائسسئدیر: خاقانی بورادا سارای موحیطینین ریاکارلیغینی، قولدورلاری و «اینسانلیغا حؤرمتی اولمایانلاری» کسکین شکیده پیسلییر و غربتده اولسا دا، وطنی، اوراداکی دوستلارینی، خصوصاً عمی سی کافی الددینی بؤیوک

خاقانینین زینداندان دوستلارینا، خصوصاً ده عزالدین شیروانییه یازدیغی منظوم مکتوبلار سادهجه خواهیاشنامه دئییل، صادق لیک فلسفه سینین ان یوکسک زیروه سی دیر. شاعر بو مکتوبلاردا دوستلوغون «مقدس آند» اولدوغونو و ظلم قارشیسیندا یالنیز معنوی بیرلین ساغ قالدیغینی گوستریر .

خاقانی زینداندان اولارکن دوستو عزالدین شیروانییه مکتوبلار یازمیش دیر و بو مکتوبلار دا اؤز نؤویه سینده همین دؤورون ضدیتلرینی، طلاتوملرینی عکس ائدییره ن «آرشیو سندلری» دیر. خاقانیشوناس عالیم پروفیسور قافار کندلی بو مکتوبلارین آذربایجان ادبیاتیندا مهم رول اوینادیغینی قئید ائدیر :

«آذربایجان ادبیاتیندا ائیستولیار (مکتوب) ژانرینین بدیعی-فلسفی زیروه سی دیر. بو مکتوبلاردا شاعر فردی کدریندن داها چوخ، اینتیباه دؤورو ضیالی سینین جمعیت ده کی تنهالیغینی قلمه آلیب» ۶، ص. ۱۵ .

ممدآغا سلطانوو بو مکتوبلاری دؤورون اجتماعی-سیاسی منظره سینین عکس صداسی اولدوغونو وورغولاییر :

«خاقانی بو مکتوبلاردا دوستلوق آنلایشینی ایلاهیلشدیریر. اونون اوچون عزالدین سادهجه بیر دوست دئییل، هم ده صنعتینه و شخصیتینه سیغیناجاغی معنوی بیر لیماندیر. شاعرین بو یازیشمالاری دؤورون اجتماعی-سیاسی منظره سینین اؤیره نمک اوچون ان دوروست منبع دیر» ۹، ص. ۷ .

چئخ شرقشوناسی ژان ریپکا ایسه بو مکتوبلاری خاقانینین داخلی زنگینلینین آیناسی کیمی دیرلندیریر :

«خاقانینین منظوم مکتوبلاری اونون داخلی دونیاسینین گوزگوسودور. او، بو اثرلرده هم بیر فیلسوف، هم ده حاقسیزلیغا اوغرامیش مغرور بیر صنعتکار کیمی چیخیش ائدیر. اونون دوستلوغا وئردیی دیر شرق شعیرین ده نادیر حادثه دیر» ۱۱ .

مکتوبلارداکی صداقت موتیولری اؤن پلانا

خاقانی حبس ده اولدوغو مدت ده آزادلیغی فیزیکی یوخ، معنوی بیر کانتقوریا کیمی تقدیم ائدیر. اونون زیندان شعیرلری ایکی اساس خط اوزرینده قورلوب طالعیین و دؤورون حاقسیزلیغیندان شیکایت، عینی زاماندا شاعرین داخلی آزادلیغینین و علمینین زنجیرلردن داها گوجلر اولماسی .

شاعر حاقیندا بیر چوخ شرقشوناسلار و تدقیقاتچیلار داهیانیه فیکیرلر سؤیلمیشلر .

یئوگنئی بئرتلس (گورکملی شرقشوناس):

«خاقانینین زیندان شعیرلری شرق شعیرین ده تامامیله یئنی بیر ژانرین - «حبسییه» نین تمیلینی قویدو. او، دؤرد دیوار آراسیندا اولارکن کایناتین گئنیشلیندن دانیشان ایلك شاعر دیر» ۱۰، ص. ۴۹۳ .

پروفیسور خلیل یوسیفالی شاعرین حاکم دایره لره قارشى عصیانینی جمعیتین معنوی بحرانیین عکس صداسی کیمی قیمتندیریر :

«خاقانی حبسییه لرینده شاعرین فریادی بیر شخصین آغریسی دئییل، بوتؤو بیر جمعیتین معنوی بحرانیین صداسی دیر. او، زینداندان اؤزونو «فیل» (عظمت رمزی)، دوشمنلرینی ایسه «میلچک» آدلاندیرماقلا معنوی اوستونلویونو نوماییش ائدییردی» ۸، ص. ۸ .

آکادئمیک حمید آراسلی بو قصیدنی بشریتین بیر نؤع فاجعه سی کیمی حاللاندیریر :

«خاقانی زیندانی معنوی تمیزلنمه یئری کیمی گؤروردو. اونون «حبسییه» قصیده سی تکجه آذربایجانین دئییل، دونیا ادبیاتینین ان سارسیدیچی اینسانلیق دراملاریندان بیر دیر» ۳، ص. ۸۴ .

شاعر زینداندانکی وضعیتینی بئله تصویر ائدیر :

آیاغیم باغلی دیر، کؤنلوم پریشان،

نه دوستدان بیر خبر وار، نه ده یاردان ...

بو زیندان دار دئییل منیم روحوما،

روحوم سیغمیر بو دونیا زیندانینا .

خاقانی زینداندان بئله حکمدارا بویون ایتمیش، عکسینه اؤز علمی درجه سینین وورغولامیشدیر. او، مشهور قصیده سینده دئییردی کی، منیم فیکریم گؤیلرده گزیر، حالبوکی بدنیم بو تورپاق قاتیندا محبوس دور .

«بو قصیده ده خاقانی بیر فیلسوف کیمی چیخیش ائدرک، جمعیت ده کی پوزغونلوغو گنجلین آزغینلیغی کونتکستینده تحلیل ائدیر. او، «وحشت» دئیک ده هم ده دؤورون علمه و صنعته وئردیی دیرسیزلیک دن دوغان سارسینتینی نظرده توتور» ۳، ص. ۸۵.

مشهور آلمان شرقشوناسی آننماری شیممئل شاعرین «وحشت» فلسفه سینی بو جور شرح ائدیر:

«خاقانین بو قصیده سینده کی بدیی تصویرلر شاعرین تنهالیغینین فلسفه سی دیر. او، کایناتین سیرلری قارشیسیندا عاجیز قالان اینسانین قورخوسونو «وحشت» تئرمینی ایله ائله اوستالیقلا وئیر کی، بو، سونرادان صوفی پوئزیاسینا دا بؤیوک تأثیر گؤستریمیش دیر»^{۱۲}.

گؤروندیو کیمی شاعرین بو قصیده ده آلی مقصدی جهالت گیردایندا چاپالایان اینسانلارین محض عقل سیزلیق و علم سیزلیک اوزوندن بو وضعیته دوشمه سینی اؤن پلانا چکیر:

«اؤز داخیلینده کی وحشینی رام ائتمه یین کس، خاریجی عالم ده عدالت آختراماسین.»

شاعر بو آدی تصادفا سئچمه ییب. اورتا عصر تئرمینولوگیاسیندا بو، هم «قورخو»، هم ده «تنهالیق دان دوغان اورککلیک» دئمک دیر. خاقانی جمعیتی معنویات سیز گؤردیو اوچون اؤزونو او جمعیت ده «وحشی» (یاد) حیسس ائدیردی.

تدقیقاتلاردان معلوم دور کی، شیخ نظامی گنجوی اوندان یاشدا بویوک اولان خاقانین شعیریتینی و شخصیتینی عزیز توتوموش، حسن رغبت گؤستریمیش و خاقانی الله رحمتینه قوووشارکن «آغی» یازمیش دیر. نظامی گنجوینین خاقانی شیروانینین وفاتی موناسیبتیله یازدیغی او مشهور آغی (مرثیه) هم ایکی داهی آراسینداکی احتیرامین، هم ده صنعتکارین صنعتکارا وئردیی دیرین ان عالی نومونه سی دیر. نظامی بو ایتکینی سانکی اؤز روحونون بیر پارچاسینین ایتمه سی کیمی قلمه آلمیش دیر.

چکلمیش دیر. شاعر زینداندان فیزیکی جهت دن اذیت چکسه ده روحونون آزادلیغینی بیان ائدیر:

«ای عزالدین، سنین عشقین منیم اوچون زیندان زنجیریندن داها محکم دیر. بدنیم شابراندان اولسا دا، روحوم سنین یانیندا دیر.»

بو سطرلر گؤستریر کی، خاقانی اوچون فیزیکی حبس یوخ، معنوی خیانت اصل اولم دور.

بو مکتوبلار ثبوت ائدیر کی، خاقانی حبس ده اولارکن تامامیله اونودولمامیشدی؛ دؤورون مترقی ضیالیلاری اونون آزادلیغی اوچون گیزلی و آشکار فعالیت گؤستریردیله.

«وحشت الفتان» (و یا بعضی منبع لرده «تحت الفتان») قصیده سی خاقانی یارادیجیلیغینین ان توند، ان قاراللیق و ان درین فلسفی قاتی دیر. بو اثر شاعرین دونیادان، اینساندان و نفسین آزغینلیغیندان دویدوغو ائکزیستئنیسیال دهشتین (وحشتین) پوئتیکی ایفاده سی دیر.

بو قصیده ده خاقانی گنجلین احتیراقلارینی، دونیانین آلدادیجی پارلیتی سینی و اینسانین اؤز داخیلی «حیوانی» (نفسی) ایله موباریزه سینی تصویر ائدیر. او، دونیانی بیر خارابازاریغا، اینسان نفسینی ایسه بو خارابالیق دا اولایان بیر جاناوارا بنزه دیر.

پروفیسور قافار کندلی بو قصیده به اؤز موناسیبتینی بو شکیلده بیلدیریر:

««وحشت الفتان» قصیده سی خاقانین داخیلی اینتیباهینین، اؤز نفسینه قارشى اعلان ائتدی محاربه نین مانیفئستی دیر. شاعر بورادا اینسانی مادی عالمین قاندالاریندان قوپوب معنوی اوجالیغا سسلیر. بو اثر اورتا عصر فلسفی پوئزیاسینین ان مرکب نومونه لریندن بیر دیر» ۶، ص. ۱۷.

آذربایجان ادبیاتشوناسلیغیندا سیلینمز ایزلر بوراخمیش آکادئمیک حمید آراسلی بو قصیده ده خاقانین جاهیل اینسانلارین «وحشت»، جهالت یوخوسوندا اولدوغونو خاراکتئریزه ائدیر:

آتان اینسانین کئچدی مرحله‌لردن بحث ائدی. شاعر بورادا دونیانی «زیندان»، روحو ایسه «محبوس» کیمی تصویر ائدرک، بو زینداندان قورتولوش یولونو (سولوک) گؤستریر. بو یول علمدن، معرفتدن و نفسین اۆلدورولمه‌سیندن کئچیر .

پروفوسور قافار کندلی خاقانینین بو اثرده آرتیق اینسانی کئیفیتلرین، فضیلتلرین وحدتینده دوردوغونو و بو دونیادان بوتون گوناھلاردان تمیزلنیش شکیلده کؤچه جینین تصدیقینی سئجیلندیریر :

«ختم سلوک» اثرینده خاقانی آرتیق ساری شاعری و یا شیکایتچی محبوس دئییل، او، کامیل بیر عاریف‌دیر. شاعر بو پوئماسیندا اؤزونون بوتون حیات یولونا یئکون وورور و مادی عالم‌دن معنوی عالمه کئچیدینی اعلان ائدی. بو اثر خاقانی فلسفه‌سینین سون نقطه‌سی‌دیر» ۶، ص. ۱۷ .

آکادئمیک حمید آراسلی خاقانینین بو پوئمادا ان آنلاشیق‌لی و ساده شکیلده داخیلی منینی «فتح» ائتدیینی خاراكتئریزه ائدی :

«بو پوئمادا خاقانی رمز لر و سیمووللار دیلیندن گئنیش ایستیفاده ائدی. اونون 'سفری' جوغرافی دئییل، معنوی‌دیر. او، بو اثرله ثبوت ائدی کی، اینسان یالنیز داخیلی 'من'ینی فتح ائتمکله آزاد اولایلر» ۳، ص. ۸۶ .

پروفوسور خلیل یوسفالی ایسه بو اثرده خاقانینین فطری ایستعدادا و حیرتامیز درجه‌ده علمی فهمة مالیک اولدوغونو وورغولاییر :

«ختم سلوک» آذربایجان ادبیاتیندا فلسفی مثنوی ژانرینین ان آغیر نومونه‌لریندن بیریدیر. بورادا شاعر طیب، آسترونومییا و ایلاهیات بیلکیرینی صوفی تئرمینلری ایله ائله بیرلشدیریب کی، اثری شرح ائتمک اوچون بؤیوک بیر ائنسیکلوپئدیک بیلک طلب اولونور» ۸، ص. ۱۲ .

معلوم مسئله‌دیر کی، اوجا الله اینسانی ملکلردن ده اوستون یاراتمیش‌دیر. لاکین اینسان اؤز نفسینه اویاندا و نفسینین طلبلری ایله حرکت ائندنده اینسانی کئیفیتلرینی ایتیریب معنوی اوچوروما یوورالانیر. بو

نظامی خاقانینین اؤلوم خبرینی آlanda چوخ سارسیلیمیش و بو مشهور بیتلری یازمیشدی :

دئییردیم کی، خاقانی منیم اوچون آغی دئیجهک،
حیف کی، من اونون اوچون آغی دئمهل اولدوم! ۸، ص. ۵.

آکادئمیک حمید آراسلی خاقانینین اؤلوموندن نیظامینین سون درجه سارسیلدیغینین سببینه آذربایجانین گور سس‌لی صنعتکارینین سوسماسی کیمی سئجیلندیریر :

«نیظامینی سارسیدان تکجه بیر شاعرین اؤلومو دئییل، شیروانین و گنجه‌نین، بوتؤولوک‌ده آذربایجانین ان گور سس‌لی صنعتکارینین سوسماسی ایدی. بو آغی، نیظامینین خاقانی صنعتینه وئردی ان بؤیوک قیمت‌دیر» ۳، ص. ۸۶ .

خاقانی تدقیقاتچی‌سی پروفوسور خلیل یوسفالی نیظامینین بو مرثیه سینی یازماقلا اؤزونون نه قدر یوکسک معنوی کئیفیتلره مالیک اولدوغونو ثبوت ائدن باریز گؤستریجی‌دیر :

«نظامی بو کیچیک مرثیه‌سی ایله ثبوت ائدی کی، داهیلیک پاخیللیق‌دان اوجادیر. او، خاقانینی اؤزونه معنوی آتا و اوستاد ساییردی» ۸، ص. ۷ .

تذکیره‌چی لطفعلی بی آذر اؤزونون «آتشگده» تذکیره‌سینده بو باغلیلیغی بو شکیلده دیرلندیریر :

«نظامی کیمی بیر اوستادین خاقانی حاقیندا دئدی او بیرجه بیت، خاقانینین نه قدر اوجا بیر مقامدا اولدوغونون ثبوت‌دور» ۲ .

تصادفو دئییل کی، نظامی اؤزونون «لیلی و مجنون» پوئماسیندا دا خاقانی‌دن سؤز آچمیش، اونو شعر ملکونون خاقانی (حکمداری) آدلاندیرمیش‌دیر. ماراتق‌لیدیر کی، هر ایکی شاعر عینی ادبی مکتبین آذربایجان پوئتیک مکتبینین ان پارلاق سیمالاری‌دیر و بیر-بیرینی مطالبه ائدرک زنگینلشمیشلر .

خاقانینین «ختم سلوک» (یولون سونو) اثری «کودلاشدیریلیمیش» اثری‌دیر. بو پوئما شاعرین عمرونون سون ایللرینده یازدیغی، فلسفی-صوفی باخیشلارینین جعملندیی بیر وصیتنامه ماهیتینده‌دیر. «ختم سلوک» معنوی اوجالیغا جان

یادا سالاراق اونا اولان حسن رغبتینی، شاعرین ۹۰۰ ایلیک یوبیلئینین کئچیریلمه سی اوچون سرانجام ایضالاماقلا بیان ائتمیش دیر .

Səbinə Əhmədova
filologiya elmləri doktoru, dosent
AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar
İnstitutu, baş mühafiz
<https://orcid.org/orcid-search/search?searchQuery=0000-0002-7929-5248>

İstifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısı:

1. Araslı, N. Xaqani poeziyasında günəş obrazı // – Bakı: Risalə, araşdırmalar toplusu, – 2020. № 2 (19), – 52-60 s.
2. Azər, L. Atəşkədə / L.Azər. – Bombay, – 1860. – 452 s.
3. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi: 3 cildə / ümumi red.: S.Vurğun, M.İbrahimov, M.A.Dadaşzadə; cildin red.: H.Araslı, M.Quluzadə, M.C.Cəfərov – Bakı: AzSSR EA, – c.1. – 1960. – 589 s.
4. Xaqani Şirvani – Rübailər: elektron resurs / URL: <https://ens.az/az/xaqani-sirvani-rubailer>
5. Xaqani Şirvani. Təhfətül-İraqeyn: elektron resurs / URL: <https://ru.scribd.com/document/975916174/Xaqani-Shirvani-Tofetul-Iraqeyn>
6. Kəndli-Herisçi, Q. Xaqani Şirvani (həyatı, dövrü və mühiti) / Q.Kəndli-Herisçi. – Bakı: Elm, – 1988. – 592 s.
7. Sultanov, M. Xaqani Şirvani (həyatı və yaradıcılığı haqqında) / M.Sultanov. – Bakı: Azərənşir, – 1954. – 112 s.
8. Şirvani, Xaqani. Seçilmiş əsərləri / Xaqani Şirvani. tərt. ed. M.Sultanov; ön sözün müə. və elmi red. X.Yusifli – Bakı: Lider, – 2004. – 672 s.
9. Şirvani, Xaqani. Seçilmiş əsərləri / Xaqani Şirvani. tərt. ed. M.Sultanov – Bakı: Yazıçı, – 1987. – 646 s.
10. Евгений, Э. Б. Избранные труды. Низами и Фүзули / Э.Б.Евгений. – Москва: Вост., лит., – 1962. – 553 с.
11. Rypka, J. History of Iranian Literature / J.Rypka. – Dordrecht, – 1968. – 942 p.
12. Schimmel, A. A Two-Colored Brocade: The Imagery of Persian Poetry / A. Schimmel. – Carolina: The University of North Carolina Press, – 1992. – 558 p.

سبب دن ده شاعر بو اثرده اينسانين اوجاليغيني بئله تصوير ائدير: «سن اي اينسان، گؤيلردن ده اوجاسان، كيفايت كي، اؤز داخيلينده كي گؤوهري تانيا بيله سن». شاعر بيلي (علمي) روحون قانادي ساير و علم سيز اينساني «يئر چؤكن كؤلگه» يه بنزه دير . خاقاني تدقيقات چي سي پروفور ممد آغا سلطانوو خاقاني اؤزوندن سونراكي نسيلر اوچون ميراث قويמוש، آذربايجان و مسلمان شرقينين ادبياتيندا ديرلي بير مکتب ياراتميش بير صنعتكار حساب ائدرک يازير :

«خاقاني پوزيياسي اؤز دؤوروندن باشلاياراق بو گوندک شرقين، او جمله دن آذربايجانين بير چوخ صنعتكارلاري اوچون اؤرنک اولموشدور. امير خسروو دهلوي، عبدالرحمان جامي، ابوالقاسيم شيرازي امري، محمد فضولي، سيد عظيم شيرواني کيمي سؤز خيريدارلاري خاقاني شيرواني ارثيندن تاثيرلنميش، خاقاني اؤز لرينه اوستاد حساب ائتميشلر.

سيد عظيم شيرواني «خاقاني ياراديجي ليغيني يوکسک قيمتله نديره رک اونو «هنرين کسرلي قيلينجي» آدلانديرميش دير» ۷، ص ۱۰۹ .

نتيجه. آذربايجان ادبياتي ۱۲-جي عرصه نظامي گنجونين ياراديجي ليغيندا ان اوجا زيروه يه چاتميش دير. معلوم دور نظامي گنجوي بوتون دنيا متفکرلرينين ياراديجي ليغيني مطالبه ائتميش و اونلارين کلياتيندان اثرلرينده اساساً تاريخي منبع لر کيمي ايستيفاده ائتميش دير. لاکين نظامي گنجوي محض خاقاني شيرواني اؤزونه اوستاد سايميش، اونون دست خطيني اولدوقجا يوکسک قيمتله نديرميش دير .

خاقاني آذربايجان شعيرينه يئني ليک، اوريزينالليق، تزه نفس گتيرميش و بونولا دا تک آذربايجان شعيرينه دئييل، مسلمان شرقينين خزينه سينه مکمل شکيله ياراديلميش ادبي ارث ارمغان ائتميش دير .

خاقاني هميشه پوپولياردير، هر زامان صنعت سئورلر طرفيندن مطالعه ائدليلر، اوخونور، سئولير. تصادفو دئييل كي، باشي دايم اؤولت ايشلرينه قاريشان آذربايجانين جناب پرتزيدنتي بو داهي شاعري يئنه

واسواسلیق و پسیخولوژی توصیه لر

Obsesif kompulsif bozukluk

VASVASLIQ VƏ PSIXOLOJİ TÖVSIYƏLƏR

اولموسونوز؟ مثلاً، عاغلینیزا گاز کلایپانیی باغلامیسینینیز، یا یوخ. یوخلاییرسان، باخیرسان کی، باغلائیب. بونونلا بئله، بیر نئچه دقیقه دن سونرا سیز یئنی دن ناراحات اولورسونوز کی، سهو ائتدینیز و تنظیملیجی آچیق دیر. یقین کی، سیز بو حرکتی بیر نئچه دفعه تکرارلاییرسینیز و حتی دیگر مسئله لرده بئله اولور. ناراحتدیجی فیکرلر ائله بیر حده چاتیر کی، اؤزلرینی نظارت دن چیخارمیش کیمی حیسیس ائدیرلر .

بئله بیر وضعیتده اوبسئسیف-کومپولسیف پوزغونلوق دئییلیر. بو تیپ اوبسئسیونون خاراكتئریک جهتی اوندان عبارت دیر کی، اینسان دا آرزو اولونماز ایستک و ذهنی اوبراز فورمالاشیر کی، بو دا حدین دن آرتیق تکرارلارلا حدین دن آرتیق ناراحاتلیغا سبب اولور و گونده لیک فعالیتده ضرر وئریر .

بئله حاللاردا ناراحتدیجی دوشونجه لره نظارت ائتمیین چوخ چتینلشدیینی نظره آلساق، اونلاردان اؤز-اؤزونه قورتولماق مومکون اولمایا بیلر و وضعیت داها دا پیسلشر. بو سبب دن دوغرو کؤکو تاپماق و تأثیرلی معالجه اصوللارین دان ایستیفاده ائتمک اوچون اوبسئسیف-کومپولسیف مصلحت لازیم دیر .

اوبسئسیون مصلحتی نه اوچون دور؟

اوبسئسیونون عمومیتله ایکی مهم ائلمئنتی وار: وسواسی و مجبوریت. فروئید بو مؤوضو اوزرین ده ایشله یین ایلك اینسانلاردان بیریدیر. سونرالار بونونلا باغلی چوخلو آراشدیرمالار آپاریلیب .

اوبسئسیف-کومپولسیو مصلحتی چوخ ضروری ائدن اساس شئی، اینسانلارین اوبسئسیونلارینی معالجه ائتمک اوچون ایستیفاده ائتدیکلری ایلك ایستراتئگیانین دوشونجه لری ایداره ائتمک و یا

DR. HÜSEYN ŞƏRQİDƏRƏCƏK(SOYTÜRK)

دکتر حسین شرقی دره جک (سوی تورک)

فردی مصلحت (واسواسلیق دوشونجه و ذهن)

اوبسئسیف-کومپولسیو مصلحت، خرونیکی ناراحاتلیق دان اذیت چکن و موختلیف مؤوضولاردا بیر سیرا مداخله لی دوشونجه لر، ناراحاتلیقلار، تکرارلانان و تکرارلانان داورانیشلار یاشایان اینسانلار اوچون توصیه اولونور. طبیعی کی، باش وئرهن سببلردن آسیلی اولاراق، اوبسئسیونون معالجه اصوللاری دا فرق لی دیر و سئانسلا رین سایى دا دیشجه جک دیر. بونا اساسلانا راق، پوزغونلوغون شدتی نه قدر چوخ اولارسا، معالجه بیر او قدر اوزون سوره بیلر و موختلیف اوبسئسیف مصلحت اصوللارین دان ایستیفاده ائدیله بیلر .

تأسف کی، دونیادا بیر چوخ اینسان بئله بیر پوزغونلو قلا موباریزه آپاریر، لاکین ایختیصاصلی مصلحت چی و پسیخولوقلارا چیخیش ایمكانی اولمادیغین دان شخصاً مصلحت آلا بیلیمیر و حیاتلاری پوزولور.

اوبسئسیف-کومپولسیو مصلحت نه احتیاج وار؟

نه واختسا معین بیر تاپشیریق، شکیل و یا مؤوضودا ایلیشیب قالمیسینینیز و هر زامان بو باره ده ناراحات

دوزگون عادی آردیجیلیقلا عمل اندیلیمه‌سی و یا دوزگون یئرلشدیریلیمه‌سی مقبول دئیل و او قدر ناراحاتلیغا سبب اولما بیلر کی، بو، پانیک آتاکلارا سبب اولور .

شوبه و یا منفی دوشونجه‌له صاحب اولماق

یئنی دن یوخلانیلیر: ائلئمننت تکرار-تکرار یوخلانیلیر **بیغما پوزغون لوغو:** ائو اشیالارینی و یا معین آلتیری ایتیرمک قورخوسو .

تکرار لانان داورانیشلار:

بیر چوخ عمومی گون‌ده‌لیک فعالیتلری احاطه اندیر. دوزگون اولدوغوندان امین اولماق اوچون عینی شئی تکرار-تکرار اندین .

اوبسئیسف کومپولسیف پوزغونلوغون علامتلی

هانسیلاردیر؟

بیز یوخاری‌دا اوبسئیسف کومپولسیف پوزغونلوغون خصوصیتلرینین عمومی تصویرینی وئریمیشیک، لاکین اکثر حاللاردا بعضی اینسانلار اوچون بو پوزغونلوغون دقیق تشخیصی قویماق چتین‌دیر. واسواس اولان اینسانلاردا اوبسئیسونلار، کومپولسییالار و یا هر ایکی‌سینین سیمپتوملاری اولما بیلر. بو سیمپتوملار ایش، مکتب و شخصی مونساییتلر کیمی حیاتین بوتون ساحه‌لرینه مداخله ائده بیلر .

عمومی مجبوریتلره آشاغیداکیلار داخل‌دیر:

پراکتیک آوادانلیقلارین حدین‌دن آرتیق تمیزلنمه‌سی و یا اللرین و بدنین تئز-تئز یویولماسی اشیالاری کسکین و دقیق شکل‌ده سفاریش ائتمک معین شئیلری تکرار-تکرار ائتمک و سواسی مجبوری سایما دوشونجه‌لری ایداره ائده بیلیمک و گون‌ده ان آزی بیر ساعتی بئله فیکیرلره صرف ائتمک داورانیشلاری و یا ریتواللاری یئرینه یئتیرمک‌دن هز آلیمیر. بعضی اینسانلاردا دا تیک پوزغونلوغو وار. بو اینسانلاردا گۆز قیرپما و دیگر گۆز حرکتلری، گولوم‌سه‌مه، چپین چکمه و باش و یا

یاتیرتماق‌دیر. بو ایش ذهنین آغیرلاشماسینا و ناراحات‌لیغینا سبب اولور و حتی داها منفی نتیجه‌له سبب اولما بیلر .

اما یقین کی، سیزین اوچون ده بیر سوال اولماق واجب بیر مقام، اوبسئیسف-کومپولسیو مصلحتین نه اوچون اولدوغو و مصلحت‌چیی نه واخت مراجعت ائتمینیز‌دیر. بونلاردان ان چوخ یاییلمیشلاری :

چیرکله‌نمه قورخوسو:

(یوما ایله مشغول اولماق) و یا اؤزونوزو و یا باشقالارینی چیرکلندیرمک قورخوسو (مثلاً، بیر ایش یئرینی دفعه‌لرله یوماغینیز باخما یارق، هله ده اونون چیرکلندیینی دوشونورسونوز) . باشقالارینی بیرباشا و دولایی یوللا اینجیتمک قورخوسو (سیز همیشه پیس ماشین سورهرک باشقالارینا ضرر وئرچینیزدن قورخورسونوز)

اینستینکتیو (فطری) جینسی اخلاق سیزلیق و یا آقرئسسسیا (خشونت) گؤستمک قورخوسو (ادب سیزلیک، غیری-موناسیب داورانیش و یا باشقالارینا حؤرمت سیزلیکله باغلی ناراحاتلیق) سفاریش و سیممئترییا یا حساس‌لیق (جیسیملرین و جیهازلارین سیممئترییاسینا دایر جدی استرس، سیممئترییا وسواسی آدلانیر)

تجاوزکار و قورخولو دوشونجه‌لر (تهلوکه‌لی اولما بیلجهک وضعیترده اولماق‌دان چکینین) **سایماق و چئشیدله‌مک:** بعضی شئیلری نؤمره‌یه و یا رنگه گۆره سیرالاماغی نظرده توتور. ماده‌له

OKB اولدوغونوزو دوشونورسونوزسه، سیمپتوملارینییزی اوکب مصلحتچیسی ایله موذاکیره ائدین. عکس تقدیدده، حیاتین بوتون ساحه لرینه منفی تأثیر گؤستره بیلر.

اوبسئسیون سببلی نلر دیر؟

اوبسئسیف دوشونجه لرین سببلی حاقین دا بیر چوخ فرضیه وار و بئله بیر پروبلئمین نیه یارانیدیغینی هله ده دقیق سؤیله مک مومکون دئییل. اما بئله گؤرونور کی، بو پوزغونلوغون یارانماسین دا آشاغی داکی عاملر رول اویناییر .

ژنتیک و عائله تاریخی

آراشدیرمالار گؤستیرر کی، بو پوزغونلوقلار قوهوملاردا و عائله نین دیگر عضولرین ده وارسا، پروبلئم دیگر عضولر ده کئچیر. بئله لیکله، اگر بیرینجی درجه لی قوهوم دا اوشاقلیق و یا یئنی یئتمه لیک دؤورون ده OKB وارسا، اونون اینکیشاف ریسکی داها یوکسک اولاجاق .

متخصصلر بعضی گئنلرین اوبسئسیف-کومپولسیو پوزغونلوغون یارانماسین دا رول اوینایا بیلجینی دوشونورلر، لاکین بونولا باغلی اوزل بیر ژن هله کشف ائتمه ییلر. بون دان علاوه، اوبسئسیف کومپولسیف پوزغونلوغو اولان بوتون اینسانلارین عائله عضولرینین بو خسته لییه صاحب اولدوغونو سؤیله مک اولماز. ژنتیک و اوبسئسیونلار آراسینداکی علاقه یه دایر آراشدیرمالار داوام ائدیر و OKB تشخیصی و معالجه سینی یاخشیلاشدیرماغا کؤمک ائده بیلر .

بئینین قورولوشو و بیولوژی عاملر

آراشدیرمالارا گؤره، بئله گؤرونور کی، بو پروبلئمله بئینین موختلیف حیصه لرینین فعالیتی آراسیندا بیر سیرا علاقه وار. باشقا سؤزله، بئین کیمیاسی دا رول اوینایا بیلر. بعضی تدقیقاتلار گؤستیرر کی، بئینین معین حیصه لرین ده دیسفونکسییا و یا سئروتونین و نورئپینئفرین کیمی معین بئین کیمیوی

چیین ترپهنه کیمی آنی، قیسا و تکرارلانان حرکت تیکلری ده گؤرولور .

غیری-معین لیک و دایمی شوبه لر.

داواملی و سیممئتریک شئیلره احتیاج.

نظارتی ایتیرمک و اؤزونوزه و یا باشقالارینا ضرر وئرمکله باغلی آقئرسیو و یا قورخولو دوشونجه لر.

تجاووز و یا جینسی و یا دینی مؤوضولار دا داخل اولماقلا آرزو اولونماز فیکیرلر .

اوبسئسیون نه و اخت ناراحت لیک دوغورور؟

OKB مجبوریتلری او دئمک دیر کی، سیز اولاری ائتمه یه مجبور حیسس ائدیرسینیز. بو تکرارلانان داورانیشلار و یا ذهنی حرکتلر ناراحت ائدیجی دوشونجه لرین یاراتدیغی ایسترس و ناراحت لیغی آزالتماق و یا پیس شئیلرین باش وئرمه سینین قارشسینی آلماق اوچون یارادیلیر. کومپولسییالارلا مشغول اولماق ایله نجه لی دئییل و یالیز ناراحت لیغی آرتیریر .

سئمپتوملار گلیب کئچه بیلر و زامانلا آزالا و یا پیسلشه بیلر. OKB اولان اینسانلار تئز-تئز وسوسه لرینی تئیکله یین وضعیتلردن قاچاراق اؤزلرینه کؤمک ائتمه یه چالیشیرلار و یا بلکه ده اؤزلرینی ساکیتلشدیرمک اوچون الکلی ایچکیلره و یا نارکوتیکلره (مخدر)مراجعت ائدیرلر .

OKB اولان بؤیوکلرین اکثریتی نه ائتدیکلرینین ایراسیونال اولدوغونو بیلسه لر ده، بعضی بؤیوکلر و اوشاقلارین اکثریتی واسواسلیکلاریندان خبرسیدیرلر. بعضا والیدینلر و یا معلملر اوشاقلاردا OKB علامت لرینی تانیبیرلار.

یاخشیلاشدیرماغا كۆمك ائده بيله جك يئنى بير
معالجه نۆوودور .

بو معالجه اوسولو هله تام تصدیقله نمه ییب و بعضی
ساغلام لیق ریسکلری یارادا بیلر .

بعضا اوبسئسیف-کومپولسیف پوزغونلوغو اولان
اینسانلاردا دئپرئسسییا، عمومیلشدیریلیمیش
ناراحتلیق و س. کیمی دیگر پسیخی پوزغونلوقلار
اولور.

بو سبب دن اوبسئسیف-کومپولسیف پوزغونلوغون
مصلحتلشمه سین ده بو خستلیین مؤوجود اولما
احتمالی آراشدیریلیر .

درمان معالجه سی

معالجه زامانی سیمپتوملارین عهدده سین دن گلمیی
اؤیرنرکن، یالنیز قیسا مدته درمان قبول ائده
بیلرسینیز. OKB سیمپتوملاری اوچون فایدالی اولما
بيله جك درمانلارا، سئلکتیو سئروتونینین گئری
آلینماسی آنتی پسیکوتیکلر کیمی دئپرسسییانی
معالجه ائدن درمانلار داخیل دیر .

بو درمانلار اوبسئسیون علامت لرینی آزالدیر.
سئمپتوملاردان و اونلارین شدتین دن آسیلی اولاراق،
درمان معالجه سی برپا اولونماق اوچون ۸-۱۲ هفته
چکه بیلر. اوبسئسیف کومپولسیف پوزغونلوق اوچون
درمان قبول ائدرکن نظره آلینمالی اولان مقاملار :

حکیمله مصلحتلشمه دن درمان ایستیفاده ائتمه مه دقت
ائدین و معین واختلاردا مطلق قبول ائدین. همچینین،
اولجه حکیمینیزله دانیشمادان درمان قبول ائتمیی
دایاندیرمایین. درمانی قفیل دایاندیرماق OKB
سیمپتوملارینین "رئسیدو"ینه و یا پسلشمه سینه سبب
اولا بیلر .

یان تاثیرلرله باغلی هر هانسی ناراحتلیغینیز وارسا درحال
حکیمینیزه بیلدیرین. درمانین و یا باشقا بیر درمانین
دوزاسینین دیشدیریلمه سینه احتیاجینیز اولا بیلر .

بو موضوعونون داوامینی باشقا بیر آراشدیرمالارلا

گلن سایدا اوخویون

مادده لرینین اؤتورولمه سین ده کی پروبلئملر OKB-
نین یارانماسین دا تأثیرلی اولا بیلر .

اطراف موحیط فاکتورلاری

بعضی تدقیقاتلار اوشاقلیق تراوماسی ایله
یئتکین لیک ده اوبسئسیف-کومپولسیف سیمپتوملار
آراسین دا علاقه تاپمیش دیر. طبیعی کی، بو علاقه نی
داها یاخشی باشا دوشمک اوچون داها چوخ
آراشدیرمایا احتیاج وار .

مومکون دور کی، ایسترئپتوکوک اینفئکسییاسی
اوبسئسیف-کومپولسیو سیمپتوملارین باش وئرمه سی
ایله باغلی دیر. ایسترئپتوکوکلار اوشاقلاردا اوتویممون
ئئوروپسیکیاتریک خسته لیک دیر .

تراوما، اوشاق ایستیثماری و یا دیگر استرس لی
حادثه لر ده OKB و دیگر پسیخی ساغلام لیق
وضعیتینین اینکیشافینا كۆمك ائده بیلر .

اوبسئسیف کومپولسیف پوزغونلوق اوچون

مصلحت اصوللارینین نۆولری

پسیخی ساغلام لیق متخصصلری عمومیتله
پسیخوتئراپییا، درمان و یا هر ایکیسینین
بیرلشمه سینا OKB اوچون ان تأثیرلی معالجه
حساب ائدیرلر .

تهلوکه سیز تئراپییا مکانین دا، مجبور ائدیلمه دن
یاشادیغینیز ناراحت لیقلا نئجه موباریزه
آپاراجاغینیزی اؤیره نه بیلرسینیز. بو باجاریقلاری ائوده
و یا تئراپییدان کنار دیگر شرایطه تطبیق ائتمک
اوچون بیر مدت ده صرف ائده بیلرسینیز .

OKB سیمپتوملاری شدت لی دیرسه و یا معالجه یه
جاواب وئرمیرسه، OKB مصلحت چی سی سیزی
معالجه اوچون پسیخیاترا (روانپزشک) گؤنדרه بیلر .

قئید ائتمک لازیم دیر کی، تام معالجه
سیمپتوملارینیزدان آسیلی دیر.

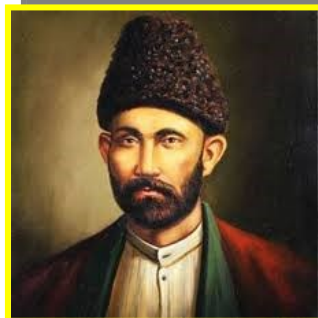
درین بئیین ایستیموللاشدیریلماسی دیگر معالجه لره
جاواب وئرمه یین اینسانلاردا OKB سیمپتوملارینی

مستقبلی گورمک، نه گرک، عمردی فانی
 ملت نیجه تاراج اولور اولسون، نه ایشیم وار
 دشمنلره محتاج اولور اولسون، نه ایشیم وار

اولاد وطن قوی هله آواره دولانسون
 چیرکاب سفالتله ائله باشی بولانسون
 دول عورت ایسه سائله اولسون اودا یاتسون
 آنجاق منیم آوازه شأ نم اوجالانسون
 ملت نئجه تاراج اولور اولسون، نه ایشیم وار
 دشمنلره محتاج اولور اولسون، نه ایشیم وار

سیدعظیم شیروانی

دولانیم باشینا ائی نازیلیجا یاریم بری باخ
 عئشوه لی، غمزه لی، چم - خملی نیگاریم بری باخ

عئشوه آغاز قیلیب صبریمی تاراج ائتمه
 گئتدی دیلدن داخی آرام و قراریم بری باخ

خم ایمیش قامتیم ابرولرینین قوربان
 زولف پورتایننا قوربان، تن زاریم بری باخ

شعیریمیز - شاعیریمیز
 ŞEİRİMİZ - ŞAİRİMİZ

میرزه علی اکبر صابیر

(نه ایشیم وار؟)

شهریور ۱۲۸۵ - اوت ۱۹۰۶

ملت نئجه تاراج اولور اولسون، نه ایشیم وار
 دشمنلره محتاج اولور اولسون، نه ایشیم وار
 قوی من توخ اولوم، اوزگه لرایله نه دی کاریم
 دونیاو جهان آج اولور اولسون، نه ایشیم وار

سس سالما، یاتانلار آییلا، قوی هله یاتسون
 یاتمیشلاری راضی دئیلیم کیمسه اویاتسون
 تک تک آییلان وارسا دا حق دادیما چاتسون
 من سالیم اولوم جمله جهان باتسا دا باتسون
 ملت نئجه تاراج اولور اولسون، نه ایشیم وار
 دشمنلره محتاج اولور اولسون، نه ایشیم وار

سالما یادیم صحبت تاریخ جهانی
 ایام سلفدن دیمه سوز، بیرده فلانی
 حال ایسه گتور میل ایلیوم دولمانی نانی

دامیردی دامین دان تاوان بویو غم،
طالعیی یاتمیش دی دامجی سسین ده.
دیواردا بیر شکیل چکمکدی نم،
قورد یووا قورموشدو چرچیوه سین ده.

کولیین آغزین دا قیجیرداییردی،
پاسلی ناوالچامی، یا نه... - آغیتک.
زaman دوراجاغی آنی ساییردی،
اووولوب گندیردی واخت سوواغیتک.

داها گۆزلرین ده سؤکولموردو دان،
یئری پارچالانمیش، گۆیو بیخیلمیش.
آدامیم دونیاسی قالمیش دی ویران،
بیر قافیل دئییردی: - اؤیو بیخیلمیش...

ویرانه اوستون دن کئچمیش دی ایبلر،
بس دی کدرلندین، دی سئوین آرتیق!
تزه ائو تیکیردی یئنی نسیلر،
اؤیو بیخیلمیش دی بو ائوین آرتیق...

چوخ شئی دیش دی، چوخ شئی، چوخ...
دوست دوشمن اولدو، یاغی دوست.
ان یاخینلار اوزاق اولدو،
یاخینلار ان اوزاغی، دوست.

وئردی بیزی تانیش اله،
باشلانغیچ دیر بو درد هله.
آشکاردا قورول دو تله،
اونامادیق دوزاغی، دوست.

باشی ساخلادیق بیر تهر،
عینی درددی آخشام-سحر.
پاییزدا بار-بهر زهر،
قیش دا اولدو بوز آغی، دوست.

بو جفادیده دیل، اول کاکیل میشکینه فدا
گۆزلرین صدقه سی بو جیسیم فیکانیم بری باخ
جان نیثار ائتمه یه آماده دی سئیید، گۆزه لیم
گر دئسن لوطفا یله ائی عاشیق زاریم بری باخ

کۆنلوم سنی ایستر

سید عظیم شیروانی

یوز سروی-خورامان اول، کۆنلوم سنی ایستر،
یوز باغی-گولوستان اول، کۆنلوم سنی ایستر.

یوز زؤهره جبین، ماه لیفا، مئهری-دیلا،
یوز مین مئی-تابان اول، کۆنلوم سنی ایستر.

بو ظولمتی-زولفون ده لبین آبی-بقامیز،
یوز چئشمه یی-حیوان اول، کۆنلوم سنی ایستر.

ای خوبرین شاهی، کۆنول دور سنه طالب،
عالم هامی خوبان اول، کۆنلوم سنی ایستر.

ای دوست، بیزه حوری و قیلمان نه گرک دیر؟!
یوز حوری و قیلمان اول، کۆنلوم سنی ایستر.

سئیید دنگیلم بند اولام هر بیر گولی-آله،
یوز قۇنچه یی-خندان اول، کۆنلوم سنی ایستر.

اؤیو بیخیلمیش ائو

EVİ YIXILMIŞ
SÜLEYMAN ABDULLA

سولئیمان عبدالله

ان قیراق بیر کونجه سیخیلیدی او ائو،
دونیا آغوشونا آلمادی، چؤکدو.
اوریم اسنتک بیخیلیدی او ائو،
داشی داش اوستون ده قالمادی، چؤکدو.

قوربت يوللارين دا راحتلىق گۇرسن
 اينان كى آنانين آلقيشين دان ديرا
 تانرى تكلليگيله اؤيونه بيلمز،
 او اؤزو تانريمى قوشا ياراتميش.
 گۆزه گۇرونمك دن محروم اولان كس
 دونيايا آنالار روحن دا چاتميش!
 منيم آياقلاريم يوللاردا قابار،
 قابارلى اليه جوراب توخويور.
 خيانت اودون دان، بهتان سئلين دن،
 هاوا يوللارين دان، سو يوللارين دان
 بيزى قوروماغا حفظ ائله مه به
 آنام يئر اوزونه دعا اوخويور،
 آنام گۆي اوزونه دعا اوخويور،
 دونيايا بير دسته اوغول-قىز وئره
 تگجه،
 اؤز-اؤزونه،
 دعا اوخويور...

 ممد آراز

MƏMMƏD ARAZ

آشيق حسين ساريلميشدى سازينا،
 توى قورموشدو دونهنى نين ياسينا.
 او درديني يا سينديرا يا سينا؛
 غضبى كۆكله نيب داغين داشين دا،
 تبريز آغلايىردى داغلار باشيندا.

حئيرتيندن دونموش ايدى دلى داغ،
 نفس چكيب ايشقيريردى اود اوجاق.
 گؤيمو يئرى، يئرمى گؤيو اوداجاق؟!
 بولودلار اوفوقده الى قاشيندا...
 تبريز آغلايىردى داغلار باشيندا.

دلى مضراب «بختى كمى» اويادير،
 غم حئيرتى، حئيرت غمى اويادير.
 اؤزو ياتيپ، بو عالمى اويادير
 بير سايبيل بختى يوخ مين بير ياشيندا

SABİR RÜSTƏMƏNLI

صابير رستمخانلى

**Bu gün anamın dünyasını dəyişdiyi gündür.
 O getdi, dualarını da özüylə apardı...**

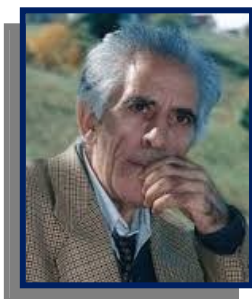
ANAMIN DUASI

آنامین دعاسی

اوردا، زبروه لرین قونشولوغون دا،
 دومان ایشیغین دا، آی ایشیغین دا،
 اینام دان یوخاری، دین دن یوخاری،
 آرزوم دان یوخاری، من دن یوخاری
 آنام اود اوستون ده دعا اوخويور،
 آنام سو اوستون ده دعا اوخويور.
 منی طيلسيلمییر بو اوزاق ليق دان،
 اونون پیچیلتی سی هارای دی، آهدی.
 خسته له نمک اولمور، درد چکمک اولمور،
 اورینه دامار، والله گوناهدی...

داها سفرلره چیخان دئیيلم،
 يوللاردی آنامین عؤمور یوماغی.
 اؤمرونو دونيايا سپلمیشم.
 سویوق اورکلرین نازینا دؤزوب
 آنا اورینه کؤز المیشم.
 دونيا يوللارینا سو چيله مک دن
 منيم آغ بولودوم ياغيشا دؤنور.
 آنام تانرییا دا دعا اوخويور،
 آنام اؤزو بوی دا آلقیشا دؤنور.

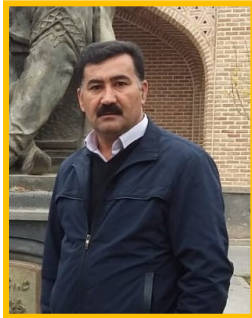
چؤلون چیچی ده آنا پایی دیر،
 زبروه ده آغاران قار - قیشین دان دیر.

YƏDULLA MİRZƏYEV

یدالله غیب الله اوغلو میرزیو

١٢ یانوار ١٩٧٠- جی ایلده ناخچیوان رایونونون سیراب کندینده دنیایا گۆز آچیب. ١٩٧٧- جی ایلده سیراب کند اورتا مکتبیین ١- جی صینفینه قبول اولونوب، ١٩٨٧- جی ایلده همین مکتبیین ١٠- جو صینفینی بیتیریب. ٢٠٠٠- جی ف آذربایجان دیلی و ادبیاتی رشته سی اوزره بیتیریب .

حاضرده بابک رایون سیراب کند تام اورتا مکتبیینده ایختیصاصی اوزره معلم ایشلییر. یدالله معلم ٢٠٢٤- جو ایلین «اؤرنک معلمی» آدینا لاییق گۆرولموش دور. عائله لی دیر .

اونون شعرلری و حکایه لری موختلیف مطبوعات اورقانلاریندا، «وطن»، « توران»، «ضیا»، «خدافرین»، «اودلار یوردو آذربایجان»، «آذربایجان بایراگی»، «ظفری قازانانلار»، «قاراباغ آذربایجان دیر»، «خاری بولبول»، «کۆنول نغمه لری» و س. چاپ اولونوب .

نثر اثرلریندن عبارت «قیصاص یانغی سی» آدلی کیتابی ٢٠٢٢- جی ایلده، «او باخیشا محتاجام کی...» شعر کیتابی ٢٠٢٥- جی «عجمی» نشریاتیندا ایشیق اوزو گۆروب .

سنی قیسمتیمه یازیب یارادان .

- دئمه، آرامیزدان آیری لیق کئچدی،
- هیجرالا یاریشان قلب سنی سئچدی .
- بو دنیا گۆزومده سن سیز بیر هئچدی .
- عشقیله آچیلیر هر دوغولان دان،
- سنی قیسمتیمه یازیب یارادان .

- سئودیکجه اونودوب قمین سسینی،
- دوداق پیچیلدا بیر عشق نغمه سینی .
- هارا باخیرام سا، تر نفه سینی -
- دویورام، فیکریمده تک سن سهن اینان .
- سنی قیسمتیمه یازیب یارادان .

تبریز آغلابیردی داغلار باشیندا.
 فریادیندان قویون قوزو دوروخدو،
 آغلایان سو، چاغلایان سو دوروخدو.
 قارا یئلین سئل اوموسو دوروخدو،
 دره لر سنگیدی یاز یاغیشیندا،
 تبریز آغلابیردی داغلار باشیندا.

تبریز آغلابیردی دئدیم... نه دئدیم؟!
 آغلایان بیر سازین تئلینه دئدیم،
 ساری یاماجلارین سئلینه دئدیم.
 آغلاماز سؤز یوردو داغلار باشیندا،
 تبریز اوخویوردو داغلار باشیندا!

قاری ننه، نئهرن دوندو چاتمادا،
 گیزلی آهین فلک لره چاتمادا.
 هجر آنا، هجر آنا، چات دادا!
 تبریز آغلابیردی داغلار باشیندا
 تبریز اوخویوردو داغلار باشیندا!

آغلاسا، آغلاردی ایلدیریم کیمی،
 گورشاد ساچی یولان سیلدیریم کیمی،
 قاپیب شیمشکلری بیر شیریم کیمی
 نغمه توخویوردو داغلار باشیندا،
 تبریز اوخویوردو داغلار باشیندا!

آغلاسا- آیاقدا توفنگه دؤنر،
 بالاسی وورولموش پلنگه دؤنر.
 بیر دره آغیزلی نهنگه دؤنر،
 دومانلار یاس قوردو داغلار باشیندا،
 تبریز اوخویوردو داغلار باشیندا!

گرک دبل سوساندا اللر دانیشا،
 اللر باغلاناندا دیللر دانیشا
 ائله دانیشالار، ائلر دانیشا...
 دلی گولوشلریم آغلار باشیمدا،
 تبریز اوخویوردو داغلار باشیندا.

عشقیمیز اولمادی دردین ملحمی
 بئله جه یاد بیلدیک اؤز سئوگیمیزی،
 قورویا بیلمدیک بیز سئوگیمیزی .

حسرت اوریبی می یاخدیقجا اودا،
 ووصال اوزاقلاشدی، گئن گزدی او دا .
 تالی یار اولمادی، چئوریلدیک یادا
 ایسی ده بیلمه دی کؤز سئوگیمیزی،
 قورویا بیلمدیک بیز سئوگیمیزی .

یالان دان سؤز دئییب، دانیش دی هره،
 ایناندیق قئیپته، یالان سؤزلره،
 سالدی آیقلارا گؤز گؤره-گؤره،
 آرالیق دا گزه ن سؤز سئوگیمیزی،
 قورویا بیلمدیک بیز سئوگیمیزی .
 * * *

آختاریرام

بیر دلی شیمشکتک چاخسین اوزاق دان،
 سالیب تیلسیمینه یاخسین اوزاق دان،
 منه شیرین-شیرین باخسین اوزاق دان،
 باخیشی جان آلان گؤز آختاریرام .

ایستی می باخیشیم دان آنلا سین،
 اوزونو گؤره ن ده قانیم قایناسین .
 یاخ سین حزین-حزین کولله اویناسین،
 قلبیمه اود سالان کؤز آختاریرام .

ائله اوخشایا کی، روحومو هر دن،
 قاچیرا گؤزوم دن یوخومو هر دن،
 ناز ایله تیتره ده دو یغومو هر دن،
 بیر حالال سود اممیش قیز آختاریرام .

اؤپرک اوخشاییم او گول یاناغی،
 قوی اولسون قوللاریم بئلین قورشاغی،
 گل سین ناغیللاردان عشقین سوراغی
 اولسون بو سئوگیمیز دیلرده داستان
 سنی قیسمتیمه یازیب یارادان .

ووصال یوللارینا چیخاق قوشا بیز
 قال سین قم -کدردن نه سوراق، نه ایز
 یاشایاق بو اؤمرو خوشبخت، قایغی سیز،
 تک سنین عشقینه من اولوم یانان
 سنی قیسمتیمه یازیب یارادان .
 * * *

وعدہ سین ده

کیمسه اؤز یاریلا شاد اولما بیلمز،
 کؤنلونو آلماسا دوز وعدہ سین ده .
 سوسان اورکلرده اود اولما بیلمز،
 سئوہسن اوریین کؤز وعدہ سین ده .

حاقین دبلین ده کی یاراق دی سانکی،
 ظولمتہ نور یایان چیراق دی سانکی،
 یابین دان قورتولان بیر اوخدو سانکی
 نه واخت کی، دئییلیر سؤز وعدہ سین ده

هره نین بیر جو ره یازلیب باختی،
 کیم بیلر صاباحی نه اولاجاق دی؟
 کؤچمز بو دونیادان چاتماسا واختی،
 بیر جه اولوم گلیر اؤز وعدہ سین ده .

میرزه، اوزاق اولسون سن دن اینتظار،
 قلبین ده یورد سال سین مہببت، ایلقار .
 بو سؤزلر قالا جاق سن دن یادیگار
 سن ده اؤز شعیرینی یاز وعدہ سین ده .
 * * *

قورویا بیلمدیک بیز سئوگیمیزی .
 طالع نئجه قیی دی بیزه بو دمی،
 پوزدو آرامیزی هیجرانین قمی .

داس دلر آهیم اوخو شهد لبین شوقون دن
نولا زنبور ائوینه بنزه سه بیت الحزنیم؟

طوق زنجیر جنون دایره دولت دیر
نه روا کیم منی آندان چیخارا ضعف تنیم؟

عشق سرگشته سی یم سیل سرشک ایچره یئریم
بیر حبابم کی هوادن دولودور پیرهنیم

بلبل غمزه ده یم باغ و بهاریم سن سن
دهن و قد و رُخون، غنچه و سرو و سمنیم

انده مم ترک فضولی سر کویون یارین
وطنیم دیر، وطنیم دیر، وطنیم دیر، وطنیم

فضولی

عالم اولدو شاد سندن، من اسیر غم هنوز،
عالم ائتدی ترک غم، من ده غم عالم هنوز.

جان باغیشلاردی لبین، اظهار گفتار ائیله ییب،
وورمادان عیسی لبی جان بخش لیکدن دم هنوز.

سجده گاه ائتمیشدی عشق اهلی قاشین محرابنی،
قیلمادان خئیل ملائک سجدهی آدم هنوز.

جانہ دردین، جسمه پیکانین روان ائتمیشدی حکم،
جسم ایله جان ارتباطی اولمادان مُحکم هنوز.

اشک صرف ائیَلر، فلکدن کام حاصل قیلماغا،
بو گوهر قدرینی بیلمز دیدهی پرنم هنوز.

پردہی چشمیم مقام ائتمیشدی بیر ترسابعه،
اولمادان مهد مسیحا، دامن مریم هنوز.

ای فضولی، ائیَلدی هر درده درمان اول طبیب،
بیر منیم زخمیمدیر آنجاق بولمایان مَرحم هنوز.

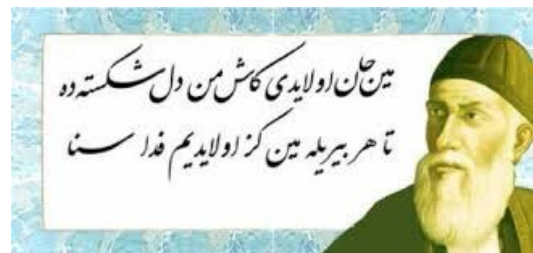

اؤیله بیر عصر ایچینده یم کی جهان
ظلم و وحشتیله قاورولوب یانیور.
یوز چئویرمیش ده تانریدان انسان
کفری حق، جهلی معرفت سانییور.

دینله مز کیمسه قلبی، وجدانی
محو ائدن حقلی، محو اولان حق سیز...
باشچی دیر خلقه بیر بیغین جانی،
هپ منافق، شرفسیز، اخلاق سیز.

گولویور نوره داییمما ظلمت
گولویور فضله قارشی فسق و فجور
آه عدالت، حقوق و حریت
آیاق آلتیندا چیننه نییب گئدیور.

افصح الشعرا مولانا حکیم ملامحمد فضولی

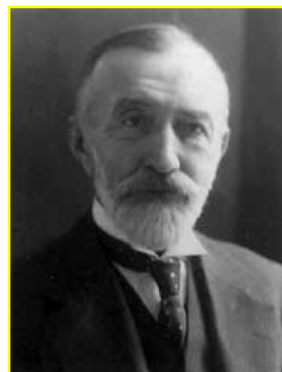

پنبه ی داغ جنون ایچره نهان دیر بدنیم
دیری اولدوقجا لباسیم بودور، اولسم کفنیم

جانی جانان دیله میش وئرمه مک اولماز ای دل
نه نزاع ایله یه لیم اول نه سنین دیر نه منیم

عبدالحق حامد طرخان

قوجاقلار يا يوخ

Keyvan hüseyin oğlu

جانيم قدر سنى سئويم ديهه
عشقيميز بير بيرين قوجاقلار يا يوخ؟
ال اله قول قولا حورومئك ايچين
آلقيشلايار بيزى تورپاقلار يا يوخ؟

سئوينج نغمه سيني چالدير اجيبيق
ويسال باداسيني قالدير اجيبيق
آيرليقدان قيساس آلدير اجيبيق
گولر اوزوموزه ياناقلا يا يوخ؟

"فرهاد" يام بير باخ "شيرين" گوزايله
قالاما اتشه يادلار سوزايله
سن ايچين اويناسان دونيا كوزايله
باش ائيه ر اونومده سيناقلار يا يوخ

خسته يئم درمانيم سنده دى حكيم
چارا قيل دردينى قوى آزجا چكيم
ايزنى وئر "كئوانى" قوبنونا بوكوم
آدينا من يازيم واراقلار يا يوخ

۱۶/۱/۱۴۰۵ تهران دماوند سربندان آخشام چاغى ساعت ۴۲/۶ دقيقه

آ "موسى"

كيوان حسين اوغلو

Keyvan hüseyin oğlu

حاغلى حاغسيز تكجه الله چاغيرير
زامان هارا گئدير هارا آ "موسى"
يارانميس نه قدر آرتيق طاماحدى
هريسدى بو قدر وارا آ "موسى"

دى نلر دئيشير اينسانين حالين
يئديكجه دويمايير اوزگه نين مالين
سوروشمايير بير آن مظلوم احوالين
وورور اوركلره يارا آ "موسى"

تورك تجدد ادبياتيندا اؤز
امضاسيني قويان شاعر و
يازارلاردان بيرى ده عبدالحق
حامد طرخان دير. شاعرين بير
بيريندن گؤزل اثرلريندن
بيريده «مقبر» شعر
منظومهسى دير. شاعر بو اثرى
اوركدن سئودى حيات
يولداشى فاطمه خانيمين بيروت شهرينده تورپاغا
تاپشيرديقدان سونرا اونون قبرى باشيندا يازميشدير. مقبر
فاطمه خانيم پيرزاده نين اولوموندن بير ايل سونرا ۱۳۰۳
قمرى ده نشر اولونموشدو .

اي واه!.. نه يئر، نه يار قالدى،
كؤنلوم دولو آه و زار قالدى.
شيمدى بورا دايدى، گئتدى الدن،
گئتدى ابده گليب ازلدن.

من گئتديم، او خاكسار قالدى،
بير گوشه ده تار ومار قالدى
باقى او انيس دل دن ايواه...!
بيروت ده بير مزار قالدى.

نرده آراييم او دلربايى؟..
كيمدن سورايم او بى نوايى؟..
بيلدير منه نرده، نرده يارب؟..
كيم آتدى منى بو درده يارب؟...

دئرلر كي اونوت او آشنايى،
گئتدى، توتاراق ره بقايى...
سيغسينمى خياله بو حقيقت؟..
گؤرسونمو گؤزوم بو ماجرايى؟...

عاشیقینم پشمان ائيله مه منی
ئئيله ییم وورغونام سئویرم سنی

اویدورموسان منی گول باخیشینلا
عطرینه بورونور ائل باخیشینلا
یام یاشیل دون گئییر چول باخیشینلا
وارلیغینلا حئیران قویدون وطنی
ئئيله ییم وورغونام سئویرم سنی

الچاتماز قایادا قورموسان چارداق
خیلان قاپیندا ائتمیشم اوتراق
آج قاپین اوزومه سیخماسین فراق
قالاما کوکسومه دردی موهنی
ئئيله ییم وورغونام سئویرم سنی

شکلینی یوندوردوم گوزوم آغیندا
خالینی دوشوندوم آل یاناغیندا
کاش "کئیوانی" گوره م بویون باغیندا
چکیله باشیمین دومانى چنى
بئيله ییم وورغونام سئویرم سنی

٢٠/١/١٤٠٥ تهران

صالح سجادی

بمبالار تۆکولور گول له لر یاغیر
دونیا میز ساوشدا دؤیوشمه ده دیر
آنالار ساواشیر آنالار دئییر :
" یازیق اوشاقلارین گوناھی نه دیر؟ "

آنالار سوروشور ژنرال لاردان
سیزه نئچه عسگر لازم اولاجاق؟!
بو گرک سیز ساواش بیتنه قدر
نئچه یازیق اوشاق یئتیم قالاجاق!؟

اوشاقلار صاحبسیز، سورگون، آوارا
آنالار باخاندا گۆزلری دولور
دئییرلر گوره سن بو بالالارین
بوگون نئچه سی نین دوغوم گونودور

گئت گنده سوزالیر سونور عدالت
میزین آرخاسیندا سوسور قضاوت
ایتیریپ اوزونو دینمیر حقیقت
بالیق کیمی دوشوب تورا آ "موسی"

آجلارین حالینی یوخلامیر توخلار
گئجه نی گوندوزو آنلامیر چوخلار
بیر بیریندن یامان اوتوشور چاغلار
ندن قایساقلانمیر یارا آ "موسی"

اوخشاما صفینده قورولان بیزیک
دویوش متیدانیندا وورولان بیزیک
یاسدادا تویدادا قیریلان بیزیک
ائدن یوخ بو درده چارا آ "موسی"

اولکه میز اورکه لر یانیندا باشدی
خوش گوندن اوزاغیق ایشیمیز باشدی
اینصافلی ویجدانلی اورکلر داشدی
کیمه دیبه ک بیزه یارا آ "موسی"

دوزوموز بئزه بیر دوم دؤز اوراغا
حاق دیئن کسلری دیرماییر داغا
جسارت چوخداندیر دوشوب دوستاغا
عاریفلر چکیلیب دارا آ "موسی"

حکمونو یئریدیر درده یاراما
دونیا نی لاخلادیر عاغیلدان دایاز
اوگوزدن سود ساغیر آچاقلا اویونباز
"کئیوان" گئتیریپ زارا آ "موسی"

١٧/١/١٤٠٥ تهران دماوند سریندان

سئویرم سنی

Keyvan hüseyin oğlu

عیصمتی دیلترین ازبری اولان
یادداشلاردا تاریخ بویو یئر سالان
باخیشیله جانی جاناندان آلان

گولوشو آپاریر، گۆز یاشیم قالیر،
اوره بییم دولوری، گۆزوم بوشالیر.
بو قاتار آیریلیق هاواسی چالیر،
نه اولار، ساخلابین گئدن قاتاری.

زامانی دوغراییب بیچیر بوقاتار،
سئوگیمین اوستوندن کئچیر بوقاتار.
منیم گۆز یاشیمی ایچیر بوقاتار،
نه اولار، ساخلابین گئدن قاتاری.

یویورسم، چاغیرسام چاتا بیلمهرم،
قلبیمدن قوپاریب، آتا بیلمه رم،
گئندی می؟ بیر داها توتا بیلمهرم،
نه اولار، ساخلابین گئدن قاتاری.

منیم باهاریمی آپاریب گئدیر،
الینی الیمدن قوپاریب گئدیر.
قویمایین یاریمی آپاریب گئدیر
نه اولار، ساخلابین گئدن قاتاری.

غزل

ضیاء پاشا

«آصف»ین مقدرینی بیلمز «سلیمان» اولمایان
بیلمز انسان قدرینی عالمده انسان اولمایان

زولفونه دل وئرمه یین بیلمز کؤنول احوالی نی
آنلاماز حال پریشانی، پریشان اولمایان
رزقینه قانع اولان گردونه مینت ائیلهمز
عالمین سلطانی دی، محتاج سلطان اولمایان

کیم کی، قورخماز حق دن اوندان قورخار ارباب عقول
هر نه ایسترسه یاپار حق دن هراسان اولمایان

اعتراض ائیلرسه بیر نادان، «ضیاء» خاموش اولور
چون کی، بیلمز قدر گفتارین سخندان اولمایان

بوتون حیاتی نی آتیب چیبینه
گئدیر اوزاق لارا گئدیر نمهارا
بیر آنا گورورم بالاسین آتیر
ساواشدان اوزاغا گئدن قاتارا

بیر بمباسیز حیات دالی سیجادیر
اؤزون دالغالارا آتان آدمالار
اونلاری گوررکن کانال دیشیر
راحت ائولرینده یاتان آدمالار

کانالی دیش سه ده یادیندا قالیر
آلاهین بشردن سالان عکسینی
آجی ماز دالغالار آتیب ساحيله
بیر غریب اوشاغین جنازه سینی

آدمالار او عکسی اونونماق اوچون
باخار ائولرینده قیزل گولره
سونرا دوشونرلر بو هفته سونو
اوزمه یه گئده لر او ساحیلره

بمبالار نه بیلیر اوشاق یانی نه
بمبالار پارتلا ییر اوشاقلار اولور
بمبالا نه بیلیر قیزیل گول نه دیر
بمبالار پارتلا ییر قیزیل گول سولور

دونیا یاتا بیلمیر دونیامیز قورخور
ساواش کابوسوندان جان کابوسوندان
دونیانین اوره یی بولانیر داها
باروت قوخوسوندان قان قوخوسوندان

ساخلابین گئدن قاتاری

نصرت کسمنلی

بو قاتار وصالدان حسرته گئدیر،
وطن اوره ییمدن غربته گئدیر.
دئیه سن آیری بیر قیسمته گئدیر،
نه اولار، ساخلابین گئدن قاتاری.

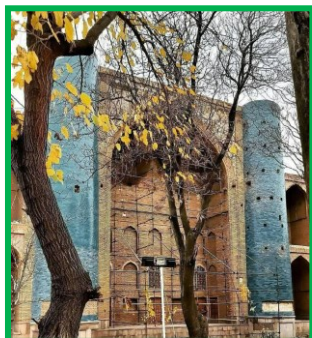

گوژمه یه گلدیم سه گوژه بیلمه دیم
پریشان ساچلارین هؤره بیلمه دیم
دوداغیم تیتره دی سسیم چخمادی
آنا جان دردینه دؤزه بیلمه دیم

کردی ده گوللرین یاشیل قیرمیزی
سئوره دین یارپیزی گولو نرگیزی
گوژلرین یام یاشیل حیات اولدوزو
بیلمزایدیک قدرینی واللاه دوزی

ناغیل لار دئییه ردین اوشاق کن بیزه
زaman سارسیدارکن کؤچورتدو دیزه
جان آناسؤیله ییب آنا دیلده من
حئیرانام سن قویوب گئدنه هر ایزه

این مکان بقعه شیخ شهاب الدین
اهری میباشد شیخ شهاب الدین اهری
عارف و شاعر قرن هفتم هجری قمری
بوده است. در اکثر کتب قدیمی، شیخ
شهاب الدین را با نام های شهاب الدین
محمود تبریزی و شهاب الدین محمود
التبریزی العتیقی الاهری نام برده اند.

لقب شهاب الدین توسط استاد و مرشد وی، شیخ
رکن الدین سجاسی به وی اعطا شده است. آرامگاه شیخ
شهاب الدین اهری مربوط به اوائل دوره صفوی است و در
اهر، استان آذربایجان شرقی، خیابان شیخ شهاب واقع
شده و این اثر در تاریخ ۱۸ تیر ۱۳۱۱ با شماره ثبت
۱۷۹ به عنوان یکی از آثار ملی ایران به ثبت رسیده است.
این بقعه محل خانقاه و آرامگاه شیخ شهاب الدین اهری
است که دربرگیرنده ساختمان های خود خانقاه، مسجد،
ایوانی بلند، مناره ها، و تعدادی غرفه است. این خانقاه از
سال ۱۳۷۴ به موزه ادب و عرفان تبدیل شده است که تنها
موزه عرفان در ایران است.

@AharVarzeqan

۱. چرخین نه صافا وار عجباً سیم او زرینده؟
اینسان بیراخیر هپسینی حین سفرینده .

۲. بیر رنگ وفا وار می نظر قیل شو سپهرین،
نه لیل و نه یاریندا، نه شمس و قمرینده .

۳. سیر ائتدی هوا اوزره دئئیر تخت سولیمان،
اول سلطنتین یئلر اسیر شیمدی یئرینده .

۴. حر اولماق اگر ایستریسن اولما جهانین
ذوقینده، صفاسیندا، غمینده، کدرینده .

۵. جانان گئیده، ریندان داغیلا، می اولار ریزان،
بوئله گنجه نین خیر اومولورمو سحرینده؟!

۶. خیر اومما اگر صدر جهان اولسا دا بالفرض،
هر کیم کی خساست اولا عرق و گوهرینده .

۷. بیلدیز آراییب گوئیده نئچه طرفه منجم،
غفلت ایله گوژمز قویوبو ره گذرینده .

۸. اولار کی وئریر لاف ایله دونیا یا نظامات،
مین تورلو تسیب بولونور خانه لرینده .

۹. آیینه سی ایشدیر کیشی نین لافا باخیلماز،
شخصین گوژونور روتبه ی عقلی اثرینده .

۱۰. بن هر نه قدر گوژدوم ایسه بعضی مضرت،
ثابت-قدمم یئینه بو رایین اوزرینده :

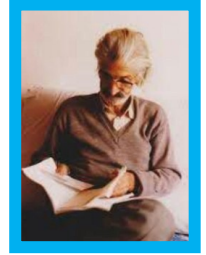
اینسانا صداقت یاکیشیر گوژسه ده اکراه؛
یاردیمجیسی دیر دوغرو لارین حضرت الله.

امیر ابوالفضل عباسیان
پاراسیزلیق...

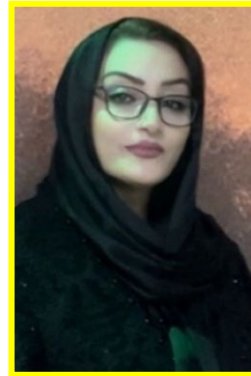
اولموشام قارانقوش سفر یورقونو؛
قانادیم تانییر یوواسیزلیقی
قاتارام دورماقدان دوشموشم ایراق؛
داشیرام اؤزومله چاراسیزلیقی
بیر داغام باشیمی دومانلار آلیب،
گۆزومو باغلایب قارین اؤرتویو
کۆبنه بیم آغسادا گونوم قارادی؛
نه فایدا یاغدیریب قاراسیزلیقی؟

رستمم اوتوزان اؤز دؤیوشونو،
اوغلیملا گولشیب یارا وورموشام
امیدیم قیریلیب درمانی اوچون
آنلارام ایندی من داواسیزلیقی
دنیزدن قیریلیمیش بالیق اولموشام،
داش توپراق آلیبدیر باغربنا منی
قوملارین اوستونده چیرپیرام دوداق
دولدوروب بیئینیمه هاواسیزلیقی
تانریدان آسلاندم یتیرسین منه
ایمدن گئدن اول داش اوره کلیمی
دعادان یورولدوم یاربمدان اوزاق،
شیطانیم چالیشیر دعاسیزلیقی
کۆهولدن اویانان اؤزگه بیر کسم،
بیر غریب حایاتا آتیبلار منی
پوللاریم قیزیلسا وئرمز لر چورک؛
قویوبلار اووجوما پاراسیزلیقی

بارز ادبی مجلسینین
شاعیر لریندن شعر لر
(قاراداغ - اهر)
توپلایان : سخاوت عزتی

سوسن سلطانیپور (آرایلی تورک قیزی)

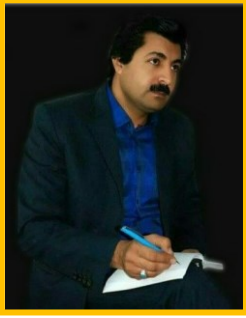
گوله باخ، گوله

قوشلار ماهنی اوخور باهارا ساری
غونچه دوداغیندا دیله باخ، دیله
شاقیلدا بیر سولار چایلار آشاغی
آخیر شلاله لر سئله باخ، سئله.

گئجه کئچیر، آیدین گونش نور ساچیر
قیشدا قار، کوله بین گوتوروب قاچیر
آغاجلار آیللیب غونچالار آچیر
دورنالار قاییدیر ائله باخ، ائله.

بنؤوشه آچاجاق دویمه لرینی
باغلارا چکیلیمیش بر - بزک کیمی
بولودلار سیخاجاق کؤینک لرینی
بولبولوم شن اوخو، گوله باخ، گوله.

تانریدا حسرتله باخیر بو یئره
یام یاشیل بزنیب بو دوز، بو دره
سئون چیچک دریب یارینا وئره
ساری سونبولرده تئله باخ، تئله

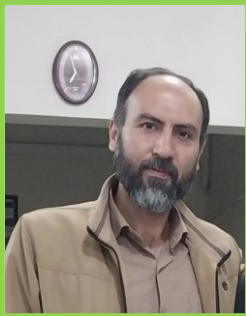

امیدعلی شیخی وطن یانی آنا، آنا

سن اوزون تجاوز کارسان
آلچاق، تۆکمە شهید قانی
آسیلماغا قارا دارسان
آلچاق تانی، بو ایرانی

وطنی بیز جان بیلهریک
گۆزوندن یاشی سیلهریک
تورپاق وئرمز، اولهریک
آلچاق تانی، بو ایرانی

گرک جاواب وئرك قانا
شهید اولساق یانا- یانا
وطن یانی آنا، آنا
آلچاق تانی، بو ایرانی

سجاد سيفی گۆزلی یولدا

پنجره نین آرخاسیندا کۆلگه لر،
قارانلیغین قوینوندا یۇخلیوب...
ایتلر نه سویووق یاتمیش،
چوخ سورغون،
گئجه ساکیت، ان یورغون
باخیشلاری داغینیق...
قارا گۆز لرینده یوخو قالمامیش،
بیر تانیش فیکیرنده
گۆز لری یولدا
سیررینی دئییر قارانلیق منه
"توپراقلار او تاینیدا، گونش ایشیغین
هر آن گۆزله بیر.
گئجه نین گوزو.

صدیقه اتلوپور (گونش)

مله ییم (قیزما ایتحاف)

گلدین مله ییم گوبلره اولدوز سپه لنسین
کۆنلوم باغینا تر لالا- نرگیز سپه لنسین.

بایرام نفسی، گول دادی، یاز عطری چیله نسین
واردیر یئری توم تقویمه نوروز سپه لنسین.

گۆبلر چیچک آچسین، گونش آل قیرمیزی گئیسین
اولدوز اته ییندن یئره یارپیز سپه لنسین.

تانریم سنی نازیله یاراتمیش، هوس ائتمیش
ناز اوستونه هئی ناز چیله نیب، ناز سپه لنسین.

کیمده گۆرونوب حوسونونه بیر یئرده الهی
هم دادلی شیرین بال کیمی هم دوز سپه لنسین.

غیرت سیز اوغولدان، پیس اوغولدانساز عزیزیم
کاش یئر اوزونه سن کیمی هئی قیز سپه لنسین.

خوش گلدین، اوغور یوکلو، مبارک قدمینله
گلدین بو بوران قار چاغیما یاز سپه لنسین

قادر شیری زومار واختی

گنج گلدین آخی کئشگه باهار واختی گله یدین
گلدین نئجه یولسوز باری، بار واختی گله یدین.

کندینده سوروندوردون آباغ، یازدا سوووشدو
من هاردا دئمیشدیم کی، بو قار واختی گله یدین؟

تارلام بیچیلیب، یاز سووولوب، دن ده توکندی
عشقیم، آخی نه اولاردی زومار واختی گله یدین.

منده دیله بین چئشمه سی چوخدان قورویوبدو
بو کور بولاغین کئشکه آخار واختی گله یدین.

گوندوز سنه گۆز دیمه یه بیردن گونش اوزلوم
نه اولار گونشین سنده بانار واختی گله یدین.

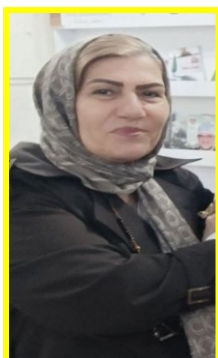
پروانه فرخی

گئدیر

یاغیش یاغیر سو یئرینه قان گئدیر
آنا یانیر هارای چکیر اوز دیدیر
درد چولغاییب هئج بیلمه یر نه ائدیر
نئجه باخیم آغلاماییم دؤزوم من!؟

آنله دوشوب دوغماسیندان آرالی
کۆرپه اوشاق، قوجا، جاوان یارالی
ائشیدجه بین قان اوره بیم دارالی
نئجه دئییم آغلاماکی، گوزوم من.

پروانی یه آغیردی بو دردی ورم
تائری یئتر دادا او اهلی کرم
دینجه لجک اوندا جانیم بت - برم
نامرد بتلین قووشدورب ازم من.

فاطمه محبی شقایق

نلر چکدیم

اوره ک گیزلینده دولدوقجا، بیلیرسن می نلر چکدیم؟
کۆنول کۆکسومده سولدوقجا، بیلیرسن می نلر چکدیم؟

یورولدوم گلمه دین، اولسون خوش اول من سیز گیلایم یوخ
اییین کۆینک دن آلدیقجا، بیلیرسن می نلر چکدیم؟

مگر یاددان چیخارسان می؟ قراریم یوخ گئدن گوندن
بو هجران درده سالدیقجا، بیلیرسن می نلر چکدیم؟

قطارلاردان دا کوسدوم کی، گلیب سن سیز گئدیر لر هئی!...
گوزوم یول لاردا قالدیقجا، بیلیرسن می نلر چکدیم؟

عاشیق اصلی کرم ناغلین، بیان ائتدی کجه اودلانمیش...
سازین قوینوندا چالدیقجا، بیلیرسن می نلر چکدیم؟

بیر جوت کۆنلو خیالیمدا، من آل وئر ائیله دیم آنجاق...
بازاردا ال چوخالدیقجا، بیلیرسن می نلر چکدیم؟

آغیر سن سیز لیبین نعشین دولاندیردی قجا چیینیمده...
عؤمور گوندن آزدیقجا، بیلیرسن می نلر چکدیم؟

منی اوزلم لر اوزدوقجه، داوام یانلیز نئی اولموشدور
سوسوب نئی ده سارالدیقجا، بیلیرسن می نلر چکدیم؟

«شقایق» باغری آل قاندر نندن قان ائیلیسن بیرده
یانان باغری قارالدیقجا، بیلیرسن می نلر چکدیم؟

رقیه محمودی

سن اولماسان

قوی داغلارین باشیندا چن اولسون، سن اولماسان،
شنلیک بو دونیادا نه دن اولسون، سن اولماسان.

اؤز عالمیمده بیر یئنی دوستاق یاراتمیشام،
قوربت کی سهلیدیر، وطن اولسون سن اولماسان.

البت کی، گؤزلریمده دنیز قان کؤپوکله سین،
البت کی، ساچلاریمدا دن اولسون، سن اولماسان.

من کی ایچیمده اوخشاییرام یاسلیلار کیمی،
یئر- گؤی بوتون نه فایدا شن اولسون، سن اولماسان.

بس من کیمین گؤزونده آنیم سئوگی تانیریمی،
کیمده او مایه وارکی؟ سن اولسون، سن اولماسان.

کیم داغلارا بنؤوشه داغیتسین قوجاق- قوجاق؟
باغلاردا کیم چیچکله تن اولسون، سن اولماسان؟

آند اولسون عشقه لاپ اوره گیمدن سوزور بو سوز-
اینیمده کؤینه ییم کفن اولسون سن اولماسان.

عاشیق

بابک اسلامی

پنجره دن

سن باخیردین گؤنشه منده سنه پنجره دن
سانکی گؤیلر قوجاق آچمیشدی منه پنجره دن.

من دالیردیم کوجه دن ساچلارینین تارلا سینا
سئوگی سونبول کیمی دولموشدو دنه پنجره دن.

من او سرحدده کی، دوستاقدا اسیر عسگریدیم
بیر غریب حالدا باخیردیم وطنه پنجره دن.

یوز ایلین حبسینه- اولسون- دؤزرم، هردن ایر-
گؤزلرین گولسه بو دوستاقدا منه پنجره دن.

یئر سنه، گؤی سنه، یئر- گؤی سنه بویلا نسادا یوخ!
- یئری یوخدور گولسه سن هر گلنه پنجره دن.

سن کی، گولدون گؤنشه چاتلادی قیسقانیچ اوریم
قورخورام دؤزمییه پول- پول آله نه پنجره دن.

یاز داریمیشدی سنه باغدا یاغیردی لامدان
سن باخیردین شئه اوتورموش چمنه پنجره دن.

یاز کسیر گونده سیزین باغچانی قلبیم اوشه نیر،
قورخورام گول وئره گیزلینجه سنه پنجره دن.

باغلادین پنجره نی ایتدی بولودلاردا اوفوق
ائله بیل گؤیلری بوکدون کفنه پنجره دن.

سن قاییتدین اوتاغا، بلکه ده یالنیزلیغینا-
دونیا آرخانجا بورونموشدو چنه پنجره دن.

آرازیم

هایده فروتن (جانانلی خداآفرین)

نه آخیرسان یئنه سسیز صداسیز
یئر آلتینان ساکیت آخان آرازیم
بیخیب چوخ ائولری، چوخ اوبالاری
جانیمی اودلارا یاخان آرازیم.

آلدین اوغلانلاری آلدین قیزلاری
کوله دوندریسن یامان بیزلری
یئنه آغلادیرسان آلا گۆزلری
قیلینجی قلبیمه تاخان آرازیم

یاندیرمیشان عشق اودونا یانانی
کول ائتمیسن اینسانلغی قانانی
میلت اوچون آلیشبان یانانی
آخیدیبا آرخادان باخان آرازیم

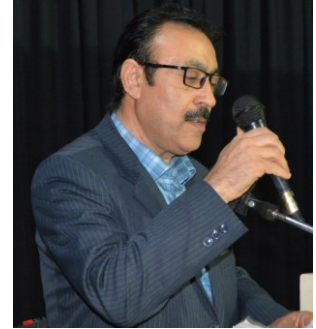
آرخامجا باخما گل باخما سن الله
گۆز یاشین یئنه سیخما سن الله
گل بیزیم ائویمیزی بیخما سن الله
منیم منلییمی بیخان آرازیم

آیبردین قارداشی بیرده باجنی
سالدین اوریممه سالدین آجینی
کیملر سندیرار کی سنین گوجونو
نه بی قویدون، نه ده کی خان آرازیم

"جانانام " آختاریر سنی گۆزلریم
هم شادلیغی همده غمی گۆزلریم
کاشکی گۆره بیرده سنی گۆزلریم
شمشک تک باشیمدا آرازیم

ابوالفضل ساعدی

عم اوغلو

چوخدا مارق ائدیبا اوزمه کندینی
نادان چتین گلر یولا عم اوغلو.
هرجایی آدامدان ائیلیک بکلمه
گتیرر باشینا بلا عم اوغلو

ایکی اوزلولری اطرافا قویما
اونا یاخین دوروب جانینا قیما
فعلینه آلدانب، فندینه اویما
گلیب گؤل اولانماز چالا عم اوغلو.

کذاب خیر آنلاماز دوشونر شری
حیاتدا هر نه دن باش بیلر زری
آرا ویئریب قان سالماقدان اوتری
هئی جان آتار ساغا سولا عم اوغلو.

آتا- بابالاردان گۆزل مثل وار
تاماهکار آدامدا اولماز دوز ایلقار
قارنی دویسا آتاسیندا اونودار
چون سگ قویروق بولار یالا عم اوغلو.

یامانجا قاریشیب دونیانین ایشی
هر شالوار گئینه دئییرلر کیشی
«ساعدی» دئییر کی، ائتمه تشویشی
خام دانا چکنمز هولای عم اوغلو.

نرگیس هادی (سارای) گۆز لیرین

گۆز لیرین گۆز لردن، سالدی وارلیغی
چیچکلی گولوستان، دوستاقا چۆندی
دوشوندوم دونیالار، فانیدی، فانی
کۆنول ساراییمین، چراغی سۆندی

گۆز لیرینده باتدی، آرزو دیلک لر
شرمندن اولدولار، بوتون ایستک لر
باخ بوینو چینینده، قالب گرک لر
بختیمین سئوداسی، قارا گئییندی

گۆز دَین گۆز لره، اورک داغلا دیم
بوینونا گۆز مینجیق، آلیب باغلا دیم
غم ایله آغلا دیم، دردله چاغلا دی
اوره بیمین باشی، آلیشدی یاندى

گۆزون آجیسینا، بیل مشتریم
گولوش یاراتماقا، شاه اثریم
قاداسین آماغا، نازلی پریم
یاساغا جان وئرمک، کیم دئییر ماندی

سۆز وئردین ليسان لار، گۆزومده بیتمز
سنله قارا گیلیم، کدره باتماز
بیلیرسن «سارای»ین، گنجهلر یاتماز؟؟
سر خوش گۆز لیرینه، دونیام تالاندى

محمد رضا محمودی

سن سیز آخساق گنجهلر قان - یاش آخار روحومدا
یازگونون ده کسه جک یوللاری قار روحومدا.

توکلرین دن تۆکولور بتهوونین سمفونی سی
کیپر یگین مضراب اولوی سسلنه تار روحومدا.

چمدان باغلامیسان کاش تۆکوله داش یولونا
بلکه بیر ایل یوبانا دردلی قطار روحومدا.

ایکی فینجان ماسا اوسته بیرى واردی، بیرى یوخ
قاینا بیر هر سحر اولدو ساماوار روحومدا.

سن گئندن دن برى آند اولسون آياق ایزلرینه
دومان ایچره اولاشیر مین جاناوار روحومدا.

بوش یئرین بیر تومور اولدو داغیلیر وارلیغیما
توراتان سوره سی تئز - تئز تور آتار روحومدا.

اومودوم یوخ سحره چؤکدو قارانیق جانیم
گونشیم خاطیره لردی کی باتار روحومدا .

یاشایش بلکه ده گیزلین کامیرایمیش تانریم
شورو چیخدی فیلمین کاتلا قوتار روحومدا.

آلمادا بیر قیزیمیش جنتی آدم دن آلیب
دلی شیطان گنجهلر آلما ساتار روحومدا.

اکرم حاجی

خیالم سنه سسله نیر
سئوگی قلبه، سؤزدن گئچیر،
قویما منی انتظاردا
بیر ده منی گؤزدن گئچیر

آدیم آدیم، گلیم سنه
شهر - شهر اوزاقلاشدین
داغلاری بیر بیر آشاراق
دنیز لرله قوجاقلاشدین

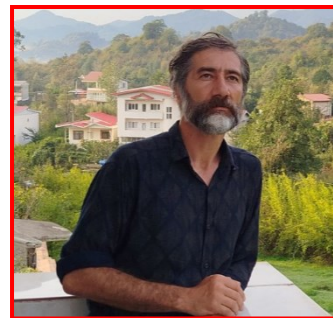
دئیرم بس بو دنیادا
تانرینین سیجاق الی سن
استغفرالله... توبه لر...
سن الله دان گؤرمه لیسن

آجیق گلمه سین دئدیگیم
نفرت ائتمه یازدیغیمدان
بونلاری الله یازدیریر
چوخلوقوندان! آزیغیمدان

داها داریخمیر اورگیم
بوتون حسیمی سارمیشام
تانریدان سنه یول چکیپ
سندن تانریا وارمیشام...

حسین محمدزاده

باخ اوره کینه

گئت گئت...

دایانما بیر آن بيله
قازانجین آچاری یالنیز دؤزومدور...
یولوندا صبر سیزلیک...
اوچوروما گؤتورور یالنیز.
گئت...

قورخما یولوندان
دایانما گنجه - گوندوز

ایشیق سپیله جک یولونا
گئت قورخگونان دایانماقدان...
آلولار جانینا دوشسه ده...
کول اولساندا

پیسینی، یاخشیسینی بیر گؤزویله گؤر
سر آباقلارینا بوتون وارلیغینی...
ایستک یاراسینی جانینا وور
بیر خوش آهنگ اوخور
اورگو درینلیگینن...
یانارسان یاندریرارسان...
بیر پارچا اود کیمی...

بیر بالیق کیمی قورولوقدا جان وئر
اما گئت...
قاییتما...

ترانه توران رحیملی
TƏRANƏ TURAN RƏHİMLİ
GÜCÜNDƏN YORULAN KADIN
گوجون دن یورولان قادین

ياتاغينا اولدوز سيب،
گنجه نين گوزون دن اؤپوب،
بولودو اوستونه اؤرتوب،
گوجونه ساريلان قادين.
بئينين ده مين سورغو-سوال،
سوس دور او سسي، اولسون لال،
گوزله سين هامى، نفس آل،
گوجون ده قيوريلان قادين.
گوزون دن يوخو تۆكولور،
يول بيتمير، ديزين بوكولور،
ياغيش ياغير، دان سؤكولور،
گوجون ده دورولان، قادين.
قورورون دان يارالاندين،
اؤز ايچين ده دالالاندين،
نئچه يئره پارچالاندين،
گوجون دن قيوريلان قادين.
بارينا يئتهن داش آدى،
كين قوس دو، نيفرت بوشالتدى،
گور سنه نلر ياشاتدى
گوجونه داريلان، قادين.
اوميدلرين بالتالاندى،
كيم بيل سين نئجه تالاندين،
صبرين دن نيشان آليندين،
گوجون دن وورولان قادين.
ترزيلر دوزگون اؤلچمز،
فلک حاق، ناحاققى سئچمز.
کنچر دئديکلری کنچمز،
گوجون ده بارينار، قادين .
چؤلون ده يارپاق تۆكومو،
ايچين ده بير داغ چۆكومو.
سويون، آت بوتون يوكونو،
گوجون دن يورولان قادين.

سخاوت عزتی

گوردوم

دولانديم ائل داغيني
بير مَلر قوزو گوردوم
اوره بينده قارا خال
توگو قيرميزى گوردوم.

بو دونيا بير بيلمه جه
من اونو بيلم نئجه؟
يوخومدا دونن گئجه
سئوديم قيزى گوردوم

سئوينجى بير تاماشا
كدرى گئتمز بوشا
ياشامى باشدان - باشا
اوخونماز يازى گوردوم.

آغى لار دئيه - دئيه
اوز توتמושام گئرى يه
اؤتئلردن برى يه
اوزانان توزو گوردوم.

قباغینی او قَدَر تورأتان توری و اونلاردان آسلانان
توز-تورباق توتوموشدوکی؛ ایشیق چوخ زورویلا، اؤزونو
زئرمیه چاتدیرا بیلیردی.

هردن زئرمیده، ایلان دا گؤروشردی. نییه کی بیزیم
زئرمینین آرخاسی؛ قونشوموزون یونجالیق آنباریدی.
قونشوموز باغلاریندان سامان و یونجا باغلارینی بو
یونجالیق داشیب یا حیطلرینده تیا ووراندا، گؤردین
یونجا باغلارینین ایچینده، بیر- ایکی ایلان دا گلیب
اونلاردا و یا چاتلاقلاردان بیزیم زئرمیه گلیب،
گیزله نیب، یاشایب، سیچان توتوب بسله نیب،
گاهاندان بالالاردی.

بیز اؤزوموزده، خرپیشتنه نین بؤیوک قیسمینده چیر-
چیری، کهنه کاغذ-تاختا و بوجور آتیلمالی و
یاندرمالی شئیر قالامیشدیق کی هرآی؛ ائوین
چؤره گین یاپاندا؛ تندیرده یاندریلسین. اودوکی
هامیمیز زئرمیه گئتمکدن قورخوب چکینردیک. هر
بیریمیز زئرمیه گیرکن بسم الله دئییه-دئییه، آیاق
اوجوندا یئریب تئز گئری دؤنردیک. یالینیز
میری داداشیم زئرمیدن قورخمازدی. او زئرمینی نین
بیر قیسیمی نی تمیزله ییب، اؤزونو بسله مک اوچون
میل دمیل و هالتر ورزیشی ائدردی.

او زامانلار برق یوخویدو. برق اولسایدیدا بئله،
کیمسه ده بوز دولابی تاپیلمازدی. بیزیم زئرمینین
هاواسی یایدا سرین و قیشدا ایستی اولدوغو اوچون،
آنم مورابالاری- قووورما کوزه سینی- خشاب و
بیته گئی عراقلاری خاراب اولماسین دئییه اوردا
ساخلاردی. او ندنله آنم خرپیشتهدن بیرشئی
گتیرمه سینی ایسترسه ده، قورخودان هرهمیز او
بیری سنین بوینونا آتاردیق. چوخ زامانلار رحمتلیک
آتام زوروندا قالاردی اؤزو زئرمیه یه گئدیب آناما لازم
اولان شئی گتیرسین.

اؤیمیزده ایلان اولوب اولمادیغینی بیلیمک اوچون؛
قونشوموز و آتام، ایله بیردغه، علمدار کندینه سفارش
گؤندریب، اووسونچو^۲ آمیرتقی نی اؤیمیزه چاغیراردی.

حکایه لر - اویکولر

HEKAYƏLƏR - ÖYKÜLƏR

یازان:

دکتر میرهدایت سیدمرندی

اووسونچی

ایندی ده کی یاش باخیمیندان بؤیوموشم و باشقا ائوده
یاشاییرام؛ گینه قورخولو یوخولاریمی اوشاقلیق و
قدیم اؤیمیزده و اونون خرپیشته زئرمی سینده
گؤرهم.

بیزیم قدیم ائوین آلت قاتی اوچ پله ایله آشاغی ائیب
زئرمیه یه چاتاردی. زئرمیمیز؛ قارانلیق و قورخولو بیر
خرپیشته ایدی. یلان اولمویا دووارینین انی، بیر
متردن آرتیق ایدی. زئرمی و اونون خرپیشته سی،
چی کرپشدن تیکلمیشدی. ایبلر گئچدیگینده،
دووارین داش اورتالارینین تورپاقلاری خفریب^۱،
دووار دیبلرینه تۆکولموشدو. اوردا-بوردا داش
اورتالاریندا دوزله نن بوشلوقلار، سیچان-
پیس پیسلی- سوسه ری کیمین جانوارلارین اوواسی
اولموشدی.

بو قارانلیق زئرمینین ایشیغی، حیطه آچیلیمیش بیر
قریش لیک باجادان آلینیردی. او حالداکی باجانیندا

^۱ - خفریمک = چورومک - چورویوب پوکالمیش آغاچ و تورباق

^۲ - اووسونچو = دعا ایله ایلان-توتان - افسونچی!

قورخولو آنلار ياشيياندان سونرا، گۆرردىك هاندان گۆزدن بير يا ايكي ايلان گليب تورپاق سپيلن يئرده چنبره قوراردى. آميرتقى مهربانليقا

ايلانلار بونوندان ياپيشيب اينده كى توربايا سالاردى. دئيردى بو ايلانلار علمدارا آپاريب باغما اؤتوره رم. اداملار دئيردى اونون باغندا ايكي ميندن آرتيق ايلان واركى باغدان ائشيكه چيخماق اذنلرى يوخدى.

بير ايل آميرتقى بيزه گليب زئرميه گيردى. آتام ايشيق سالماق اوچون؛ گيرده سوز چيراغيني منيم اليمه وئردى. اوره گيم چيرپا-چيرپا زئرمينين گيريشينين قاپيسيز درووسار آلتيندا دوروب آميرتقى يه و بوكى ايلان هاردان چيخاجك؛ قارانليغا گۆز تيكميشديم.

بيرآزدان باشيمين اوستونده كى درووسارين تورپاقلارى دبه شيب چيرتا-چيرت گيرده سوزون ايچينه و دووره سينه تۆكولدو. قورخوب چيغيرديم:- "اى واى ايلان!" و چيراغى يئره بوراخيپ ائشيكه قاچديم. گيرده سوزون شوشه سى اووم- اووم اولوب، اؤزده سؤندو. زئرمى زيل قارانليقا چؤندوغو و منيم چيغيرتيم اوچون هامى ائشيكه قاچدى!

آنام باشقا بير چيراغ گتيرمك زوروندا قالدى. آميرتقى ديققتله درووسارى ايزله ييب منه سارى كى حيطده ميسيب باخيرديم، اوز توتوب گولدو:- "گل بؤيوك اوغلان! بوردا ايلان يوخدو! اينده كى گيرده سوزون ايستى سى، تورآتان تورلاريني يانديريب تورپاقلاريني يئره تۆكورموش!"

سونرا اينده اولان آغزى باغلى يئكه توربانى منه وئريب؛ اؤزو آنام گتيرن تازا چيراغى ساخلاييب گينه تورپاغا دعالار اوخويوب يئره سپدى.

ايمده كى توربانين ايچى ايلان لا دولويدى. اوشاقلارين بعضى سى هردن توربوا شاببا ووروردو. ايلانلار توربانين ايچينده قيوريلداشirdى. گاهدان شيشيب، گاهدان بوشاليردى. من توربادان قورخوردوم. آما دووره ده كى اوشاخلارين يانيندا قورخاق بيلينمه ديگيم

آميرتقى اوجا بويلو بيري سیدی. سۆز وئردیغی گون باشیندا یاشیل باغلی و چینینده عبا ایله گلیب، ایلان توماغا باشلاردی.

اونون ایشی اینانیلمازدی. اؤنجه قارانلیق زئرمیه باش اوزالیدی، بیر-

ایکی درین نفس چکردی. اوردا ایلان اولسایدی بیلیب ایشه باشلاردی.

ایلان اولماسایدی دا دئییب، پول آلمادان گئری دؤنردی.

آميرتقى؛ آتامی تانیردی و دئیردی سیز اصیل سئیدلردن سینیز، سیزی ایلان ساشماز. آما گینه هر گلدیگینده دعا اوخویوب، بیر قندان قنده پوفلوبوب؛ دئیردی ائویزه گلن هر کیمسه بو قندلردن یئسه، سیزده اولان ایلان اونو تانییب، داها ساشماز.

اووسونجو سئید بیزه گلنده، آردینجا اون- اییرمی بؤيوك و کيچيک آدامدا هوللا- هوللايلا گلردی.

بعضی آدمالار پيرچيلداشاردی:

"ایلان توتماق حوققادى! بلکیده بيز گۆرمه دن آميرتقى ديل بيلن ايلانلاريني ائوه وئله يير، سونرادا توتور تا بيزدن پول آلسين."

بعضيلرى ده دئيردى:

"يوخ! ایلان توتماق حوققا دئيبيل. بو بير مقدس علم و گوجدوکی الله بو سئید عائله سينه وئريب، اگر سيد يلان دانیشسا بو قدرتيني ايتيرر!"

آتام اونلاردانیدی کی آميرتقى يه و اونون ايشينه اينانجی واریدی.

آميرتقى زئرمينين دووار ديبيندن بير اووج خفريميش چوروك

تورپاق گۆتوروب اينده ساخلاردی. دعالار اوخويوب تورپاغا پوفلردی. سونرا تورپاغى زئرمينين اورتاسينا سپيب دؤزردى. آميرتقى دئيردى:

- "منيم دعالاريمين اثرينده، ايلانين گؤزونده هر يئر الوو توتوب يانار. يالنيز من سپن تورپاقلار سرين گؤرولر. اودوکی ایلان يانماسين دئيه، اؤزونو تورپاقلارين اورتاسينا آتماق زوروندا قالار." بيز

میترا داور
ترجمه: **علیرضا ذیحق**
حکایه

یاریش گونو

اون ایکی نفریمیزده قادین ایدیق . تانیمامیش قهرمانلار کی حاضیرلاشیردیق یاریش گونونه . حلزون شکلینده اولان بیر دایره نین دؤوره سینه فیزلانیردیق . آیاق تری نین قوخوسو ، باش گۆزوموزدن سوزن تر قوخوسویله قاریشیردی . او واخت کی ال آیاقیمیز بیر بیرینه دولاشیردی ، ضعیف بیر اینیلتی بیر یامان لا برابر دینله نیلیردی . شرط لر هامی میزا برابر ایدی اما فیکیر له شیردیق کی اگر حلقه دن چیخساق راحت قاچا بیل لیک . بو اوزدن ده بیر بیریمیزی ایته لیردیق کی بلکه بیریمیز کنارا چکیله ک . هر رقیب کی آزالیردی بیزیم اودماق شانسی میزدا یاریش دا چوخالیردی .

اوزاق فاصیله دن ، توپال بیر کیشی بیزی تاماشا ائدیردی و یانیندا قیسا بویلو بیر قادین وار ایدی ، بارماغین دا ایلان شکلینده بیر اوزوک . قولون دا اوتوز قیرخ دنه اینجه قولباغ پاریلدیردی . اونلار هر گون بیزی سینایارکن واختین سونوندا دفترلرینده بیزیم جیسمی دوروموموزو یازیر دیلار . منیم آدیمن قباغیندا یازیلیمیشدی : " اِهمال "

نئچه نفر حلقه دن ائشیک ده بیزدن فتوراف چکیردیلر . حتتا گاهدان تخته اوستونده یاریشجی لارین دقت و سرعت جهتیندن آمارلاری نصب اولونوردی . هره میزی بیر آدام شکلینده رسم ائیب نومره میزی ده یانیندا یازیردیلار . من چوخ واختلار اون ایکینجی نومره ایدییم .

اوچون چیمچهشه-چیمچهشه، دؤش قباغا وئریب توربانای اؤزومدن اوزاق ساخلامیشدیم. بو حالدا هامی برابر بئش- اون دقیقه دؤزدوک. ایلاندان خبر اولمادی.

آمیرتقی دئدی: "کسین بوردا ایلان وار. أما بو ایلان یا بالالیدی و بالالاریلا گلیر و یا یارالیدی گله بیلیمیر!" نهایت بیر آزدان هامیمیزین گۆز اؤنونده، بئلی وسطدن ازلیب دریدن ساللانان بیر ایلان، سورونه- سورونه اؤزونو تورپاق لارا ساری چکدی. یارالی ایلانی گؤررکن بیلدیک دای آمیرتقی نین ایشی حوققا دئییل. هم قورخودان و هم سئیدین سؤز ائتگیسیندن^٣ هامیمیز برابر اوجا سسیله صلوات چئویردیک. آمیرتقی یارالی ایلانی گؤروب ناراحت سوروشدو: "کیم بو ایلانی ووروب یارالیب؟!"

کیمسه دن سس چیخمادی. ببردن میری داداشیم دئدی:

" گئچن هفته قووزادیغیم هارتئلی یئره قویاندا، بیر فیشیلتی گلیب؛ قمچی تکین آیاغیما بیرشئی دئیدی. بلکه بیلمه دن هارتئلی ایلانین اوستونه قویموشام؟! آمیرتقی باشینی دبرتماغیلا، میری داداشیمین سؤزونو تأیید ائتدی.

سونرا گیرده سوزو آتاما وئریب ایلیب ایکی الیه ایلانین ایکی اوجوندان یاپیشیب قووزادی. ایلان قارا دیلینی ساغا سولا دبردیردی. بلکیده سئیددن یاردیم ایستیردی. آمیرتقی آنامدان بیر باشقا توربا ایسته ییب؛ یارالی ایلانی آیری سالیب گیللی له دئدی:

" منه ایش دوزتمیسیر! گرک گونلر بو ایلانین ساغالماسینا یئتیشم کی قاریشقالار و اوبور ایلانلار بونو اذیت ائتمه سینلر."

حالا او گونلردن ایلرگنچیری. من یاشاییش دان چوخ شئیلر اؤیرنمیشم. أما هله بیلمه میشم اووسونچولوق دوغرومو، یالان می؟! و یاهوت اووسونچو-

لوق نجور بیر علم دی ویا دعاسی نه جور بیر دعادی.

گۆره سن سیز بیلیر سینیز می؟!

^٣- ائنگی = اثر

ومن یوخولو حالدا دئییردیم . یاخشی یام عزیزیم .
بیز گۆزل کلمه لرله عشقی میزه صاحب دورودوق و بو
ورزیش مسئله سی یاردیم ائدیردی کی مرتب بدنی میزی
تسته و یوخلاماغا وئره ک تا بدنی میزین ایچری یه تۆکولن
غده لری تعادل حالیندا اولا .

بیر یول بیرینجی نومره دئدی : بئین دن عکیز گۆتور ،
چوخ یاواش یئری بیر سن .

منجه چون بیلیردی کی قهرمان دی و من بیله سینه
جیدتی رقیب حسابلانمیرام اونا گۆره بو سۆزو دئدی .

قیزیم ملیکا بئینم دن عکیز گۆتورمه یه راضی دئییل دی .
دئییردی : مامان . اوزون گیریفتر ائله مه ! بیر نوقطه
باشین دا تاپاجاق لار و دوکتور لار ال چکمه یه جک لر .
هر گون او نوقطه دن عکیز و سونوگرافی گۆتوروب ،
بؤیوک کچیک لی یینی ... دورومونو ... سونرا تا چئشیدلی
داوالاری اوستونده امتحان ائله مه یه لر و بو خسته
خانادان او خسته خانایا ...

شاهین دئدی : مگر بو یاریشما دان اؤتور نه قدر پول
آلاجاسان کی بو قدر خَش له یه سن تا سورعتین گنده
یوخاری .

سونرا پیچیلدایب دئدی : هله اگر اودا بیلسن ؟
هرگون نَشدوولوق یئمه میش ، بیر توسباغا کیمی کی
یاواش یاواش الینی توتار گونشه ساری ، حلقه نین دؤوره
سینده یولا دوشوردوم .

هر آددیم کی آتیردیم جوم جولاق تر اولوردوم تا اهمال
اهمال سرعت له نم و گنده م حلقه نین ایچینه .

ملیکا دئییردی : سن انده بیلر سن مامان ! انده بیلر سن .
بو گون ایلین اخیر چرشنه سی دی . بیز چاغیریلیمیشیق
کی یاریشمانین نتیجه لرین اعلان انده لر . دیل لرده
دئییلیر کی اودان لار گۆزه گلیم بیر پول آلاجاق لار .

تله سیک حلقه دن اوزاقلاشیریق و سالونا طرف گئدیریک
. حلقه دؤوره سینده قاچماغا عادت ائله میشیک . بونا
خاطیرده گیجه لیب بیربیریمیزین آیاق لارینی تپیک له
رک سؤیوش ده دئییریک .

سالونون صندل لری " دوغونون مرکزی تئاتری " کیمی
نئچه ردیف ایلان کیمی بوروق دی . سالونا کی گیریریک ،
بیر بؤیوک بیسکوییت میژمه یی سی ایچه جک
بارداقلارینان اوردادی . بارداق لار ترتیبی نن میزین
اوستونه دوزولوب لر . موسیقی سسی بیر نئچه آن بیزی

بوتون چابام او ایدی کی نومره می اون بیره یئتیره م و
سونرا دا اونا . نظریمه گلیردی کی بالابالا انده بیل لم اعلا
بیر نومره یه چاتام .

اؤزومدن بیر تصوی انیمیشن ده چکمیشدیم کی رسیم بو
جومله ایله حرکت باشلیردی :

- عزیز دینله بیجی لر ... دقت ائدین ... ایندی اون ایکینجی
یاریشماجی کی هامی دان یاواش و اهمال یئری بیر
اومودو وار کی تئزلیک له یاریش صحنه سینه یاخین لاشا
تصویرین مرکزینده ، بیر توسباغا کی سرعت له
دایانماقدا ایدی یول گئدیردی . دورماق همین بیر ضربه
کله سینه دئییردی . نئچه لحظه اؤز لاکینا گیریب ، سونرا
یاواش یاواش یولا دوشوردی . ایشیق ، بللی اولمایان بیر
یئردن دوشوردی صحنه یه . صحنه نین بیر طرفین ایشیق
لاندیریدی و سونوندا ، توسباغا گون باتانین قره لتی
سینده ، بالا و بالاجا اولوردی .

حلقه نئچه لایه ده فیرلانیردی . بیر باغداش قورموش
ایلان شکلی کی اونون سون دایره لرینی بیز تشکیل
وئریردیک . بیرینجی نومره ، اؤنجه حلقه نین دیب لرینده
یدی اما ایندی لاپ یوخاری امتیازی اله گتیرمیشدی .
حلقه نین قادین لاری ، یاریش دا اودماغین سیریندی
عشق بیلیردیلر . گاهدان سس سسه وئیب باغیردیلار :

- عشق ، یوز ایل لیق یولو بیر گئجه ده گنده ر .
گاهدان دا زمزمه ائدیریک : عشق ... عشق ... عشق ..

قادین لارین چوخی دوکتورون نظری آلتیندا ایدیلار کی
بدن لری نین گوجونو چوخالتسین لار .

بونا خاطرده بیزلردن بیر نئچه سی بیرینجی نومره یه
یازدیق :

- نومره لردن بیر نئچه سی ، ایستیرلر نومره نه صاحب
چیخسین لار .

- او جاواب دا دئدی : بیز آراشدیریریق .

منیم اؤزل لیک لریم یازیلان دفترده یازیلیمیشدی کی
تیروئید غده م دؤرد آی قاباغا گۆره ایکی میلی متر یئکه
لیب دی . هردن فیکرله شیردیم کی منیم جیسمی
دورومون دقیق اؤزل لیک لرینی شاهین اونلارین
اختیارین قویور . شاهین جیسمی وضعیتی مین نیگرانی
ایدی . حتتا اوندا کی رویالاریم لا یوخویا گئدیردیم ،
گلیردی باشیم اوسته . ال چیراغی نین ایشیقینی
سالیردی گۆزومه و دئییردی : کئفین نئجه دی گۆزه لیم ؟

توپال كيشى ميكروفونون داليندان باشقا نومره لرى دى
اعلان اندير كى بوتون چابالارنى گول آچماق اوچون
حلقه انديب لى . هر هانسى كى گندير سىن اوستونه ايشيق
ساجيلير و بير نئچه آن سونرا نورون حلقه سينده
پاريلدirlار . اوندا كى اون بيرينجى نومره يه يئتيرير ،
قلبيمين سسينى ائشيديره م . جمعيت ال چاليرلار . اون
بيرينجى نومره بير نومره ايدى كى آرزوم وار ايدى اونا
چاتا بيله م .

توپال كيشى اوجا سسى نى دئيرير : نومره اون ايكي .
منجه نومره مى او بيرى نومره لردن اوجا سسله بير .
ايندى هامى گوزله بيرلر كى منى گوزه لر كى انده بيلمى
شم قاچماق ياريشى نين قادين لاريندان بيرى اولام .
صحنه اوستونده دايره شكلينده بير يئر نورلا ...

و سكوت ...

دايره بوش دور و من گرگ تئزليك له دايره ده يئر توتام .
قيچ قوللارين آراسيندان كئچه رك ايره لى گئديرم ...
آغزىمى آچيرام كى دئيه م بوردا يام ، ايندى گليرم صحنه
يه ... آغزىم آچيليب يومولور . يئنه حرکت ائلى رم . بير
سويوق خيشيلتى بدنيمى ايره لى آپارير . بير آدديم اوزومو
ياخينا چكيره م . شاهين و مليكا ال قوغزاييرلار .

حوزون لو بير موسيقى فضانى دولدورور . موسيقى نين
ريتمى تكجه بير تهر دى . او قدر حوزون لو دوركى
دوشونورم كاش گنديب بنيم دن عكيز گؤتوره يديم .

جمعيت كيب كيب دوروبدى و من اوللارى كنارا ايتيه ليرم
: بير قوجا آرواد باغيرير : نه خبردى ؟

بوش دايره يه باخيرام . باخيشيم خالقين ايچينده مليكيا
دير كى داها بيله مى آلقيش لامير .

موسيقى ايندى بير خسته نين اوره ك دويونتورلى كيمي
دير . چوخ چكمير كى سارى چيراغ لار تئاتر سالونونو
ايشيقلانديرلار . باخيشيم جمعيتيه دير كى سالوندان
ديشارى چيخيرلار .

سالن سارى رنگه چالان بير قارانليقا جومورى .

مليكا دئيرير:

هئچ اؤنمى يوخدور .

- بلى ... اصلن اؤنمى يوخدى .

شاهين دئيرير: مگر نه قدر وئره جه ايديلر ؟

انيميشن ده كى توسباغانى گؤرورم كى باشينين آرخاسينا
بير شئى ديب يئنه ياواش ياواش يئر ييرى .

هيجان لانديرير . گنج بير كيشى پيانو چالير . شن بير
موسيقى هاواسى قولغا چاتيرى . هامى ميز ائله سانيريق
كى قهرمان بيزيك . بيزده بير جوشغو اويانيب كى اگر اودا
بيلسه ك بو جوشغو داها چوخالاجاق دى . باخيش
لاريميز بيسكوييت لى بؤيوك مژمه يى يه تيكيلىب
اليميزى اوزاديريق اونا سارى . سئوينيره م كى بيردنه
پاييم دان چوخ گؤتورموشم . حتتا دوشونورم كى اويغون
بير فورصت ده ايكي دنه ده گؤتورم ... سونوندا بوتون نومره
لر هره اؤزونو بير صندل ده يئرلش ديريرى .

ال آياقيم هم مه شه دن ياواش حرکت انديرلر . مليكا و
شاهيني آلقيش لايان جمعيتين ايچينده گؤرورم . نئچه
لحظه باشيمي اوللارا سارى دؤنده ريرم . مليكانين سسى
قولاغيمدادى :

سن باشارا بيلرسن مامان ! سن انده بيلرسن ...

آياق لاريميمن ياواش حرکتين گؤرچك نئچه نفر گولورلر
. اؤزومو دبه ديرم . جماعتين پيچيلداماق لارينا باخماياريق
ايره لى گنديره م . صندل لرين و خالقين آريق يوغون
قيچلارى آراسيندا تورا دوشوموشم .

بير كيشى كى اينده ال چيراغى واردى اهمال سسى له
دئيرير : گندين دالى يا ...

جايناق لاريملا دا اولسا توتدوغوم يئرى الدن وئرميرم .
برك ياپيشميشام كى بيله مى ايتيه له مه يه لر .

ايشيق يوخارى دان و صحنه نين آرخاسيندان تاماشاچى
لارا سارى ساجيليرى .

توپال كيشى صحنه نين كناريندان گيرير ايچرى .
جمعيت چيپك چاليب هورا تپيرلر .

گولومسه ركن جمعيتيه باخيب دئيرير : منت دارام ...
يالواريرام كى بويوراسى نيز !

گؤزلرى نئچه لحظه جمعيتين ايچينده فيرلانير و
ميكروفون لا اعلان اندير: بيرينجى نومره !

شاد بير موسيقى فضانى دولدورور .

اوندا كى بيرينجى نومره سىن ده دورور ، قولباق لارى
قارانليق دا قره ليرلر . دايره شكلينده بير نور اونو
گؤستريرى . اوقدر فيشقيراق چاليريق كى نفسيميز
چيخمير . بو واختدا آرخاسيني چؤنده رير بيزه و اوزون
چئويرير قيرميرى پرده لره .

چيپى ميزين سسى سنى تيتره دير . چوخ چكمير كى
چيپك سسى آزالير . نئچه لحظه ، سالون سكوتا باتير .

معنای روشنی ندارد همچون تبریز و خوی و سلماس و اورمی و ویجویه و لیل آوا و الوار و آستارا و اوجان و ارس و ازنا و بسیاری مانند اینها. و در جایی می نویسد: « ما هیچ ماندگی میانه آنها با زبان های آریان نمی بینیم مانند خوی و سلماس و اورمی و مانند اینها ». (کسروی، کاروند کسروی، ص ۳۲۳)

از دیگر سو با توجه به عدم بررسی علمی و صحیح اسامی خاص جغرافیایی در آذربایجان شاخه ای از اتیمولوژی (وجه تسمیه شناسی) با عنوان (وجه تسمیه عامیانه FOULK ETIMOLOGY) در اکثر شهرهای آذربایجان به وجود آمد، که انواع و اقسام وجه تسمیه عامیانه و نه علمی در آذربایجان از این نوع می باشد. کسروی با انتقاد از این گونه تاریخ نگاری و بررسی وجه تسمیه شهرها و مناطق می نویسد:

« اعتراض ما بر مؤلفان اسلام از این رو است که بیشتر بلکه همگی شهرهای ایران و عراق را پدید آورنده پادشاهان دانسته و از قواعد مسلمة پنداشته اند که هر شهری را باید شهریاری بسازد و برخی پادشاهان بنیادگذاران ده شهر بیشتر را منسوب کرده اند. شگفت تر آنکه برخی مؤلفان فرنگی هم به نوشته های این مؤلفان قیمت داده به تقلید از ایشان ساختن برخی شهرها را به پادشاهان منسوب می سازند.»

(کسروی، احمد، چهل مقاله کسروی، به کوشش یحیی ذکا، تهران ۱۳۵۵ ص ۱۱۷)

بررسی توپونیم (نام مکان)، اتنونیم (نام طوایف)، هیدرونیم (نام رودها، دریاها) و غیره به مثابه نقش فسیل در علم زمین شناسی است. چطور با مطالعه فسیل به قدمت لایه زیرزمینی پی می بریم با مطالعه اسامی قدیمی نیز تاریخ نگاری ما وارد مرحله علمی تری می شود و راه برای نگارش تاریخ باستان صحیحی آذربایجان می گشاید. اولین مرحله کار ثبت و ضبط اسامی قدیمی روستاها، مناطق، رودها، کوهها و غیره با تلفظ بومی و با الفبای لاتین می باشد. مرحله بعدی سختتر است و نیاز به تخصص فوق العاده در زبانهای باستانی، زبانها مدرن امروزی، علم زبانشناسی و تاریخ و سوسیولوژی دارد... خوشبختانه جامعه امروزی آذربایجان چنین متخصصانی دارد...

امیدوارم به صورت سیستماتیک به این کار پردازید...

چرا بررسی وجه تسمیه مناطق آذربایجان مهم است؟

دکتر توحید ملک زاده

<https://ble.ir/tohidmelikzade>

بی تردید یکی از مناسبترین وسیله شناخت اوضاع فرهنگی و ائنتیکی یک منطقه و در عین حال پیچیده ترین وسایل شناخت آن، مسأله نام و وجه تسمیه مناطق جغرافیایی می باشد که بررسی صحیح وجه تسمیه از طرفی می تواند به روشن شدن وضع اقوام در دوره های باستان کمک شایان توجه کند و بالعکس تعبیر اشتباه می تواند سبب گمراهی علمی گردد.

نخستین گام در هر تجزیه و تحلیل علمی، تعیین معنی کلمات است. بالطبع این امر مستلزم مقایسه و مقابله کلمات با کلمات دیگر زبانهای خویشاوند می باشد، ولی بدیهی است نخست باید مشخص نمود که زبان مورد نظر ما با کدام زبانها قرابت دارد. برای تشخیص این امر بررسی سوابق تاریخی منطقه و اسناد و مدارک کافی کمک شایان توجه می کند.

در دوره معاصر آذربایجان برای اولین بار احمد کسروی سعی در تحلیل اتیمولوژی اسامی جغرافیایی در آذربایجان نمود. ولی از آنجائیکه وی به تاریخ باستان آذربایجان توجهی نداشت و ریشه تمام لغتهای آذربایجان را فقط و فقط در داخل زبانهای هند و اروپایی جستجو می کرد نتوانست به معنای صحیح نام این مناطق جغرافیایی پی ببرد و می گوید: «اگر در آذربایجان هم به نامهای رودها و کوهها و آبادیها پردازیم یک رشته از آن نامهایست که

Xudafərin

Türkcə - Farsca

Mayıs-Haziran 2026 İL 24 - SAY 249 (ELMİ-ƏDƏBİ-KÜLTÜRƏL DƏRGI)

<http://www.khudafarin.ir>

<https://t.me/xudafarindargisi>

SAVAŞ İNSANLIĞI YOX EDİR...

